

**ARKEOLOJİK MİRASIN ÇAĞDAŞ KENTE UYUMU:
ANTAKYA MÜZE OTEL ÖRNEĞİ**

Erdal TÜRK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

AĞUSTOS 2019

Erdal TÜRK tarafından hazırlanan “ARKEOLOJİK MİRASIN ÇAĞDAŞ KENTE UYUMU: ANTAKYA MÜZE OTEL ÖRNEĞİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Nevin TURGUT GÜLTEKİN

Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Başkan: Prof. Dr. Ebru V. ÖCALIR AKÜNAL

Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Üye: Prof. Dr. Zeki İBRAHİMGİL

Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Tez Savunma Tarihi: 29/08/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Dr. Sena YAŞYERLİ

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,
- bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Erdal TÜRK

18/10/2019

ARKEOLOJİK MİRASIN ÇAĞDAŞ KENTE UYUMU:
ANTAKYA MÜZE OTEL ÖRNEĞİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Erdal TÜRK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Ağustos 2019

ÖZET

Kültürel mirası korumada güncel yaklaşımlar, geçmişin kayıtları ve medeniyetin kanıtları olan arkeolojik miras değerlerinin ait olduğu yerde korunmasını (*in-situ*) öngörmektedir. Bu yaklaşımla, arkeolojik mirasın öncelikle yerel halka sunularak, çağdaş yaşama katılmasını öngörmektedir. Bugünün kentindeki arkeolojik alanların bu yaklaşımla değerlendirilmesi, kent dışı alanlara göre daha sıkıntılıdır. Yani kentsel alanda bu miras değerlerinin atıl kalması veya kentsel gelişmeye ya da yapılaşmaya engel olarak görülmesi ve bu görüşü toplumun ve yasaların desteklemesi, yaratıcı çözüm ve yenilikçi yaklaşımlarla engellenebilir. Böylece, farklı strateji ve tekniklerle çağdaş kente katılan arkeolojik miras, kentlilere geçmişini anlama, farkındalık, sahiplenme, sorumluluklarını artırır. Arkeolojik değerler, kent planlamada referans alınacak temel kaynak olarak değerlendirilebilir. Ancak arkeolojik alanların kente katılımında uygulama yöntemleri ve teknikleri, arkeolojik değerlerin özgün değerlerine, yapısal durumuna ve potansiyellerine, fiziksel, kültürel ve anlam bütünlüğüne, temsiliyet gücüne göre farklılaşmaktadır. Yani bu konuya ilişkin bir şablon ya da kalıp yoktur. Çok sayıda ve nitelikte çok katmanlı kentleri barındıran Anadolu kentleri ve kentlileri için bu durum önem kazanmaktadır. Bu nedenle bu tez çalışmasında, farklı coğrafyalarda ve farklı arkeolojik değerlere sahip Ankara ve Antakya Kentlerindeki uygulama örnekleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilerek, bu değerlerin kente kazandırılmasına ilişkin çıkarımlar elde edilmektedir. Küreselleşmenin bu değerleri kaybetme riskini artırmasıyla, acil ve uygulanabilir politikaların geliştirilmesi, bu tezin önemini de açıklamaktadır.

Bilim Kodu : 80205
Anahtar Kelimeler : Çok Katmanlı Kent, Arkeolojik Miras, Çağdaş Kente Katılım, Müze Otel, Antakya.
Sayfa Adedi : 87
Danışman : Doç. Dr. Nevin TURGUT GÜLTEKİN

ADAPTATION OF ARCHAEOLOGICAL HERITAGE IN CONTEMPORARY CITY:
ANTAKYA MUSEUM- HOTEL EXAMPLE

(M. Sc. Thesis)

Erdal TÜRK

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

August 2019

ABSTRACT

Current approaches to the preservation of cultural heritage presuppose the preservation of archaeological heritage values, which are records of the past and evidence of civilization where they are located (in situ). With this approach, it is foreseen that archaeological heritage will initially be presented to local people to ensure their participation to contemporary life. Evaluating the archaeological sites in today's city with this approach is more troublesome than the urban areas. Thus, these heritage values left inactive in urban areas or considered as an obstacle to urban development or construction and society and regulations support this opinion, can be overcome with creative solutions and innovative approaches. So, the archaeological heritage that joins the contemporary city with different strategies and techniques increases the understanding, awareness, ownership and responsibility of the citizens. Archaeological values can be considered as the primary source for urban planning. However, the implementing methods and techniques in the participation of archaeological sites in the city differ according to the original values, structural status and potentials of the archaeological values, physical, cultural and integrity of meaning and representation power. In other words, there is no template or pattern for the subject. This situation is determined significant for Anatolian cities which involve many numbers of multi-layered cities with different characteristics and their residents. For this reason, in this thesis study, the implementation examples in Ankara and Antakya cities in different geographies and with different archaeological values are being assessed comparatively and inferences are provided in order to enrich the city with these values. As globalization increases the risk of losing these values, the development of urgent and applicable policies also explains the importance of this thesis.

Science Code : 80205
Key Words : Multi-layered City, Archaeological Heritage, Adaptation to Contemporary City, Museum Hotel, Antakya.
Page Number : 87
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Nevin TURGUT GÜLTEKİN

TEŞEKKÜR

Çalıőmalarım boyunca bilgi birikimi ile bana yol gösteren değerli tez danıőmanım Doç.Dr. Nevin Turgut GÜLTEKİN'e yapmış olduğum çalışmanın basamaklarında bilgisi ve manevi desteği ile yanımda olan kıymetli babam Mehmet TÜRK'e teőekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	x
RESİMLERİN LİSTESİ.....	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. KAPSAM VE KAVRAMLAR.....	7
2.1. Taşınmaz Kültür Mirası	7
2.2. Arkeoloji, Arkeolojik Mirası	9
2.3. Çok Katmanlı Kent	11
3. KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINI KORUMADA YENİ(LENEN) AÇILIMLAR.....	13
3.1. Kentsel Arkeoloji.....	15
3.2. Arkeolojik Miras Yönetimi.....	19
4. TÜRKİYE'DE ARKEOLOJİK ALANLARI KORUMA.....	23
4.1. Koruma Mevzuatında Arkeolojik Sit Alanları ve Kentsel Arkeolojik Sit Alanı	23
4.2. Koruma Politikaları ve Uygulama Araçları	25
5. ARKEOLOJİK MİRAS ALANLARINI KENTSEL ÖLÇEKTE KORUMA YÖNTEMLERİ.....	33
5.1. Bulunduğu Yer (Bağlam) Dışında Koruma	33
5.2. Arkeolojik Mirasın Kente Katılımı ve Örnekleri	38

Sayfa

5.2.1. Verona tarihi kent merkezi Piazza delle Erbe, İtalya	41
5.2.2. Ankara tarihi kent merkezi Ulus, Türkiye.....	44
6. ANTAKYA TARİHİ KENT MERKEZİNDE ARKEOLOJİK MİRASIN ÇAĞDAŞ KENTSEL YAŞAMA KATILMASI: MÜZE OTEL.....	55
6.1. Antakya Kentinde Çok Katmanlı ve Çok Kültürlü Yapı	55
6.2. Arkeolojik Mirasın Çağdaş Kente Katılması: Müze Otel.....	60
6.2.1. Müze otelin kentsel konumu ve sergilenen arkeolojik kalıntılar	62
6.2.2. Müze otelin proje ve inşaat süreci.....	68
6.3. Antakya Müze Otelin Çağdaş Kente Katılma Yönteminin Değerlendirilmesi	73
6.3.1. Fırsatlar/Olanaklar.....	74
6.3.2. Zayıf yönler/Tehditler	75
7. SONUÇ VE ÖNERİLER	79
KAYNAKLAR	81
ÖZGEÇMİŞ	87

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.1. Kültürel miras (sit) alanlarının sınıflandırılması	24
Çizelge 7.1. Antakya müze otel güçlü yönler, olanaklar	74
Çizelge 7.2. Antakya müze otel zayıf yönler, tehditler	75

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Tez çalışmasının izlencesi	4
Şekil 1.2. Arkeolojik alanların çağdaş kente katılımını değerlendirmede GZFT analizi	6
Şekil 2.1. Taşınmaz kültür mirası sınıfları	8
Şekil 4.2. Alan yönetim süreci	26
Şekil 4.3. Miras yönetim alanının belirlenmesi	27
Şekil 4.4. Yönetim planlarının hazırlanması	28
Şekil 4.5. Yönetim Planı elde etme süreci	30
Şekil 5.1. Arkeolojik mirasın kente katılımında izlençe	41
Şekil 5.2. Ankara kentinin antik çekirdeği ve kolonadlı caddenin konumu	45
Şekil 5.3. Ankara Tarihi Kent Merkezi ve Antik Roma Yolunun Konumu	50
Şekil 5.4. Ankara 1924 Haritasında Karaoğlan Cad. ve Kuyulu Camii ve Kahve konumu	52
Şekil 5.5. Sergilenen Antik Roma Yolunun konumu ve sergilenmesi	54
Şekil 6.1. Antakya Kent Merkezinin Konumu.....	56
Şekil 6.2. Antakya Kentinde Roma İmparatorluğu dönemine tarihlenen hipodrom ve tapınağın rekonstrüksiyon çizimi	62
Şekil 6.3. Antakya müze otelin kentsel konumu	64
Şekil 6.4. Müze Otel Binasının kesiti ve ön cepheden perspektif	69
Şekil 6.5. Zemin kattan üst (yatak) katlara ve zemin altındaki arkeolojik alan bakış ...	70
Şekil 6.6. Müze Otelin ön cephesinden konteyner biçimli modüler	72

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 5.1. Bükreş- Herăstrău parkı ulusal köy müzesi	35
Resim 5.2. Mudurnu Ahiler -Canlı heykel-müzesi	35
Resim 5.3. Enez (Edirne)-Makedonya (Saat) kulesi ve arkeoloji parkı	36
Resim 5.4. Küçükyalı-İstanbul arkeoloji parkı	36
Resim 5.5. Koruma çatısı yapılan arkeolojik alan örnekleri	37
Resim 5.6. Göbeklitepe Antik kenti koruma çatısı	38
Resim 5.7. Bolu Kent Merkezinde korumasız durumda olan Roma dönemi stadyumu	38
Resim 5.8. Verona tarihi kent merkezi Piazza delle Erbe	43
Resim 5.9. Porta Leoni, Capello Caddesi, antik Roma dönemine ait arkeolojik Kalıntıların sunumu	43
Resim 5.10. Roma Hamamı (2019)	47
Resim 5.11. Kutsal Tepede Men-Augustus Tapınağı ve Hacı Bayram Veli Cami	47
Resim 5.12. Yıkılmadan önce Kuyulu Cami ve Kuyulu Kahve	52
Resim 5.13. Kuyulu Cami ve Kahvesinin yerinin bu günkü durumu	52
Resim 5.14. Kuyulu Kahve yerinin bu günkü durumu	53
Resim 5.15. Antik Roma Yolu (Kuyulu Kahve ve Camii) Arkeolojik Kazısı	53
Resim 6.1. Antakya St. Pierre (Petrus) Kilisesi cephesi ve iç mekân görüntüleri	58
Resim 6.2. Antakya Kentinde Roma İmparatorluğu dönemine tarihlenen Hipodrom ve tapınağın kazı alanı	61
Resim 6.4. Antakya Müze Otelin Kentsel Konumu	64
Resim 6.5. Müze Otel yapılan parselde inşaat öncesi arkeolojik kalıntılar	65
Resim 6.6. Müze Otel parselinde ortaya çıkarılan tek parça (üstte) ve diğer Mozaik örnekleri	66
Resim 6.7. Müze Otel parselinde ortaya çıkarılan bazı mozaik taban parçaları	66
Resim 6.8. Dönemin yaşam ve inanç biçimini aktardığı düşünülen mozaik eser.....	66

Resim	Sayfa
Resim 6.9. Hayvan figürlerinin işlendiği mozaik eser.....	67
Resim 6.10. Geometrik formların kullanıldığı mozaik eser	67
Resim 6.11. Kentsel Dokuda Müze Otelin görünüşü	69
Resim 6.12. Müze giriş katından arkeolojik alana bakış	70
Resim 6.13. Arkeolojik eserlerin sergileniş biçimi	70
Resim 6.14. Müze Otele yan cepheden bakış	72

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklamalar

km

kilometre

m

metre

Kısaltmalar

Açıklamalar

GZFT-SWOT

Güçlü yönler (Strengths) Zayıf yönler (Weaknesses),
Fırsatlar (Opportunities) Tehditler (Threats)

Hz.

Hazret

ICCROM

Uluslar arası Kültürel Varlıkların Korunması ve
Onarımı Araştırma Merkezi (International Centre for
the Study of the Preservation and Restoration of
Cultural Property)

ICOMOS

Uluslar arası Anıtlar ve Sitler Konseyi
(International Council on Monuments and Site)

OUV

Olağanüstü-İstisnai Evrensel Değer

St.

Aziz (Saint)

TICCIH

Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi
(The International Committee for the Conservation of
the Industrial Heritage)

WHC

Dünya Miras Komitesi (World Heritage Committee)

WHL

Dünya Miras Listesi (World Heritage List)
(Outstanding Universal Value)

1. GİRİŞ

Kültürel miras, toplumların varlıklarını sürekli kılmada etkin bir araç ve eşdeğer olarak yaşadıkları coğrafyada kalıcı olduklarının göstergeleridir. Taşınmaz kültürel miras, yer'in ruhunun nesnel öğeleri olarak toplumun aidiyet ve kimliğinin oluşmasında önemli bir bileşen, bugünkü kullanım biçimiyle ekonomik bir değerdir. Bu değerleri korumak ya da sürdürülebilirliğini sağlamak disiplinler arası yaklaşımla çok boyutlu ve kapsamlı eylemler bütünüyle gerçekleştirilebilir. 2000'li yılların ardından geliştirilen politika ve yeni(lenen) kavramlarla sürdürülebilir kaynak yönetimi kapsamında değerlendirilen kültürel değerler, niteliğine ve bulunduğu coğrafyaya göre ayrıştırılmadan, ötekileştirilmeden insanlığın öncelikli gündemindedir. Uluslararası ve ulusal olmak üzere iki farklı düzeyde gerçekleştirilen koruma eylemlerinde, UNESCO'nun önderliğinde geliştirilen ortak kararlar belirleyici olmaktadır. Bu nedenle UNESCO'nun himayesindeki başta Dünya Miras Komitesi (World Heritage Committee-WHC) olmak üzere yönlendirdiği kurum ve kuruluşların, insanlığın ortak mirası kabul edilen değerleri belirleme kriterleri ve uygulamaya yönelik rehberleri önem kazanmaktadır.

Kültürel miras kavramı 2011'de WHC tarafından üç temel kategori ile yeniden tanımlanmıştır;

- Seçkin kültürel değeri bulunan anıtsal miras,
- Uyumlu bir şekilde ve göreceli olarak çok sayıda var olan ve istisnai olmayan miras unsurları,
- Yeni kentsel unsurları göz önünde tutarak, bu özellikleri içeren kentsel yapılar (Açık alanlar: caddeler, kamuya açık alanlar ve kentsel altyapı, maddi örgün yapılar ve donatılar (UNESCO, 2011).

WHC, Dünya Miras Listesine (World Heritage List-WHL) alınacak değerleri, Sevilla-İspanya'da 22-30 Haziran 2009'daki 33. Toplantısında Olağanüstü-İstisnai Evrensel Değer (Outstanding Universal Value- OUV) olarak adlandırmıştır. Bu toplantıda OUV, ulusal sınırları aşacak derecede olağanüstü ve tüm insanlığın şimdiki ve gelecekteki nesilleri için ortak öneme sahip geçmişe ait kültürel ve/veya doğal değerler olarak tanımlamıştır. Aynı Komite, 2013'de WHL alınacak değerleri yeniden tanımlamıştır. OUV, bu üç kategori kapsamında tekrar değerlendirerek, somut kültürel miras statüsündeki Dünya Miras Alanları

on dört ayrı tipolojide sınıflandırmıştır. Bunlar; Arkeolojik Miras Alanları, Kaya Sanatının Olduğu Sitler, Fossil Alanları, Tarihi Yapı ve Yapı Topluluklar, Kentsel ve Kırsal Yerleşmeler, Yöresel Mimari, Dinî Donatılar, Tarım, Sanayi ve Teknolojik Donatılar, Askerî Donatılar, Kültürel Peyzaj Alanları, Kültürel Güzergâhlar (Rotalar), Anıt Mezarlar ve Mezarlıklar, Sembolik Donatılar ve Anılar, Modern Miras Alanlarıdır.

Tezin amacı

Arkeolojik Miras Alanları; insanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yeraltında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, var edildikleri devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanları olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda tarih kısıtı dikkate alındığında ya da alınmadığında yukarıda açıklanan birçok tipolojik alan arkeolojik miras alanı içerisinde yer alabilmektedir. Tarih öncesinden itibaren Kaya Sanatı (Rock Art) eserlerini kapsayan sit alanlarının ve bu nitelikleriyle birlikte işlevi dolayısıyla dini donatı alanı olmaları (Türkiye’de Kapadokya Yer Altı Şehirleri ve Kiliseleri, Etiyopya’da Lalibela Kaya Oyma Kiliseleri gibi) ve eşdeğer olarak arkeolojik miras değeri taşımaları bu durumu yeterince açıklamaktadır. Ayrıca kentsel korumanın genişleyen kavramsal kapsamında tarihi kültürel peyzaj alanlarında (Mardin Midyat, Şanlıurfa Harran gibi), kültür rotalarında (Santiago de Compostela Pilgrim Route gibi) olduğu gibi birçok sit-koruma alanlarında arkeolojik unsurların yer aldığı bilinmektedir.

Koruma alanlarının özniteliklerine göre belirlenecek koruma sürecinde, karmaşık ve iç içe geçmiş bu sarmal içerik nedeniyle bu tez çalışmasında, geçmiş dönemlere tarihlenen ve bugün için kullanım ederi kalmayan yapı kalıntılarının eşdeyişle arkeolojik alanların, çok katmanlı kent merkezindeki parsel ederine bağlı sorunlar da dikkate alan sürdürülebilirliğine ilişkin politikaların nasıl geliştirilmesi gerektiği konu edilmektedir.

Bu çerçevede kentsel alanda yer alan arkeolojik değerlere ilişkin olarak bu tez çalışmasında bu soruların yanıtları aranmaktadır;

- Kentsel alandaki arkeolojik kalıntıların miras değerleri nelerdir? Kentsel alanda arkeolojik kalıntıların değerlendirilme çeşitleri nelerdir?
- Kentsel alanda arkeolojik kalıntılar çağdaş kentsel yaşama uyumlandırılmalı mıdır? Neden? Nasıl?

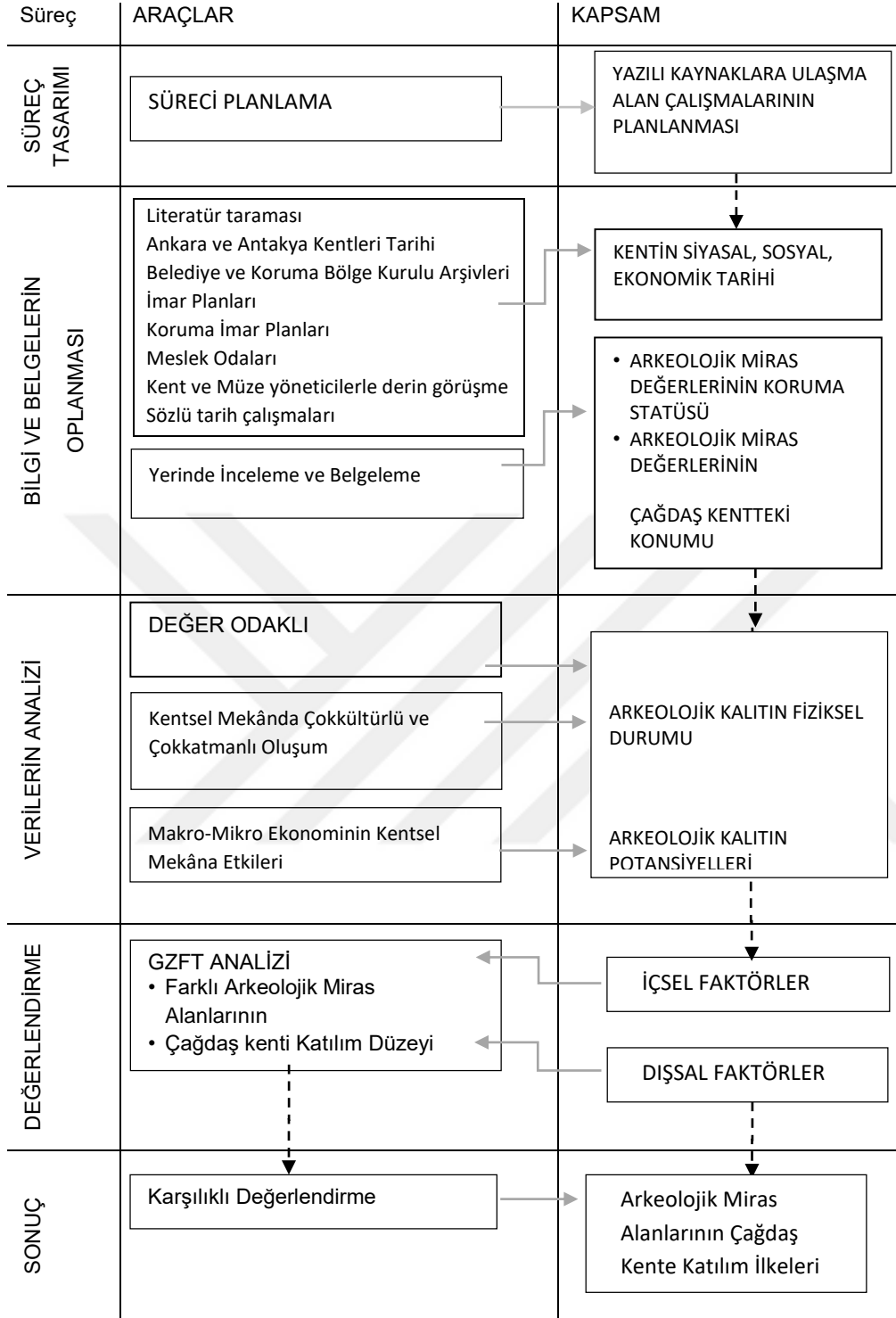
- Kentle bütünleştirilmiş arkeolojik miras örnekleri nasıl değerlendirilmelidir? Türkiye'deki örnekler uluslararasıdaki koruma politikalarına uygun mudur?
- Kentsel alanda arkeolojik kalıntıları kentle bütünleştirme ilkeleri ya da kriterleri nasıl olmalıdır?

Bu doğrultuda; bu tez çalışmadaki amaç, arkeolojik kalıntıların yani miras değerlerinin korunmasında ve/veya sürdürülebilirliğinde çağdaş kentle bütünleşmiş arkeolojik alanların planlama ve tasarım ilkelerinin belirlenerek, Türkiye'deki örnekler üzerinden bu alanların kent ile bütünleşme potansiyellerinin ortaya konulması ve değerlendirilmesidir.

Tezin kapsamı ve yöntemi

Bu tez çalışmasında amaca varmada izlenen yöntem birbirine bilgi ve veri sağlayan ve her aşamadan geri-besleme mekanizması ile yenilenen, denetlenen beş aşamadan oluşmaktadır (Şekil 1.1.)

Araştırmanın tasarımı olan ilk aşama; sosyal bilimlerde araştırma yöntem ve teknikleri izlenerek, bilgi kaynakları ve alan çalışmalarının belirlenmesi ve programlanmasıdır. Sonraki aşamada konu ile ilgili güncel kavramlar, açılımlar ve yöntemler tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar ilgili alan yazına, uluslar arası sözleşmelere, koruma mevzuatına ve çalışma alanı olarak belirlenen arkeolojik alanlardaki saha çalışmaları ve müze otelin mimari tasarım projeleri üzerinden yapılmıştır. Bu bilgi ve elde edilen verilerin analizinde ulusal ve uluslararası kabul gören kavram ve kapsamlar (Bölüm 2) ve kültürel miras alanlarını korumada yeni(lenen) açılımlar, koruma ilkeleri, politikaları ve uygulama araçları tanımlanmıştır (Bölüm 3). Bu kapsama göre Türkiye'de arkeolojik miras alanlarına ilişkin mevzuat sorgulanmıştır (Bölüm 4). Tez çalışmasının odağındaki arkeolojik miras alanlarını kentsel ölçekte koruma yöntemleri ve çağdaş kente katılım örnekleri, uygulanabilirlik bağlamıyla değerlendirilmiştir (Bölüm 5).

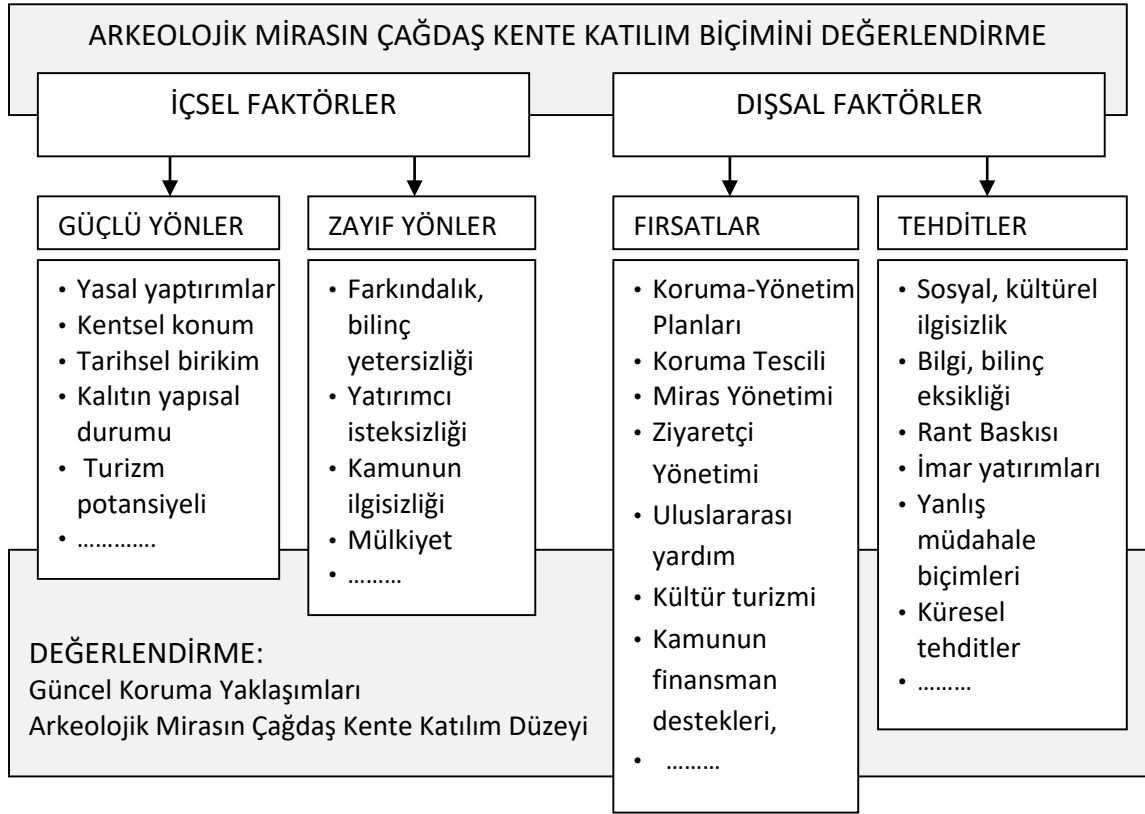

Şekil 1.1. Tez çalışmasının izlencesi

Türkiye’de arkeolojik alanların çağdaş kent yaşamına kazandırılmasında Antakya Müze Otel, öncü ve öğretici örnek olduğu için çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Eşdeyişle, çalışma alanı seçim gerekçesi; yürürlükteki koruma mevzuatına rağmen arkeolojik miras alanlarının sürdürülebilirliğinde bu alanların çağdaş kente katılımının önemini ve yöntemini açıklamış olmasıdır.

Antakya Müze Otel üzerinde yapılan inceleme ve araştırmalarla elde edilen veriler, GZFT (SWOT: Güçlü yönler-Strengths, Zayıf yönler- Weaknesses, Fırsatlar –Opportunities, Tehditler- Threats) analizi ile sorgulanmıştır. Bu süreçte, her taşınmaz kültür mirasının dolayısıyla arkeolojik miras değerlerin kendine özgü ve farklı öznelikleri ve işlevleri ve oluşum tarihine göre ve korunmuşluk düzeyine bağlı yapısal özellikleri, olduğu dikkate alınmıştır. Bu analiz yönteminin uygulanmasında diğer önemli ilke, güçlü ve zayıf yönler içsel parametreler, fırsatlar ve tehditler ise dışsal parametreler olarak kabul edilmiş olmasıdır. İçsel parametreler doğrudan korunması ve/veya geleceğe aktarılması gereken arkeolojik mirasın özgün değerlerinin tanımlanması, tanıtılmasıyla ilgili fiziksel-mekânsal-anlamsal ve temsiliyet gücüne zarar vermeyen müdahale-uygulama biçimiyle yani koruma ve sunum teknikleriyle ilgilidir. Dışsal faktörler ise uygulama yöntem ve tekniklerinin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel boyutlardaki etkileri ya da etkinliği olarak kabul edilmiştir. GZFT analiz sonuçları yeni(lenen)-güncel koruma ilke ve politikalarına özellikle Miras Yönetim Modeli ve bu modelin aşamalarında öngörülen ilke ve uygulama araçları (değer odaklı alan tanımı, yönetim planı, kontrol ve denetim mekanizmaların uygunluğu gibi) göre değerlendirilmiştir.

Sonuçta, genelleme iddiası taşımadan, arkeolojik mirasın çağdaş kente katılımına ilişkin ilkeler tanımlanmıştır. Rehber niteliğindeki bu ilkelerin, koruma-gelişme ekonomilerinin kentsel ölçekte yarattığı gerilimin çözümlenmesinde de yol gösterici olabileceği düşünülmüştür. Ayrıca, arkeolojik sit alanlarının güncel açılımlarla yeniden tanımlanması ve bu alanların kentle bütünleşmesi konusunda ilgili literatüre kaynak ve örnek oluşturulmaya çalışılmış ve başta akademik çevre olmak üzere, kent yöneticilerinin, yatırımcıların, siyasilerin ve en önemlisi kentlinin bu konudaki farkındalığını artırmak hedeflenmiştir (Bölüm 7).

Şekil 1.2. Arkeolojik alanların çağdaş kente katılımını değerlendirmede GZFT analizi

2. KAPSAM VE KAVRAMLAR

Arkeolojik değerler taşınır ya da taşınmaz kültürel miras değerleri olarak korunmaktadır. Bu tez çalışmasında konu edilen taşınmaz arkeolojik değerlerdir. Bu bağlam aşağıdaki bölümlerde açıklanmaktadır.

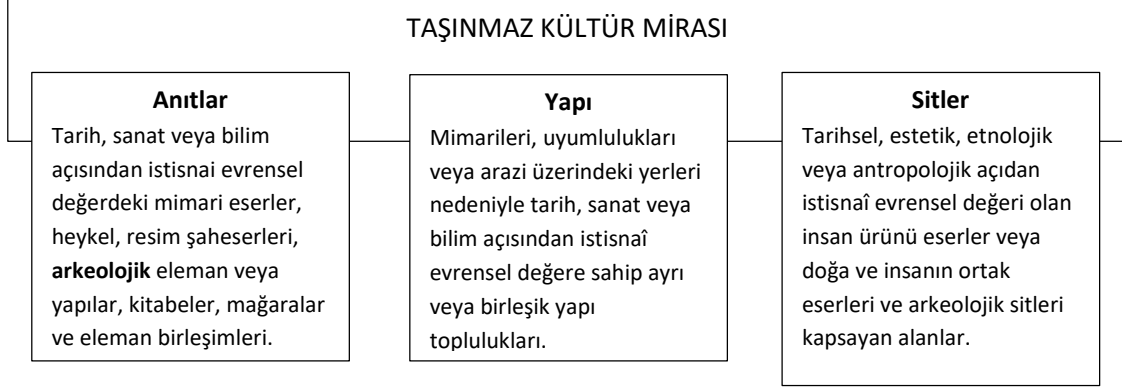
2.1. Taşınmaz Kültür Mirası

Günümüzde uluslar arası kabul görececek biçimde kültürel miras tanımı; Uluslar arası Anıtlar ve Sitler Konseyi'nin (International Council on Monuments and Site-ICOMOS) 2008'de Kanada'da Quebec'te düzenlediği 16. Genel Kurul ve Uluslar arası Bilimsel Sempozyum (16th General Assembly and International Scientific Symposium) sonucunda hazırlanan tüzükte; “tarihi ve kültürel önemi dolayısıyla genellikle yasal olarak korunan alan, doğal görünüm, mimari kompleks-mekân” olarak tanımlanmıştır (ICOMOS, 2008). Taşınmaz kültür varlığı-mirası, konuma (toprak altında/üstünde ya da su altında) işlevine (dini, askeri, eğitim, vb.) ve yapı ölçeğine (anıtsal, mütevazı gibi) göre tanımlanabilmektedir.

Taşınmaz kültür varlığı- mirası (cultural property- cultural heritage) ve kültürel miras alanı (cultural heritage area); tarih, sanat veya bilim açısından Olağanüstü (İstisnai) Evrensel Değeri olan mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik doğa, yazıtlar, mağaralar, konutlar ve bu tür yapıların birleşimleri “anıtlar”, mimarileri veya araziye konumlanma biçimiyle ayrıcalıklı olan ayrı veya birleşik yapılar “bina toplulukları”, tarihsel, estetik, etnolojik, antropolojik olduğu kadar arkeolojik alanlarda da olağanüstü değere sahip insan ya da doğanın veya doğa ve insanın ortak eserlerini kapsayan alanlar “sit” olarak sınıflandırılmıştır (UNESCO, 1972). Bu sınıflama 1975 tarihli Dünya Kültür ve Doğal Mirasın Korunması Hakkında Sözleşme ile çevre ölçeği ilk kez sit (UNESCO, 1972) olarak tanımlanmıştır Şekil 2.1.

Sit kavramının Türkçe sözlük anlamı; doğal ya da insan eliyle yapılmış taşınmaz kültür varlıklarını barındıran, kendi içinde bölünmez ve ayrılmaz bir bütün oluşturan ve bütün bu özellikleriyle birlikte korunması gereken çevre parçasıdır. Günümüzde Türkiye'de bu kavram korunması gereken alan, koruma zonu, ilgili alan yazında ise miras alanı anlamında

kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu tez çalışmasında da arkeolojik kalıt; korunması gereken taşınmaz kültürel mirası, arkeolojik sit alanı; arkeolojik miras alanı anlamı taşımaktadır.

Şekil 2.1. Taşınmaz kültür mirası sınıfları

Yukarıda gösterilen bu sınıflama kesin bir ayrışma değildir. Her sınıfın içeriği iç içe ya da üst üste geçebilir. Taşınmaz kültürel mirasını, somut olmayan kültürel öğelerden ayırıştırmak ya da etkileşimi yadsımak mümkün değildir. Ayrıca, kültür mirası kentsel bağlamda, bir nesilden diğerine süreklilik gücü için aktarılan bir şey değil; en kapsamlı biçimde değerlendirmek ve deneyimlenmek istenilen şey ya da geçmişin modern kullanımları olarak görülmektedir. Bu yaklaşım, ICOMOS'un 2008 tarihli Quebec Deklarasyonunda (Results of the 16th ICOMOS General Assembly Quebec), korunması gereken değer olarak "yer'in ruhu" (spirit of place) kavramı ile açıklanmıştır. Bu ruhu yaratan yaşam, sosyal ve ruhsal doğasını, anlam, değer ve gizemi oluşturan somut-maddi (tangible) öğeler (binalar, siteler, peyzaj, manzara, yollar, nesnelere vb.) ve maddi olmayan öğeleriyle (anıtlar, anlatılar, yazılı belgeler, ritüeller, festivaller, geleneksel bilgi, değerler, dokular, renkler, kokular, vb.) tanımlamıştır. Böylece korunması gereken kültürel miras kapsamında sadece yapı çevre değil bu çevrenin oluşumundaki etkenlerin korunması-yaşatılması da öngörülmüştür (ICOMOS, 2008). Bu yaklaşımla arkeolojik kalıt, bulunduğu yerde korunma ilkesi getirilmiştir.

Bu yaklaşımla Kasım 2011 tarihli UNESCO Genel Kurul'unda "Tarihi Kentsel Peyzaj Hakkında Sözlük ve Tanımları İçeren Tavsiye" (Recommendation on the Historic Urban Landscape, including a glossary of definitions) kararı ile Tarihi Kentsel Peyzaj (Historical Urban Landscape) kavramı öngörülmüştür. Bu kararlar; "Tarihî kentsel peyzaj, daha geniş bir kentsel bağlam ve coğrafi mekânı kapsayabilmesi için "tarihî merkez" ya da "külliye"

kavramının ötesine uzanan, tarihsel düzlemin kültürel ve doğal değerleri ve nitelikleri sonucu anlaşılan kentsel alan” olarak tanımlanmaktadır. Bu geniş tanım, özellikle alanın topografisini, jeomorfolojisini, hidrolojisini ve doğal özelliklerini; çevresindeki tarihî ve çağdaş yapılaşmaları; yeraltı ve yerüstü altyapısını; açık alanları ve bahçeleri; arazi kullanımını ve alanın organizasyonunu; algılar ve görsel ilişkiler ile kentsel yapının diğer tüm unsurlarını içermektedir. Bunun yanında, sosyal ve kültürel uygulamalar ve değerleri, ekonomik süreçler ile çeşitliliği ve kimliğe ilişkin mirasın somut olmayan boyutlarını da içerir. Eşdeyişle; Arkeolojik ve paleontolojik alanlar da dahil olmak üzere, doğal ve ekolojik bağlamdaki tüm bina gruplarını, yapıları ve açık alanları ifade eder. Bunlar belli bir dönemde insan yerleşimlerini oluşturan, arkeolojik, mimari, tarih öncesi, tarihi, bilimsel, estetik, sosyo-kültürel ve ekolojik açıdan uyum ve değer taşımaktadır. Bu peyzaj modern toplumu şekillendirir ve bugün nasıl yaşadığımızı anlamamızı sağlamaktadır. Bu tanımlama “tarihi kentlerin de artık yeni gelişmelerin öznesi” olduğunu vurgulamakta ve “tarihi kentsel peyzaj”ın korunamadığına işaret edilmektedir (UNESCO, 2011). Türkiye’de kentsel arkeolojik sit alanı kavramı bu tanımlamaya yaklaşmaktadır (Bölüm 4.1).

Tez çalışmasının odağındaki arkeolojik miras değerleri, arkeoloji biliminin kapsamıyla (Bölüm 2.2.) ve yukarıda açıklanan taşınmaz kültür mirası ve tarihi kentsel peyzaj kavramlarını içeren çok katmanlı kent (Bölüm 2.3) üzerinden ele alınmıştır.

2.2. Arkeoloji, Arkeolojik Miras

Tarih, “geçmişte yaşamış insan topluluklarının oluşturdukları kültür ve medeniyeti yer ve zaman göstererek belgelere dayalı bir biçimde anlatan bilim dalı” biçiminde tanımlanabilir. Bu tanımlamada tarihin çalışma alanının belgeye dayalı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak günümüz tarih anlayışına ya da yazımına göre; sözlü tarih çalışmaları da geçmişi anlamada değerli bilgiler içerir. Ancak genel eğilim, belgenin yani tarihi bilginin kanıtı önemszenmektedir. 20. yüzyılın tarihçileri ve felsefecileri tarafından çokça tartışılan bu konu üzerinde sonuçta, tarihin bir bilgi ve bilim alanı olarak yazılmasında en azından asgari seviyede kanıtlara dayanması gerektiğinde konusunda uzlaşmış, geçmişi yazı ile anlamlı kılmak, yazıyla bir anlamda yeniden inşa etmek/üretmek, tarihe biçilen misyonun özü olarak kabul edilmiştir (Opperman, 1999). Bu tartışmalar genel ve egemen eğilimler açısından, belge, yazı ve kanıtlara dayalı geliştirilmeye çalışılan hem tarih hem de sosyal bilimler

alanında krizin söz konusu olduğu üzerinde süregitmektedir. Bu krizin özellikle tarih alanında sektörel uzmanlığa geçişle ve nicel verileri olabildiğince değerlendirmeye dayalı metodoloji ile hafifletileceği savunulmaktadır (Carr, 2018). Bu bakış açısıyla geliştirilen modern tarih yazıcılığının belgeye odaklı düşüncesi, insanlığın başlangıcından yazının bulunduğu yaklaşık MÖ. 3000’li yıllarına kadar yazılı belge dışındaki maddi ve sözlü kaynakları önemsemesiyle, bu kaynaklara ulaşma ve inceleme konusu arkeoloji bilimini daha da önemli kılmaktadır.

Ancak, bu kapsamda da ilgili disiplinlerde süregiden arkeolojinin ve/veya arkeolojik miras kavramının kapsamı, bu tez çalışmasının amacı doğrultusunda tanımlanması gereken bir konudur. Genel olarak akademik çerçevede kabul gören biçimde arkeolojinin amacı; anıt ve kalıntılardan tarihin ortaya çıkması ve zamanın biriktirdiği bu kalıntılardan tarihin yeniden yazılmasıdır. Bu içeriğe karşıt olarak “yeni arkeoloji” terimine göre arkeoloji zamansız ve mekânsız olarak, insan davranışları ve materyal kültürü çalışmalarıdır. Arkeolojik miras ise miras kavramının nesilden nesile aktarılan fayda sağlanan ya da tüketilen değer anlamına atıfla; saklanmış bilgi depoları olan geçmiş dönemlere tarihlenen yapı, eşya ve araçlar ile bunların kalıntıları olup, bulunduğu çevre ile tarihlendiği dönemi açıklayabilen kültürel değerlerdir. Dolayısıyla arkeoloji hem doğa bilimlerinde hem insan bilimlerinden faydalanan bir bilim dalı olarak korunması gereken arkeolojik miras hakkında bilgi edinmeyi sağlamaktadır (Bayraktar, 2010). Sonuç olarak bu tez çalışmasında arkeolojik miras “insanoğluna ait geçmiş zamanlara ait tüm kalıntı ve nesnelere” olarak, uluslararası öngörülen kapsamda ele alınmaktadır (Cultural Heritage Division, 2002).

Bu tanımlamaya göre; arkeoloji, yazılı tarihten önce ve sonra yaşamış insanlara ilişkin bilgi edinme olanağı sağlaması açısından özellikle önemlidir. Bu bilim alanı tarih öncesinden yani yazının ortaya çıkmasından önceki dönemlerden günümüze ait belge niteliğindeki alet, eşya ve yapı kalıntılarına ulaşarak ve inceleyerek, tarihi bugüne taşır. Bu nedenle arkeoloji, tarih çalışma alanının sadece tarih öncesi döneme değil, her dönemin temel kaynaklarından biridir. Bu bağlamda arkeoloji için “geçmişin röntgeni” demek mümkündür. Diğer bir deyişle, arkeoloji yazılı belgelerin en eskisi ortalama 5000 yıllık bir geçmişi aydınlatmasıyla birlikte yönetime, yasalara, din kurallarına, günlük yaşama ait bilgiler içermektedir. Diğer yandan belgeler bilgi aktarma yönleri öncelikli kaynaklar oldukları için bazen yanıltıcı da olabilmektedirler. Dolayısıyla, arkeolojik kazılarla ev, saray, mezar ve tapınaklar gibi yapıları ve kalıntıları ortaya çıkararak, sıradan insanlardan soylulara kadar bütün insanların

yaşam biçimlerini öğrenmek hem de doğrudan bir bilgi sunmadıkları için kalıntıları görece doğru okumak ve yorumlamak mümkündür.

1930'lu yıllarda arkeoloji kavramı, gömülü yapılardan, anıtlardan gömülü yerleşimlere doğru değişmiş ve arkeolojideki yerleşim alanına kadar kapsamın genişlemesi, kentsel arkeolojinin ayrı bir disiplin olarak gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1939-1945 yıllarındaki Dünya Savaşı, birçok Avrupa kentinde tarihi mirasın yıkılmasına ve yeraltında bulunan daha eski dönemlere ait arkeolojik kalıntıların ortaya çıkmasına yol açmış, savaş sonrasındaki dönemde yıkılan kent merkezlerinin yenilenmesi sürecinde günümüzdeki anlamda ve kapsamda olmasa da kentsel ölçekte ilk sistemli kentsel arkeolojik araştırmalar başlatılmıştır. Özellikle Almanya, Polonya ve Sovyetler Birliğinde savaştan en çok etkilenen ve kentleri yıkılan bölgelerde uygulanmaya başlamış ve böylece modern kentsel arkeolojinin ilk önemli sonuçları bu ülkelerden gelmiştir (Ahunbay, 1999). Eşdeyişle arkeolojik mirasın bulunduğu yerde yani kentte sürdürülebilirliği bu kentler üzerinden ilk kez örneklenmiştir. Bu alan çok katmanlı kentlerde daha da önem kazanmaktadır.

2.3. Çok Katmanlı Kent

Tarihi kentlerin, kuruluşundan günümüze kadarki süreç tarihsel, kültürel, fiziksel, yapısal katmanlar ve bunların etkileşiminden ve değişiminden oluştuğu bilinmektedir. Günümüzde yatayda, düşeyde ya da farklı açılarla, yer altında ve yer üstünde tarihsel dönemlerine ait izleri, kalıntıları ve yapıları ve bunları oluşturan medeniyetin etkilerini kültüründe sürdürebilen ve çoğu kez yer'in ruhunu oluşturan bu nesnel izlerin sosyo-kültürel etkileşimini aktaran sürekli yerleşim alanları "çok katmanlı kent" olarak adlandırılmaktadır. Bu tür değerlerin ya da ilişkilerin farklı kentlerde farklı biçimlerde tezahür etmesi, fiziksel-mekânsal zenginliklerle birlikte kent kimliğini de yaratmaktadır.

Çok katmanlı kentlerin yani toprak-su altındaki arkeolojik değerlerle birlikte toprak üstünde yakın geçmişe ait taşınmaz kültürel mirası ve bugünün miras değerlerini (modern mimari miras gibi) de kapsayacak biçimde koruma kavram ve yöntemlerinin geliştirilmesiyle "kent arkeolojisi" bilimsel bir çalışma alanı olarak kabul edilmiştir. Bu çalışma alanı yaklaşık 6000 yıl sürekli yerleşme alanı olan Anadolu'da kronolojik dizini de aktaran çok katmanlı kentler için önem taşımaktadır. Farklı medeniyetlerin kanıtları ya da izleri olan fiziksel-nesnel çok katmanlılık, sosyal yaşam alanında çokkültürlülük olarak yansımaktadır. Çok kültürlülük

(multicultural) yaş, cinsel yönelim, engelli olma, sosyal sınıf, etnik köken, din, dil ve kültürel özelliklerin bir arada yaşanması olarak tanımlanabilir. Çok kültürlü toplum göç, mübadele, ticaret ilişkileri gibi insan hareketliliğine dayandırılabilen gibi geçmişin farklı kültürlerinin aynı coğrafyada ya da toplumsal yapıda birleşmesi, bütünleşmesi olarak tariflenebilir (Alakuş, 2004). Günümüzde kültür kavramı üzerindeki içerikle yapılan değerlendirmeye göre; Belli bir zaman diliminde ve belli bir bölgede yaşayan insanlara ait değerler “yerel kültür”ü; bir ulusu diğerlerinden ayıran özellik ve değerler “ulusal kültür”ü; fen, sanat, müzik gibi insan eliyle üretilen değerler ise “evrensel kültür”ü oluşturur. Bir kültür tüm bu kültürel değerleri içinde yapılandırıyor ise “çok kültürlülük” adını almış olur. Dolayısıyla insanın olduğu her yerde kültür ve çok kültürlülüğün bahsetmek mümkündür (Çelik, 2008; Gencer, 2011).

3. KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINI KORUMADA YENİ(LENEN) AÇILIMLAR

1970 ve 1980'lerde UNESCO tarafından ICOMOS'tan çeşitli şekilde görevlendirilmiş komisyonlar, WHL alınacak değerlerin tanımlanması için bir dizi toplantılar düzenlemiş ve çeşitli tematik çalışmalar hazırlamıştır (UNESCO, 2005). 1990'da DMK, dünya kültür mirasının genel çerçevesini ve WHL adayları için referans-rehber oluşturmak amacıyla Küresel Çalışmalar (Global Study) projesini başlatmıştır. 1994'de bu proje, WHL'nin temsil ve güvenilirliğini artıracak ve daha sonra doğal mirası da kapsayacak biçimde genişletilen Küresel Strateji (Global Strategy) olarak yenilenmiştir. Bu strateji paketi ile OUV ilişkin bölgesel ve tematik toplantılar düzenlenerek miras yönetimi yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır (UNESCO, 1994). Günümüzde de devam eden bu proje, Taraf Devletler, ICOMOS ve ICCROM yetkilileri ve uzmanların işbirliğiyle yürütülmektedir.

2000'li yıllara doğru gündeme gelen, elitist mimarinin aşırı önemszenmesine karşın geleneksel, sıradan/sıra dışı taşınmaz kültür varlıklarının yadsınması ve OUV kaybı gibi endişelerle, UNESCO bu konulara dikkat çekmek, farkındalığı artırarak sürdürülebilir korumayı (sustainable conservation)garanti etmek için farklı alanlarda çalışmalar başlatmıştır. Bu noktada sürdürülebilir kentsel koruma kavramı bu tezin kapsamında da önem kazanmaktadır. Sürdürülebilir Kentsel Koruma (Sustainable Urban Conservation); Küreselleşme sürecinde kentsel koruma politikaları ve planlamanın gündemini, kentlerde süregelen niteliksel ve niceliksel dönüşümler nedeniyle 'sürdürülebilir kentsel koruma' oluşturmaktadır. Bu kavram planlama politika ve stratejilerini oluşturma ve karar verme süreçlerinde eşitlik, şeffaflık ve katılım ilkelerine dayalı planlama yaklaşımıyla kültürel ve doğal mirasın korunması ve geliştirilmesine yönelik planlama uğraşı olarak tanımlanabilir. Eşdeyişle, korunana değerleri, ekonomik gelişme uğruna tüketmeden, kullanarak geleceğe aktarılmasında, stratejik mekânsal planlama geniş kapsamlı ve bütünleşik korumayı ifade etmektedir. Bu yaklaşımla yerel kimlik değerlerinin yaşatılması, fiziksel içeriğin ötesinde sosyo-kültürel, ekonomik ve yönetsel-kurumsal sürdürülebilirliği de kapsayan mekânsal geliştirme stratejilerini içermektedir (Nasser, 2003, Özcan, 2009). Bu yaklaşımla WHC'nin 28 Haziran-7 Temmuz 2004 tarihlerinde Suzhou Kenti-Çin'deki 28. Toplantısında, WHL'teki bazı ülkeler en alt seviyede veya hiç temsil edilmediği ve benzer şekilde bazı temalar iyi temsil edilirken, bazılarının eksik veya neredeyse hiç önemszenmediği

belirlenmiştir. Sonuçta WHL'teki eksiklikler-boşluklar ve yetersiz temsiliyet nedenleri iki ana kategoride açıklanmıştır;

- Niteliksel-korunması gerekli değerlerin tanımlanması ve değerlendirilmesindeki boşluklar,
- Yapısal-koruma ve yönetim süreçlerinde belirsizlik, yetersizlik (UNESCO,2004-a).

ICOMOS'un bu saptama üzerinden hazırladığı Boşlukları Doldurma- Gelecek İçin Bir Eylem Planı (Filling the Gaps- An Action Plan for the Future) aynı toplantıda kabul edilmiştir. Bu plana göre, Küresel Stratejiyi uygulamaya koymak için daha fazla çaba göstermek gerekmektedir. Bu, tüm aktörler, Taraf Devletler, UNESCO ve Danışma Kuruluşları arasında daha iyi bir işbirliği sorunu olarak görülmüştür. WHL adaylarına, OUV ve sınır tanımı, tampon bölgeleri, sürdürülebilir yönetimi ve yasal olarak korunması konularında rehberlik edilmesi bu eylem planının öncelikli amacıdır. Bu amaçla, yerel ortaklarla Sürdürülebilir Kalkınma Atölyeleri (Sustainable Development Workshops) düzenlenmesi ve en iyi uygulamanın bölgesel ölçekte ve bölgeler arasında paylaşılarak OUV hakkında farkındalığın ve sürdürülebilirliğin yaygınlaştırılması beklenmektedir. Bu kapsamda oluşturulan tipolojik çerçevede on dört kategori ve her bir kategorinin atıfta bulunduğu türler özetlenmiştir. (UNESCO, 2004-b; ICOMOS, 2017).

2000 yılları arasında gerçekleştirilen toplantılarla kültürel mirasın öncelikli konu olarak ele alınarak tüm dünyada farkındalık yaratılmaya çalışılmaktadır.. Aynı yıl ICOMOS, bireysel uzmanlar ve uzman organizasyonlarla ve bazı konularda (köprü, demiryolları, kanallar gibi) Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage-TICCIH) işbirliğiyle bir dizi tematik çalışmalar başlatmıştır. Tematik konular WHL için şimdiye kadar sunulmamış miras kategorisinin veya WHL adayı OUV'in temsiliyet gücü yüksek olan kategorinin tanımlanmasıyla belirlenmiş ve bu konulardaki kültürel mirasın tespit ve değerlendirmesine ilişkin özel kriterleri belirleme çabası da başlatılmıştır (ICOMOS, 2017). Bu çabalarla yaklaşık eşzamanlı olarak doğal ve kültürel değerleri korumada miras yönetimi ilk kez 1993'de Feilden ve Jokilehto tarafından hazırlanan ve 1998'de revize edilerek ICCROM tarafından yayınlanan, Dünya Miras Alanlarının Yönetim Rehberi'nde (Guidelines for The Management of World Heritage Sites) konu edilmiştir (Feilden, Jokilehto, 1993). Türkiye'de günümüzdeki uygulanma biçimi Bölüm 4.2'de açıklanmaktadır.

3.1. Kentsel Arkeoloji

Kent arkeolojisinin gelişme süreci 2. Dünya Savaşı sonrasında yıkılan, tahrip edilen kentlerin yenilenmesi sürecinde arkeologların kentsel alanlarda çalışmaları sonucunda farklı çözümler ve yöntemler gerektiren yeni bir çalışma alanı ortaya çıkmış ve kentsel alanlardaki bu çalışmalar da “kurtarma arkeolojisi” olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmaların başlangıcı ise günün olanaklarıyla kentlerin savaş öncesi durumuna ait olabildiğince geniş ve doğru bilgi ve belgeleri toplamaya yönelik olmuştur. Ancak, zamanla planlı, sistemli olmayan ve doğrudan imar hareketlerine odaklı bu çalışmaların yetersiz kalmasıyla kurtarma arkeolojisi kavramının kapsamı genişletilerek, kentteki arkeolojik alanları da kapsayan ‘kentsel arkeoloji’ kavramı ve yöntemi ortaya çıkmıştır. Böylece, kent içindeki arkeolojik kazı ve araştırmaları rastgele değil, sistemli biçimde arkeologların da kentsel yenileme hatta kent planlama sürecine etkin katılımını sağlanmaya çalışılmıştır (Emre, 2017). Türkiye’deki gelişmeleri ve/veya yetersizlikleri ve uygulamaları değerlendirmede referans elde etmek amacıyla kentsel arkeolojinin uluslararası gelişme süreci aşağıda açıklanmaktadır.

1969’da Avrupa Konseyi’nin hazırladığı arkeolojik kazıların yönetiminde ortak ilkelerin oluşturulmasına yönelik Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesine (European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage) göre; Avrupa tarihinin kaynağı olan ve tehdit altında bulunan Avrupa arkeolojik mirasının korunması için ulusal envanterin oluşturulması, kazıların bilimsel olmasının garanti edilmesi, kazılardan elde edilen bilginin paylaşılması, izinsiz kazıların engellenmesi vb. konularda üye ülkelerin sorumlulukları belirlenmiştir. Ancak arkeolojik araştırmalarla planlama çalışmalarının birlikte yürütülmesi düşüncesi henüz konu edilmemiştir.

1970’li yıllarda Avrupa’da kent içinde yoğun imar faaliyetleriyle ortaya çıkan arkeolojik kültür katlarının, kurtarma arkeolojisi yöntemleriyle hızla belgelenmesi ve değerlendirilmesi çalışmaları, kentsel arkeoloji kavramının gelişmesine yol açmıştır. Böylece bu çalışmalar daha sistemli bir duruma gelmiş, kamuoyunda farkındalık sağlanmış ve arkeoloji planlama süreciyle birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır. 1972’de UNESCO imzaladığı ve taraf devletlerin onayladığı Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage- tezin bundan sonraki bölümlerinde Dünya Miras Sözleşmesi olarak anılacaktır) Dünya Mirası

alanları etkin korumak ve sunmak amacıyla koruma ile planlama sürecinin birleştirilmesi gündeme gelmiştir. Böylece, korunması gereken değerlere toplumun güncel yaşamına uygun işlevler yükleme konu edilerek ilk kez kültür mirasının çağdaş kent yaşamıyla bütünleşmesinin önemi vurgulanmıştır.

Avrupa Konseyi tarafından 1975 yılı Avrupa Mimari Miras Yılı ilan edilmiş ve “Geçmişimiz İçin Bir Gelecek” sloganıyla yapılan etkinlikler koruma çalışmalarının gelişmesinde dönüm noktası olarak görülmektedir. Bunun sonucunda Ekim 1975’te yayınlanan Amsterdam Bildirgesi’nde, Avrupa mimarlık mirasının korunması kent ve ülke planlamasının hedeflerinden biri olarak belirlenmiş yasal, yönetsel, ekonomik, sosyal yönleri gözetilen, toplumun her kesiminin katılımını öngören bütünlük bir koruma modeli hedefi belirtilmiştir. Bu uluslararası platform, kentsel arkeoloji kavramını başlatan ve arkeologların planlama sürecine katılımını sağlayan bir gelişme olmuştur.

1980’li yıllarda yükselen yaşam standartlarının yükselmesi ve nüfus artışıyla gerçekleştirilmesi gereken büyük ölçekli imar yatırımları, arkeolojik mirası tehdit etmeye başlaması kentsel arkeolojinin önemini ve gelişmesini sağlamıştır. Böylece kentsel arkeoloji kavramı; “kentteki arkeoloji” den daha geniş anlamda “kentin arkeolojisi”ne dönüşmeye başlamış, “urban archaeology” kavramının içeriği ve anlamı değişerek kentin tarihsel sürekliliği içinde yer alan tüm dönemleri ve bunların birbirleriyle ilişkilerini içermeye başlamıştır. Altınöz, bu kavramı Türkçeye çevirirken değişen anlam ve içeriğe bağlı olarak, “kentsel arkeoloji” yerine “kent arkeolojisi” terimini kullanmanın daha doğru ve açıklayıcı olacağını vurgulamıştır (Altınöz, 2006).

1984 yılında Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen Arkeoloji ve Planlama Kolokyumunda (Archaeology and Planning Colloquia) arkeolojik alanların etkili bir biçimde korunarak geliştirilmesi için arkeoloji ve planlama arasında işbirliği ile eş zamanlı bilimsel araştırmaların gerekliliği, kent planlarında arkeolojik keşiflerin öngörülmesi, arkeolojik tekniklerinin geliştirilmesi gibi öncelikler tanımlanmıştır. Ayrıca, arkeolojik veritabanı oluşturulması, paydaşlar ve aktörler arasındaki diyalogun ve disiplinler arası çalışmaların geliştirilmesi, arkeolojik çalışmaların kentsel gelişme projelerinin bir parçası olarak finanse edilmesi, farkındalığın artırılması ve bu varlıkların halka sunumuna önem verilmesi öngörülmüştür. Katılımcı ülkeler arasındaki işbirliği ve bilgi alışverişinin geliştirilmesi için çaba gösterilmesi ve bu kolokyum sonuçlarının yaygınlaştırılmasına vurgu yapılmıştır.

1989 yılında, kamu veya özel sektör tarafından kentsel ve kırsal alanda imar ve bayındırlık çalışmalarıyla ortaya çıkarılan arkeolojik mirasın korunması amacıyla, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından, Arkeolojik Mirasın Kentsel ve Kırsal Planlama Çalışmaları Çerçevesinde Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin R (89) 5 Sayılı Tavsiye Kararı (Recommendation No: R(89)5, Concerning the Protection and Enhancement of the Archaeological Heritage in the Context of Town and Country Planning Operations) yayınlanmıştır. Bu kararla, üye devletlerin hükümetlerinin, arkeolojik alanları koruma ve geliştirme politikalarının ön koşulu olarak ulusal arkeoloji envanterinin hazırlanması; arkeolojik verileri kapsayan gelişme projelerini yürütebilecek kapasitede idari yapıların oluşturulması ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi; arkeolojik verilerin planlama süreçlerinde yer alması için gerekli yasal ve yönetsel önlemlerin alınarak arkeolog, planıcı ve girişimciler arasındaki iletişimin artırılması, arkeolojik mirasın zarar görmesi olası durumlarda gelişme planlarının değiştirilmesi; arkeolojik sit alanlarının geliştirilmesi konularıyla ilgili aktörlerin hak ve görevlerini belirleyen anlaşmaların hazırlanması; arkeolojik mirasın anlaşılması, araştırılması, korunması ve geliştirilmesinin toplum için önemini yöneticiler, üstleniciler ve kamuoyuna anlatılarak farkındalığın artırılması konularındaki sorumlulukları belirlenmiştir.

Ekim 1990'da ICOMOS'un uzman komitesi, Uluslararası Arkeolojik Miras Yönetim Komitesi (International Committee on Archaeological Heritage Management- ICAHM) tarafından hazırlanan, Ekim 1990'da ICOMOS Genel Kurulu'nda kabul edilen, Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage) kabul edilmiştir. Bu tüzüğe göre; bölgesel ve ülkesel farklılıklar dikkate alınmadan, hükümetin politika ve uygulamaları ile bilim adamları ve uzmanların çalışmalarına rehber olması amacıyla, arkeolojik miras yönetiminin değişik yönlerine ilişkin temel ilkeler ve yol gösterici kurallar tanımlanmıştır. Buna göre; arkeolojik mirasın koruma politikalarının hem ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki planlama politikalarıyla, hem de kültürel, çevresel ve eğitim politikalarıyla bütünleştirilmesi; bayındırlık projelerinin arkeolojik mirasa en az zarar verecek şekilde planlanmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması; envanter oluşturularak bilimsel çalışmaların mirasın içeriği ve niteliğine dayandırılması; veri sağlama ve koruma amaçlı arkeolojik araştırmaların, kalıntılara zarar vermeyen teknikler kullanılarak yapılması; arkeolojik miras yönetiminin yerinde koruma ve bakım amaçlaması, aksi durumda bu mirasın kazılarak ortaya çıkarılmaması; arkeolojik mirasın halka sunularak çağdaş toplumların kökenlerinin ve buna ilişkin izlerin korunma

gereğinin algılanması; çeşitli disiplinlerden nitelikli uzmanların yetiştirilmesinin ülkelerin eğitim politikalarının önemli bir hedefi olması; uluslararası işbirliği ve uzmanlar arası bilgi ve deneyim alışverişinin geliştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu tüzük ile arkeolojik miras yönetiminde kamu yöneticilerinin ve yasama organlarının sorumlulukları, envanter süreçlerinde gereksinim duyulan mesleki yeterlilikler, belgeleme, kazı, araştırma, sürekli bakım, koruma, yeniden yapma, bilgi verme, sunma, halkın erişimi ve kültür mirasının kullanılmasında görev alacak uzmanların nitelikleri vb. konular tanımlanmaktadır.

1992 yılında Avrupa Konseyi tarafından Valetta'da, Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage) gözden geçirilerek onaylanmıştır. Bu sözleşme ile arkeolojik mirası koruma endişesinin, kentsel ve kırsal yapılanma ile kültürel kalkınma politikalarıyla bütünleşmesi gereği ve eksikliği hissedilen idari ve bilimsel denetimlerin sağlanmasının önemi vurgulanmaktadır. Bu sözleşmeyle taraflar, arkeolojik mirasın envanterinin yapılarak sınıflandırılmasını, gelecek kuşaklar tarafından incelenmek üzere arkeolojik rezerv alanları oluşturulmasını, arkeolojik araştırmaların bilimselliğini güvence altına alacak yasal düzenlemeler yapılmasını, arkeologların planlama çalışmalarına katılmaları yoluyla arkeolojinin ve yapılanma ihtiyaçlarının bağdaştırılmasını arkeolog, plancı ve inşaatçılar arasında sistemli bir danışma mekanizması oluşturulması yoluyla arkeolojik mirasa zarar vermesi olası planların değiştirilmesini, bilimsel inceleme için gerekli zaman ve olanağın sağlanmasını, arkeolojik kalıntıların mümkün olduğunca yerinde korunmasını ve arkeolojik sitlerin halka sergilenmesi sırasında bilimsel niteliğinin korunmasını üstlenmektedir. Böylece, kültürel mirasın değerinin arttırılması için bir takım programlar karara bağlanmış ve deneyimlerin karşılaştırılması kapsamında kentsel arkeoloji üzerine bir program yürütülmüştür.

2000'de Avrupa'nın İyi Uygulama Kodu (A European Code of Good Practice) Avrupa Konseyi'nin Kültürel Miras Komitesine, kentsel arkeolojinin gereksinimleri üzerine tavsiyede bulunan bir grup uzman tarafından hazırlanan uygulama başlatılmıştır. Böylece, korumada kentsel planlamanın rolü geliştirilmekte ve planlamanın farklı aktörleri arasındaki işbirliğini kolaylaştırma yoluyla, Avrupa'nın kentsel arkeolojik mirasının korunarak, değerinin arttırılması amaçlanmaktadır. Bu çalışmanın en önemli konsepti bütün katılımcılar arasındaki işbirliğinin ve kentsel arkeolojinin interdisipliner strüktürü tanımlanarak gelişimine yönelik ilkeler belirlenmiş olmasıdır. Kentsel planlamanın 'kamu otoriteleri ile

plancılar', 'mimarlar ile girişimciler' ve 'arkeologlar'ın katıldığı karmaşık bir süreç olarak görüldüğü kanunda, nitelikli sonuç alınmasının katılımcılar arasında devam eden yakın bir birlikteliğe bağlı olduğu vurgulanarak katılımcıların rolleri tanımlanmaktadır. Böylece, arkeolojik mirası etkileyen planlama kararları alınmadan önce arkeolojik araştırma ve değerlendirme yapılması, arkeolojik mirasın zarar görmesi olası durumlarda planların değiştirilmesi, arkeolojik koruma ve kentsel gelişme gereksinimlerinin uzlaştırılması, önemli arkeolojik kalıntıların insitu yöntemiyle korunarak sergilenmesi ve bu alanların tasarım ve koruma stratejilerine entegre edilmesi, arkeolojik çalışmaların büyük projelerin bir parçası, arkeologların da proje takımının bir üyesi olarak görülmesi katılımcıların rollerine dikkat çekilmiştir.

Arkeolojik mirasın çağdaş kente bütünleştirilmesi ve böylece yerelden evrensel insanların görüşüne açılması, küreselleşmenin öngördüğü kentsel rekabette, bulunduğu kente avantaj sağlamaktadır. Kültür mirasının sürdürülebilir kalkınmadaki katkısı yani ekonomik katma değer kazandırmasıyla, kültür mirasının özellikle arkeolojik değerlerin kültür turizminin önemli destinasyonları olması yaygınlaştırmaktadır. Serbest zaman sürelerinin artması ve seyahat kolaylıklarıyla değişen seyahat eğilimlerinin kültürel keşiflere odaklanmasıyla da giderek gelişmektedir. Bu olgu turizmin, kültürel miras değerlerine ilişkin bilinç ve farkındalığı artırmada ve bu konunun eğitimine katkı sağlamada etkin bir araç olmasıyla teşvik edilmektedir. Dünya miras listesindeki arkeolojik alanların küresel ölçekte tanınırlığının artırılması da kültür turizmini körüklemektedir. Bu ortamda, Dünya Miras Komitesi'nin (World Heritage Committee-WHC) Mayıs 2012 tarihli kararıyla gündeme gelen Dünya Mirası Turizm Programı (World Heritage Tourism Programme) ile Dünya Mirası'nın korunması ve sunumunda, turizm adına potansiyel fırsatların kullanımı ve zorlukların hafifletilmesi, arkeolojik alanlarla da ilişkilendirilmektedir (UNESCO, 2012).

3.2. Arkeolojik Miras Yönetimi

Yirminci yüzyılın sonlarından itibaren miras değerlerini korumada, sürdürülebilir, bütünleşik ve akılcı koruma yaklaşımıyla miras yönetim modeli öngörülmektedir. Miras yönetimi, 2002 yılı sonrasında UNESCO'nun belirlediği çerçevede, 1975'de yürürlüğe giren Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye "Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage" (Dünya Miras

Sözleşmesi) taraf olan devletlerin kendi yönetim sistemlerine göre uygulanmaya çalışılmaktadır.

Kültürel mirasın korunmasında uluslararası bağlamda en etkin kurum olan UNESCO, 1985 yılı sonrasında, tüm dünyada daha aktif konuma gelen yerel yönetimlerle çalışmayı tercih etmiş ve yerinden yönetim “subsidiarity” ilkesiyle miras yönetimini öngörmüştür (Thomas, Middleton, 2003:18-22; Gültekin, 2010-a). Taşınmaz kültür miras alanları için yönetim sistemi, 1990’lı yılların sonunda, kültür ve kültür mirasının sürdürülebilir kalkınma süreçlerindeki rolünün artması ve yerel yönetimlerin güçlenmesiyle uygulanmaya başlamıştır.

1998 tarihli Dünya Miras Alanlarının Yönetim Rehberinin ardından Burra Tüzüğü’nün Miras Yönetimine (Heritage Management) rehberlik etmesi bu süreçte öncü ve cesaretlendirici olmuştur (ICOMOS, 1999). Yönetim sisteminin amacı, kültürel varlıkları mümkün olan yerlerde hatta kültürel varlığın sınırlarının ötesinde sosyal, ekonomik ve çevresel faydayı artıracak biçimde korunmasına ve yönetilmesidir. Bu sistemin bileşenleri, ülkelerin kültür ve koruma politikalarına ve miras değerlerinin özgün niteliklerine göre farklı ve çok boyutlu yapıdadır. Korumada başarı da karmaşık bu sürecin yönetilmesine bağlıdır Kültürel Miras Yönetimi (Cultural Heritage Management) (KMY); koruma, kullanma, ayrıntılı inceleme ve koruma ile birlikte kültürel kaynakları etkileyen eylemlere ilişkin kapsamlı bir sistem olarak tanımlanabilir. Bu sistemin, kentsel ve bölgesel planlara ve diğer plan mekanizmalarına dâhil edilebilir olması, merkezi yönetimle birlikte tüm paydaşların ve yerel yönetimlerin, koruma-kullanma dengesini ve gelişmeyi sağlaması, işbirliğini ve denetimi kurgulaması gereklidir (Gültekin, 2010-a).

KMY’inde geleneksel ve değer odaklı olarak tanımlanan iki ana yaklaşım söz konusudur.

□Geleneksel yaklaşım, Batı dünyasındaki modern koruma hareketiyle benimsenen metodolojiyi ifade eder. Ana odak, geçmişe ait yapılar ve alanların gelecek adına korunmasıdır. Böylece korunmaları gerekenler tanımlanarak, korumanın gerekçeleri açıklanmakta ve yasal düzenlemelerle desteklenmektedir. 20. yüzyılın ortalarında bu yaklaşım küreselleştirilmiş ve ICOMOS gibi kuruluşların aracılığıyla uygulamada ve doktrinde yaygınlaştırılmıştır.

Değer odaklı yaklaşım, birçok yönden kültürel mirasın artan karmaşıklığının tanınmasına yanıt vermektedir. Bu sistem Burra Tüzüğü ile daha iyi anlaşılmiştir. Bu tüzük, kültürel mirasın ve öneminin sadece uzmanların değil tüm paydaşlar tarafından atfedilen değerlere dayanarak değerlendirilmesini teşvik etmiş, koruma ve yönetim stratejilerine temel olacak Önem Beyan Raporu (The Statement of Significance) kullanılmasını önermiştir. Böylece koruma ve yönetim planlarının, değer odaklı (rantı, prestiji, vb. dışlayan) geliştirilmesini ve topluma korunması gereken değerlerin kültürel açıdan önemini vurgulayan sistematik yaklaşım getirilmektedir. Bu yaklaşım son yıllarda “özellikle Dünya Miras alanlarında” uygulanabilirliği ve katılımı sağlama yeteneğiyle popüler olmaktadır (UNESCO-World Heritage Centre, 2013).

Her iki miras yönetimi yaklaşımında da miras alanın karmaşık ve çok boyutlu bileşenlerini tanımlamak-anlamak koruma sürecinin her aşamanda temel ilkedir.

KMY sisteminin uygulama aracı olarak yönetim alanını tanımlamaya dayalı olan Miras Yönetim Planı-MYP (Heritage Management Plan) geleceği yönlendiren stratejik plan niteliğinde olduğu için tüm süreci etkiler. Bu plan, koruma-restorasyon, ziyaretçi-turizm, eğitim, farkındalık, tanıma-bilinçlenme-tanıtmaya yönelik paydaşlarla belirlenen vizyon, hedefler ve uygulanabilir yöntemlerle kurgulanmalıdır. MYP, alandaki sosyal ve ekonomik değişikliklere ya da periyodik denetimlere göre tekrar değerlendirilebilen eylem planlarını içermelidir. Dolayısıyla, MYP miras alanına özgü, yönetim takımının oluşturulması, kamunun katılımı, alanın değerinin belirlenmesi, altyönetim bölgelerinin oluşturulması, kaynakların geliştirilmesi, idari yapılanma ve olanaklarının saptanması, alan yönetiminin kurgulanması, kullanım kararlarının ve stratejik gelişmenin tanımlanmasında yol göstericidir (Thomas, Middleton, 2003; Gültekin, 2010-b).

KMY'nin dolayısıyla MYP'nin de öznesi durumundaki miras alanının tanımlanmasında, fiziksel alan sınırı birincil parametredir. Bu sınır, taşınmaz kültür mirasının bulunduğu alana ve yakın çevreye göre tampon bölge (buffer zone) veya daha geniş biçimde etki alanı içerecek şekilde tanımlanmalı, tanıtılmalıdır. Fiziksel alanın kontrol seviyesine, varış rotalarına, vista noktalarına, miras değerine özgü bilgi, birikim, bilişsel ve duyuşsal özellikler, yer'in ruhu gibi seviyesine, varış rotalarına, vista noktalarına, miras değerine özgü bilgi, birikim, bilişsel ve duyuşsal özellikler, yer'in ruhu gibi farklı ve karmaşık etkenlere, vb. göre

alansal olarak daralan ya da genişleyen sınır, yönetim politika ve stratejilerinin de belirleyicisidir (UNESCO-World Heritage Centre, 2013).

4. TÜRKİYE’DE ARKEOLOJİK ALANLARI KORUMA

Türkiye’de kentsel koruma uluslararası sözleşme, tüzük, yönetmelikler ve bunlarla belirlenen ilkelere dayandırılan koruma mevzuatına göre uygulanmaktadır. Dolayısıyla kentsel korumanın toplumun yeterince içselleştiremediği bir olgu olduğu söylenebilir. Bu nedenle aşağıdaki bölümlerde arkeolojik miras ve alanlarının sürdürülebilirliğine ve değerlendirilmesine (özellikle günümüz koruma anlayışına göre koruma alanlarının çağdaş kentsel yaşama katılımını sorgulanmasına) ilişkin olarak kapsam ve uygulamalar koruma mevzuatına referansla açıklanmaktadır.

4.1. Koruma Mevzuatında Arkeolojik Sit Alanları ve Kentsel Arkeolojik Sit Alanı

Türkiye’de koruma mevzuatının omurgası 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile ilgili yönetmeliklerden oluşmaktadır. Yürürlükteki mevzuat 2004 yılı ve sonrasında Avrupa Birliği uyum sürecinde yapılan yasal düzenlemelerle ve 2000’li yıllarla kentsel koruma alanında uluslararası değişen ve yen(lenen) kavram, kapsam ve açılımlara göre yeniden düzenlenmiştir. Böylece yerinden yönetimle desteklenen miras (alan) yönetimi, etkin katılım, yerinden yönetim, farkındalık ve kamunun teknik ve finansal desteği ile kentsel koruma yasal olarak desteklenmiş ve geliştirilmiştir.

Bu kapsamda uluslararası sözleşme, tüzük ve yönetmeliklerle öngörülen miras yönetimi, Türkiye’de koruma mevzuatında yer almıştır. Miras yönetiminin ilk ya da başlangıç aşaması olan yönetim alanının belirlenmesinde önerilen “değer odaklı alan tanımı” bu içerikle olmasa da Korunması Gerekli Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmeliğe göre taşınmaz kültür varlıkları ve sit (koruma) alanları Kültür ve Turizm Bakanlığınca tespiti yapılır ve bu bakanlık bünyesinde oluşturulan Koruma Bölge Kurullarınca (ayrıntılı bilgi için bkz. Bölüm 4) değerlendirilerek tescil edilir. Aynı Yönetmeliğin 7. Madde 5. Bendine göre (Ek: RG-09/01/2015-29231) “Tek yapılara ilişkin tescil kararı alınırken Koruma Yüksek Kurulu kararlarına göre taşınmaz kültür varlığının yapı grubu ve korunma alanı belirlenir.” hükmüyle miras yani yönetim alanını belirleme işlemlerinin tamamlandığı söylenebilir. Diğer bir deyişle, Türkiye’de koruma mevzuatında taşınmaz kültürel miras alanı ya da yönetim alanının karşılığı olarak sit alanları yer almaktadır Çizelge 4.1.

Çizelge 4.1. Kültürel miras (sit) alanlarının sınıflandırılması

Kentsel Sit Alanı	4.10.2006/ 720 sayılı Koruma Yüksek Kurulu ilke kararı	Mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği olup bir arada bulduklarında daha fazla kıymeti olan kültürel, tabii çevre elemanlarının birlikte buldukları alanlar	Sille-Kentsel Sit Alanı- Konya		
Arkeolojik Sit Alanı	5.11.1999/ 659 sayılı Koruma Yüksek Kurulu ilke kararı	İnsanlığın varoluşundan günümüze eski uygarlıkların yer altında/üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü varlığın yer aldığı alanlar			
	6.5.1999/ 658 sayılı Koruma Yüksek Kurulu ilke kararı	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı * Korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanıdır.	2. Derece Arkeolojik Sit Alanı** Koruma ve kullanma koşulları koruma kurullarının belirlediği, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak ve tescilsiz yapıların basit onarıma izin verilebilecek alanlar.	3. Derece Arkeolojik Sit Alanı Koruma-kullanma kararlarına göre yeni düzenlemelere izin verilebilecek alanlar.	
		Daday Horoz Tepe Tümülüsü- Kastamonu	Amasra, Antik Tiyatro Kalıntıları, Bartın	Göynük, 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı- Bolu	
Kentsel Arkeolojik Sit Alanı	15.4.2005/ 702 sayılı Koruma Yüksek Kurulu ilke kararı	Arkeolojik sit alanları ile birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleriyle bütünlük arz eden korumaya yönelik özel planlama gerektiren alanlar.			
		Arasta-Bolu			
Ören Yeri	2863 sayılı Kanun 3. Madde, Taşınmaz Kültür Varlıkları ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik, 3. Md. j bendi	Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topografik olarak tanımlanabilecek derecede belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal ve teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür ve tabiat varlıklarının birleştiği yerlerdir.			
		Hattuşa Ören Yeri – Çorum			
Karma Sit Alanı ***	-----	Farklı tür ve nitelikteki taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının barındıran sit alanlarıdır. Mevzuatta bu başlık altında tanımı olmayıp, uygulama sürecinde belirlenen sit statüsüdür.			
		Cide, 2. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı- Kastamonu			
Tarihi Sit Alanı	Taşınmaz Kültür Varlıkları ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik, 3. Md. L bendi	İnsanlık tarihi, milli tarihimiz veya askeri harp tarihi açısından çok önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve bu nedenle korunması gereken yerlerdir.			
		Çankırı, Ilgaz, Şıh Yahya Tekke-Türbe-Mezarı Tarihi Sit Alanı			

* (Ek Bent: 27/04/2016 tarih ve 29696 sayılı Resmi Gazete (RG)- 07/04/2016 tarih ve 562 sayılı İlke Kararı) g- Kamu düzeni veya güvenliğinin olağan hayatı durduracak veya kesintiye uğratabilecek şekilde bozulduğu ya da doğal afet yaşanan yerlerde, yapılmasında zorunluluk bulunan geçici uygulamalara ilişkin, zemine en az müdahale edilecek şekilde hazırlanan ve süresi belirlenen projelerin ilgili koruma bölge

kurulunda değerlendirilebileceğine, projesi koruma bölge kurulunca uygun görülen geçici uygulamaların Kültür ve Turizm Bakanlığınca oluşturulacak bilim kurulu denetiminde yapılabileceğine,

** Aynı (562 sayılı) İlke Kararına göre I.derece arkeolojik sit alanlarının koruma ve kullanma koşullarında a,b,c,ç,d,e,f,g maddelerinin geçerli olduğuna,

****Karma sitle korunması gerekli kentsel sit alanı niteliği olan alanları kapsayabilir.* İstanbul-Kadıköy, Haydarpaşa Gar ve Çevresi'nin "Kentsel ve Tarihi Sit Alanı", Tuzla-İstanbul, Antik Mendirek ve Çevresi'nin "1. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı", İstanbul-Adalar, Büyükkada'nın "Kentsel ve 1.,2.,3. Derece Doğal Sit Alanı" olması gibi .

4.2. Koruma Politikaları ve Uygulama Araçları

23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla Dünya Miras Sözleşmenin taraf devleti olan Türkiye'de "miras yönetimi", 2004 yılında 2863 sayılı Kanuna 5226 sayılı Kanun ile eklenen Ek madde-2'de "alan yönetimi" tanımıyla koruma mevzuatında yer almıştır. 27.11.2005 tarihinde yürürlüğe giren Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (AYUEHY) göre, alan yönetimi süreci uygulanmaya başlanmıştır.

Bu süreç uluslararası rehberlerde tanımlandığı üzere;

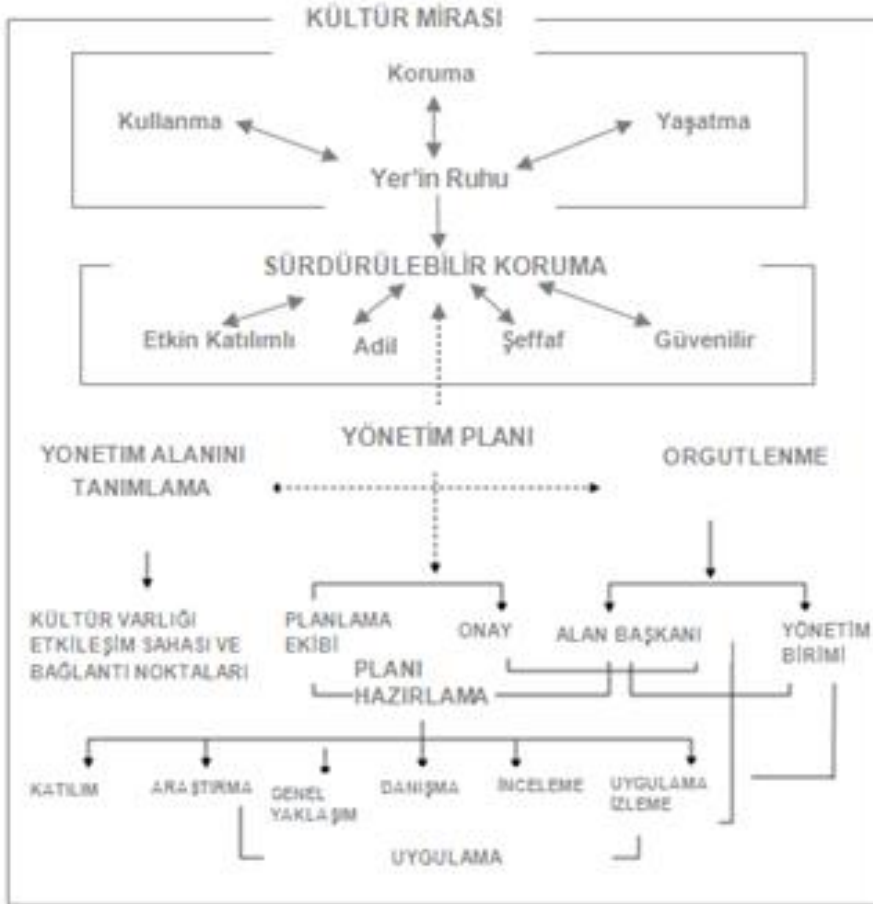
- Yönetim alanının belirlenmesi,
- Yönetim planının hazırlanması
- Uygulama aşamalarından oluşmaktadır (Şekil 4.2.)

Aynı yönetmelikle getirilen yönetsel hükümlerle "Alan Yönetimi Birimleri" ve çalışma düzeni açıklanmaktadır. Buna göre;

- Yönetim alanlarında alan yönetimi kurulacaktır.
- Yönetim alanları ile bunların bağlantı noktalarının korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla "Yönetim Planı Taslağı" hazırlanacaktır. Bu taslağı kentsel sitede birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi halinde büyükşehir belediyesi eşgüdümünde ilgili belediyeler, tek bir belediyenin görevi alanına girmesi halinde ilgili belediye, diğer yerlerde ise Kültür ve Turizm Bakanlığı hazırlayacak ya da hazırlattıracaktır.
- Hazırlanan taslağın karara bağlanması ve uygulanması konusunda önerilerde bulunmak amacıyla, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, meslek odaları ve sivil toplum örgütleri ile

üniversitelerin ilgili bölümlerinin temsilcilerinden oluşan bir “*Danışma Kurulu*” kurulacaktır.

- Eşgüdümün sağlanması amacıyla, kentsel sitlerde ilgili belediye, diğer yerlerde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca bir “Alan Başkanı” belirlenecek ve Bakanlık kendi atadığı alan başkanlarına her ay kanunda belirtilen oranlarda ödeme yapacaktır.

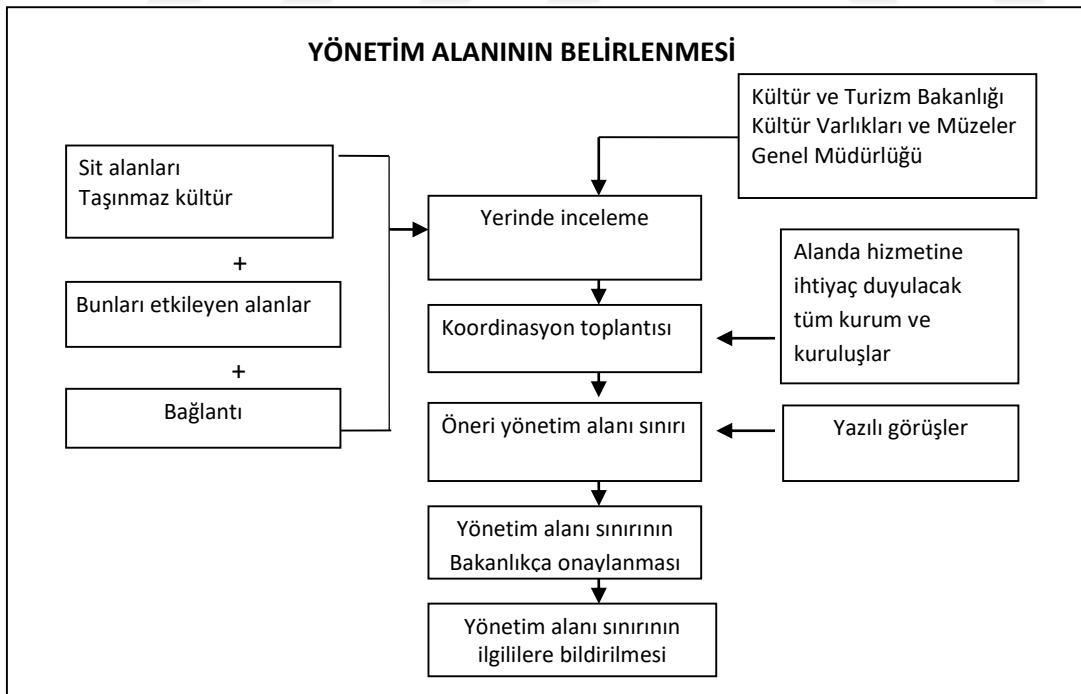

Şekil 4.2. Alan yönetim süreci

- Yönetim plan taslağı kapsamında hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerin birer temsilcisi ve danışma kurulunca seçilecek iki üyenin katılımıyla “Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu” kurulur. Alan başkanı, kurulun da başkanıdır. Kurul, bu taslağı inceleyip altı ay içerisinde onaylamaya ve bu planın uygulanmasını denetlemeye yetkilidir.
- Kurulun denetim görevini yerine getirmesi için ilgili kurumun, uzman personelinden ve denetim elemanlarından oluşan bir “Denetim Birimi” kurulur. Bu birim, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile üçüncü kişilerden yönetim planı ve uygulamasıyla ilgili her türlü bilgi ve belgeyi istemeye yetkilidir.

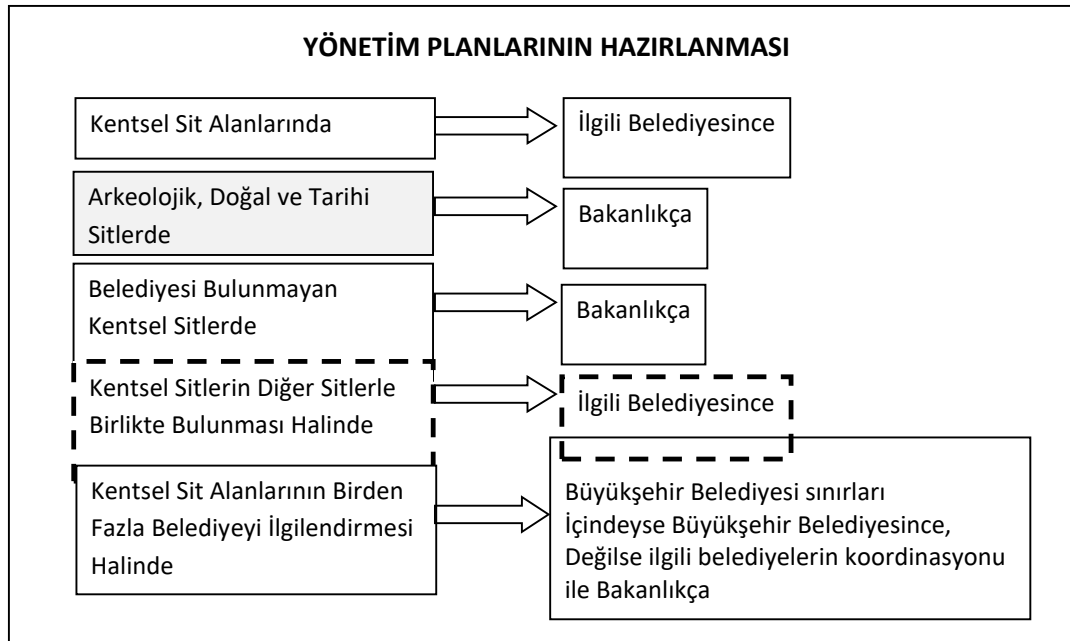
- Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, onaylanan yönetim planına uymak, ilgili idareler, plan kapsamındaki hizmetlere öncelik vermek ve bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri koymak zorundadırlar.
- Alan yönetiminin sekretarya hizmetlerini yetkili idare yürütür. Yetkili idarelerce, alan yönetimi birimlerinin çalışmalarını yürütmek üzere uygun bir yer tahsis edilir. Bu iş için yeterli sayıda personel görevlendirilir ve bütçelerinden yeterli miktarda ödenek ayrılır.

Yönetim alanı; 2863 sayılı kanuna göre; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarını içeren, bu alanların doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçları için oluşturulan, planlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum örgütleri hatta kentliler ve kullanıcılar arasında eşgüdüm için oluşturulan, sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca belirlenen alanlardır Şekil 4.3. Bu alanlarda işletme projesi, kazı planı, çevre düzenleme projesi veya KAİP'na göre koruma geliştirme projeleri içeren, yıllık ve beş yıllık uygulama etapları ve her beş yılda bir gözden geçirilecek olan Yönetim Planları hazırlanacaktır.

Şekil 4.3. Miras yönetim alanının belirlenmesi

Yönetim Planı Taslağının Hazırlanması ve İçeriği; Yönetim planı taslağı, alan başkanının eşgüdümünde, alanın niteliğine bağlı olarak farklı meslek gruplarına mensup uzman ve danışmanlardan oluşturulacak bir ekip tarafından hazırlanır. Plan taslağının hazırlanması öncesinde ve hazırlanma sürecinde ilgili kurum ve kuruluşların, halkın, ilgili sivil toplum örgütlerinin, meslek odalarının, üniversitelerin, gerekli görülecek özel sektör temsilcilerinin ve alanda mülkiyet hakkı bulunanların katılımı ile bilgilendirme ve yönetim planına veri oluşturacak konuların belirlenmesi amacıyla asgari iki toplantı düzenlenir. Bu toplantılar halka, mahalli idarelerce diğerlerine yetkili idarece yazı ile duyurulur. Yönetim planı taslağı, kentsel sitlerde ilgili belediyelerce, arkeolojik, doğal ve tarihi sit alanlarında ve ilgili belediyesi bulunmayan kentsel sit alanlarında Kültür ve Turizm Bakanlığı'na hazırlatılır. Bu işlemlerde arkeolojik ve doğal sit alanlarına ilişkin planların genellikle Bakanlık ya da üniversiteler tarafından hazırlandığı bilinmektedir. Kentsel sit alanı ile diğer sit alanlarının birlikte bulunması halinde ilgili belediyesince, kentsel sit yönetim alanının sınırlarının birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi halinde ise bu belediyelerin koordinasyonu ile hazırlatılır. Planlanması söz konusu olan yönetim alanının büyükşehir belediye sınırları içinde olması halinde büyükşehir belediyesince, dışında olması halinde ilgili belediyelerin koordinasyonu ile bakanlık tarafından ilgili uzmanların işbirliği sağlanarak doğrudan hazırlanır veya ihale mevzuatında belirtilen usul ve esaslara göre ihale yöntemiyle hazırlattırılır Şekil 4.4.

Şekil 4.4. Yönetim planlarının hazırlanması

Yönetim planı beş ana bölümden oluşmaktadır;

1. Mevcut Durumun Tespiti: Alanın yönetim, işlev ve koruma ihtiyaçlarının belirlenmesi, ilgili kurum ve kuruluşlarla bağlantı kurulması.
2. Alan Analizi: Alanın öneminin belirlenmesi, sorunlarının tespiti, alanın taşıma kapasitesinin tespiti, işlevsel ve yönetsel analizinin yapılması.
3. Alanın Vizyonunun Belirlenmesi ve Esas Politikaların Oluşumu: Yönetim planının, alanın geleceğe ait vizyonunu belirleyecek, işletme, yönetim, idari ve mali modelleri içeren, ulusal ve uluslararası platformda alanın sunumunu, tanıtımını sağlayacak yönetim, koruma, kullanma, sunum ve tanıtım, ziyaretçi politika ve stratejilerinin belirlenmesi.
4. Çalışma Programı, Zamanlama ve Projelerin Belirlenmesi: Alan yönetiminde yer alacak kurum ve kişilerin görev tanımlarının yapılması ve bunların gerçekleştirilmesine ilişkin çalışma programlarının, bütçe analizlerinin hazırlanması ile finans kaynaklarının, belirlenmesi, kısa, orta ve uzun vadede yapılacak işlere ait bir eylem planının oluşturulması ve proje tanımlarının yapılması.
5. İzleme, Değerlendirme ve Eğitim Süreçlerinin Tanımlanması: Yönetim planının uygulamasının izlenmesi, değerlendirilmesi ve bu süreçte yer alacak tarafların eğitimine ilişkin programların hazırlanması.

Yönetim planlarının yetkili idarece hazırlanması veya hazırlattırılması hallerinde uzman bir danışmanın sorumluluğunda plan hazırlama ekibi kurulur. Kurulacak bu ekip, en az kentsel sit alanları ve tarihi sit alanları için; üniversitelerin mimarlık, şehir ve bölge planlama, sanat tarihi, kamu yönetimi, işletme ve ekonomi bölümleri, vb) Arkeolojik sit alanları için; üniversitelerin mimarlık, şehir ve bölge planlama, sanat tarihi, arkeoloji, kamu yönetimi, işletme ve ekonomi gibi bölümlerden mezun uzmanlardan oluşturulmalıdır. Alanın niteliğine göre sosyolog, antropolog, tarihçi, ekonomist, turizm işletmeciliği, reklamcı, halkla ilişkiler ve iletişim gibi meslek gruplarından uzmanlarla yönetim planı konusunda bir uzman ekibe dâhil edilebilir.

Yönetim Planı Taslağının Değerlendirilmesi ve Onaylanması; Hazırlanan yönetim planı taslağı Danışma Kurulu'na değerlendirilir. Kurulun değerlendirme toplantısında Alan Başkanı da hazır bulunur. Toplantı sonucunda danışma kurulunca önerilen ve karara bağlanan hususlar dikkate alınarak yönetim plan taslağına yetkili idarece son hali verilerek Yönetim planı tasarısı oluşturulur. Son hali verilen yönetim plan tasarısı incelenip

mutabakata varmak suretiyle onaylanmak üzere yetkili idarece oluşturulan Eşgüdüm ve Denetleme Kuruluna iletilir. Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu, planı inceler ve gerekirse plan hazırlama ekibine düzeltmeler yaptırır. Yönetim planını toplantıya katılan kurul üyelerinin dörtte üçünün olumlu oyu ile onaylanır. Onaylama işlemi, en geç altı ay içinde tamamlanır. Eşgüdüm ve denetleme kurulu kararlarına karşı idari yargıya itiraz edilebilir.

Yönetim Planının Uygulanması ve Denetlenmesi; Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanan yönetim planına uymak zorundadırlar. Yetkili idareler, plan kapsamındaki hizmetlere öncelik vermek ve bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri ayırmakla yükümlüdürler. Yönetim planlarında tanımlanan görevlerin gerçekleştirilmesi sürecinde alan başkanı, uygulamadan sorumlu kurum ve kuruluşlar ile yetkili idare koordineli olarak çalışır. Yönetim planıyla belirlenen yönetim tarafından, koruma, sunum, tanıtım ve ziyaretçi yönetimi stratejileri doğrultusunda denetim birimince alana yönelik yapılan çalışmaların yıllık performans değerlendirmeleri ve bir sonraki yılın çalışma programı ile bütçe taslağı yapılır. Bu değerlendirmeler sonucunda hazırlanacak raporlar Eşgüdüm ve Denetleme Kurulunca değerlendirilir ve bir yıl sonraki çalışma programı ve bütçesi onaylanır. Yıllık incelemenin dışında denetim birimince beş yılda bir vizyon, amaçlar ve politikalar gözden geçirilerek eşgüdüm ve denetleme kurulunun değerlendirmesine sunulur Şekil 4.5.

Şekil 4.5. Yönetim Planı elde etme süreci

Eşgüdüm ve Denetleme Kurulunca yönetim planının uygulanma sürecinde vizyon, amaç ve politikalarında denetleme birimi tarafından bir değişiklik önerilmesi halinde, yetkili idarece yönetim planı değişiklik taslağını yeniden hazırlanır ve danışma kurulunun görüşleri alınarak, tekrar bu kurula sunulur ve onaylanır. Yönetim planında tanımlanan çalışmaların projelendirme ve uygulamasına teknik katkı sağlamak üzere yetkili idarelerce geçici proje ekipleri oluşturulabilir.

Alan Başkanı ve Görevleri; Alan başkanı, alanla ilgili olarak daha önce çalışmalarda bulunmuş, alanı yeterince tanıyan, alan hakkında belirli bir vizyon geliştirebilen, kültürel ve doğal mirasın yönetimi ile ilgili yeni yaklaşımlar hakkında bilgi sahibi, yönetim politikaları ve uygulamaları hakkında deneyimli, üniversitelerin mimarlık, şehir ve bölge planlama, arkeoloji, sanat tarihi, kamu yönetimi, işletme ve ekonomi bölümü mezunları arasından kentsel sit alanlarında kurulacak alan yönetimlerinde ilgili belediye, kentsel sit dışındaki sit alanlarında ise bakanlıkça atanır. Alan başkanı aşağıdaki görevleri yürütür.;

- a) Yönetim planının yıllık hedeflerinin gerçekleşmesi için yetkili idare ile birlikte çalışma programlarını belirlemek, kaynak araştırması yapmak,
- b) Yıllık bütçe tekliflerini hazırlamak,
- c) Alanın sunum, tanıtım, eğitim, bakım, onarım, güvenlik ve ziyaretçilerin ihtiyaçlarına yönelik hizmet ve ekipman alımı için her türlü sözleşme, şartname taslaklarını yetkili idare ile birlikte hazırlamak,
- d) Alanın doğal ve kültürel kaynaklarının yönetimi için ilgili kurum ve kişilerle işbirliğini sağlamak,
- e) Denetim birimince yıllık denetim raporlarının hazırlanması ve bu raporların eşgüdüm ve denetleme kuruluna sunulması için eşgüdümü sağlamak.

Danışma Kurulunun Kuruluşu ve Görevleri; Danışma kurulu, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, meslek odaları temsilcileri, sivil toplum örgütleri temsilcileri, üniversitelerin ilgili bölüm temsilcilerinden, alan başkanı ve yetkili idarece tespit edilecek en az beş üyeden oluşur. Danışma kurulu kendi içinden bir başkan seçer. Danışma kurulu yılda en az bir kez toplanır. Yetkili idare ile eşgüdüm ve denetleme kurulu gerekli gördüğünde danışma kurulunu olağanüstü toplantıya çağırabilir. Danışma kurulu toplantıları mahallinde yapılır. Danışma kurulu, Yönetim planı taslağını inceleyerek bu taslağın karara bağlanması ve

uygulanması konusunda önerilerde bulunur. Danışma kurulunda görüşülen konular ve tavsiyeler, eşgüdüm ve denetleme kuruluna iletmek üzere tutanağa bağlanır.

Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu ve Görevleri; Eşgüdüm ve denetleme kurulu, alan başkanı, danışma kurulunca kendi içinden seçilecek iki üye ile Yönetim planı taslağı kapsamında hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerin birer temsilcisi olmak üzere en az beş kişiden oluşur. Alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulunun da başkanıdır. Eşgüdüm ve denetleme kurulu yılda en az iki kere yetkili idarenin çağrısı ile toplanır. Kurul toplantısının gündemi denetleme birimi ile yetkili idare tarafından belirlenir. Alan başkanının talebi üzerine veya yetkili idare gerekli gördüğü takdirde kurul, olağanüstü toplantıya çağırılabilir. Kurul salt çoğunlukla toplanır ve toplantıya katılan üyelerin en az dörtte ucunun oylarıyla karar alır. Eşgüdüm ve denetleme kurulu toplantıları mahallinde yapılır. Eşgüdüm ve denetleme kurulu, Yönetim planı taslağını inceleyerek altı ay içinde onaylar ve planın uygulanmasını denetler.

Denetim Birimi ve Görevleri; Eşgüdüm ve denetleme kurulunun denetim görevini yerine getirebilmesi amacıyla bir denetim birimi kurulabilir. Denetim birimi, yönetim planlarının hazırlanması ve uygulanması sürecinde görev alan denetim elemanları ve üniversitelerin mimarlık, şehir ve bölge planlama, sanat tarihi, arkeoloji, kamu yönetimi, ekonomi ve işletme bölümlerinden mezun uzman personel arasından yetkili idarelerce görevlendirilecek en az beş üyeden oluşur. Denetim birimi, uygulamaları yönetim planındaki yönetim, koruma, sunum, tanıtım ve ziyaretçi yönetimi stratejileri doğrultusunda denetler, alana yönelik yapılan çalışmaların yıllık performans değerlendirmelerini yapar ve bir sonraki yılın çalışma programını hazırlayarak eşgüdüm ve denetleme kuruluna sunar. Denetim birimi, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile üçüncü kişilerden yönetim planı ve uygulaması için her türlü bilgi ve belgeyi istemeye yetkilidir.

Türkiye’de alan yönetiminin uygulama süreç ve aşamalarının detaylı olarak incelenme nedeni, arkeolojik miras değerlerinin çağdaş kente katılımında bu sisteme göre değerlendirme yapabilmek içindir.

5. ARKEOLOJİK MİRAS ALANLARINI KORUMA YÖNTEMLERİ

Arkeolojik kalıntıları değerlendirme yöntemleri arkeoloji ve kültürel miras kavramlarındaki genişleme, gelişme ile farklılaşmaktadır. 2000’li yıllarla yer’in ruhu bağlamının tüm kültürel miras ve alanlarına eklenmesiyle gelişen arkeolojik mirası bulunduğu yerde ve çevresiyle birlikte koruma bu alanların kentle bütünleşmesini öngörürken, önceki yaklaşımlarda müzecilik anlayışı yaygın olmuştur. Hatta bu dönemlerde sadece taşınabilir kalıntılar ya da eserler değil mimari bir yapı ya da yapı kompleksi olduğu gibi müze ortamında sergilenmesi tercih edilmiştir (Nemrut Sarayının, İngiltere-Londra’da British Museum’a taşınması gibi).

5.1. Bulunduğu Yer (bağlam) Dışında Koruma

Arkeolojik değerlerin müze ortamında sunumu günümüzde de yaygın bir tercihtir. Müze; “toplumun ve gelişiminin hizmetinde olan, halka açık, insana ve yaşadığı çevreye dair tanıklık eden malzemelerin üzerinde araştırma yapan, toplayan, koruyan, bilgiyi paylaşan ve sonunda inceleme, eğitim ve beğeni doğrultusunda sergileyen, kâr düşüncesinden bağımsız sürekliliği olan bir kurumdur” (ICOM, 2006). Müze, öz olarak eski eserlerin belirli mekânlarda depolanmasıdır. Yani, müzeler geçmişe ilişkin her türlü bilgi, belge ve yapıtı saklamak, korumak, sergilemek ve tanıtmak amacıyla oluşturulmuş bilimsel kuruluşlar olmakla birlikte bu kuruluşlar ziyaretçilerini bilinçlendirmenin yanı sıra, yapmış oldukları bilimsel çalışmalarla da evrensel kültürün önemli unsurları olarak dikkat çekmektedirler. Bu tanımlara göre; çağdaş anlamda müzelerin üç önemli işlevi olduğu anlaşılmaktadır;

- Koruma (saklama, depolama, biriktirme, onarma, kullanma, mimari tasarım),
- Araştırma ve eğitim (bilimsel çalışmalar, makaleler, görüşmeler, sunumlar),
- İletişimdir (sergileme, yayınlar ve eğitim).

Geçmiş yıllarda müzelerin görevleri ve fonksiyonları daha az sınırlı iken, günümüzde genişlemiş, eğitim ve turizm açısından da daha cazip mekânlar haline gelmeye başlamıştır. Müze alanı küçük tarihi alanlardan (*Ümran Baradan Oyuncak Müzesi*, Varyant-Konak-

İzmir gibi) büyük müze yapılarına (Nuremberg Alman Ulusal Müzesi- *Germanisches Nationalmuseum* gibi) kadar çok çeşitli olanaklar içermekte ve bu olanaklara göre çeşitlendirilmektedir. Müzeler farklı konulara göre tanımlanabilmektedir. Bunlar; bağlı olduğu idari birime (Üniversite, Devlet ya da özel müzeler gibi), hizmet ettikleri bölgeye (Ulusal Müzeler gibi) hitap ettikleri kitleye (eğitim, uzmanlık vb.), koleksiyonlarını sergileme yöntemlerine (açık hava, yer altı müzeleri gibi) göre farklı müze tanımları yapılırken, arkeoloji müzeleri koleksiyon niteliğine göre yapılan tanımdır. Müzelerin mekansal yapısına göre açık hava müzeleri, üniversite müzeleri, tarihi yerleşimler ile tarihi yapıların bulunduğu yerler olarak da adlandırılmaktadır. Sanat, tarih, bilim, doğa bilimi ve endüstriyel sanat müzeleri ve bunların sayısız kombinasyonlarla da adlandırılan müzelerin hepsinin ortak noktaları vardır. Tüm bunlar içerdikleri koleksiyonları sunarken, ziyaretçiler için eğitici aktivite ve programlarda kullanılmak üzere ayrılır (Keleş, 2003).

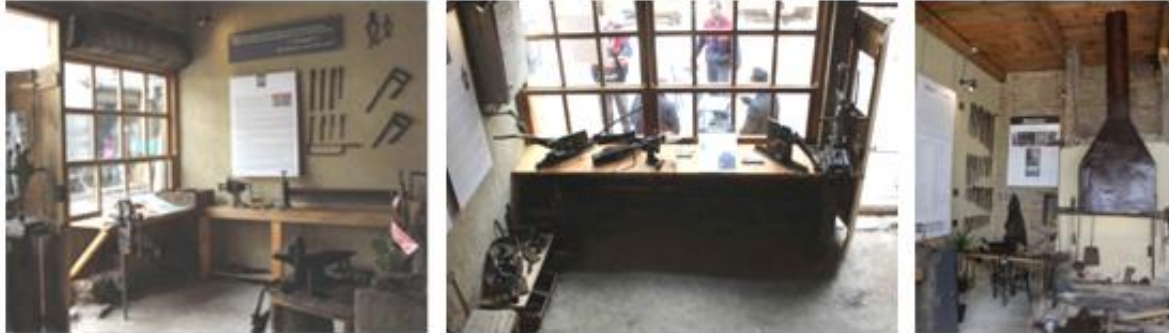
Tüm dünyada olduğu gibi günümüzde de müzecilik anlayışı eğitim ve turizme odaklı biçimde değişmektedir. Müzecilik, özellikle 1970 sonrasında yaşanan toplumsal, politik, ekonomik ve çevresel konuları içeren olaylar, postmodernizm gibi düşünce akımları ile UNESCO'nun somut olmayan kültürel miras çalışmaları neticesinde yeni bir döneme girmiştir. Yeni müzecilik olarak adlandırılan müzecilik ilkelerinin başında katılımcı, demokratik ve sınırların ortadan kaldırıldığı, müze idaresinde yönetişimin benimsendiği, müze araştırmalarında ve uygulamalarında disiplinler arası çalışmaları önemseyen müze çalışmalarının yanı sıra kültüre bütünsel yaklaşım gelmektedir. Bu yaklaşıma göre müzeler; sosyal, ekonomik ve siyasi olaylardan uzak değildir, toplumda bir değer oluşturmaktadır ve sadece belli bir elit tabakayı değil tüm toplumu etkilemektedir (Demir, 2013; Uralman, 2006). Bu değişim müzelerde statik olmayan ve daha geniş kapsamlı yeni bir yapılanmayı gerektirmiştir. Bu nedenle günümüzde müze konsepti, farklı ve daha fazla amaç, yöntem, niçin ve nasıl gibi kavramlarla geliştirilmektedir (Kervankıran, 2014).

Romanya-Bükreş'te Herăstrău Parkı içindeki Ulusal Köy Müzesinde (Muzeul Satului) parkın içerisinde açıkavada ülkenin ilk yerleşiklerden bugüne, barınma-konut mimarisinin tıpkı-yapım örnekleri, ziyaretçilerin kısıtlı da olsa belli sürelerde bu yapılarda yaşamalarına izin verilmesi bu çeşitliliği gösteren bir örnektir (Resim 5.1).

Bolu-Mudurnu’da Ahi Dönemi çeşitli zanaatkâr (kalaycı, yorgancı, demirci vb.) işliklerinde ziyaretçilerin bu zanaatları denemeleri sağlanarak, geçmiş tekrar yaşatılmaktadır Resim 5.2 . Bu tür örnekler Dünya’da ve Türkiye’de giderek artmaktadır.

Resim 5.1. Bükreş- Herăstrău parkı ulusal köy müzesi

Resim 5.2. Mudurnu Ahiler -Canlı heykel-müzesi

Arkeolojik parklar da sergileme, sunum biçimleri ve koleksiyonlara yer verişleri ile müze alanları ile yakın benzerlik içermektedirler. Ayrıca arkeolojik parklar ile ilgili aktiviteler ve kullanılan materyaller genellikle müzelerde kullanılan türden şeylerdir. Arkeolojik parklar açık hava müzeleri ve tarihi alanlar ile ilişkilendirilebilir. Bir açık hava müzesi genellikle tarihi bir yerleşime ait koleksiyonları içerir, başlangıçta birbirleri ile alakasız görünen bu bulgular bir tema oluşturmak üzere birbirleri ile ilişkilendirilir Resim 3.3. Bazıları ise inşa edilmemiş alanlardır Resim 3.4. Arkeolojik parklar gibi açık hava müzeleri ve tarihi alanlarda konumlandırılma biçimiyle parklarla da benzerlik gösterirler. Ancak, arkeolojik parklardaki uygulama daha farklıdır. 1000 yıl öncesine dayanan birçok alan hakkında çok az belgeye ulaşılabilmektedir. Bu da arkeolojik parklarda yaşayan bir tarih sunmayı zorlaştırmaktadır (Kervankıran, 2014). Eğer bilgiler net değilse, bu ziyaretçilerin yanlış

yönlendirilmesine neden olacaktır. Hatta arkeolojik değerlerin yıpranması, tahrip edilmesi kolaylaştırılmış bile olabilmektedir. Günümüz kentsel koruma yaklaşımları ise arkeolojik miras alanlarının bulunduğu yerde çağdaş kente katılımını öngörmektedir.

Resim 5.3. Enez (Edirne) – Saat Kulesi ve arkeoloji parkı

Resim 5.4. Küçükalya-İstanbul arkeoloji parkı

Bazı kentlerde ise müzeye taşınması mümkün olmayan arkeolojik mimari kalıntılar koruma çatıları ve bu çatıların altında düzenlenen gezi platformlarıyla sergilenmektedir. Bu durumda arkeolojik mirası korumada, gerekli önlemlerin alınmasına ilişkin olarak uluslararası sözleşmelerde yer alan hükümler, konunun önemini ve zorunluluğunu açıklamaktadır. İlk kez Venedik Tüzüğü ile uluslararası gündeme getirilen bu konu bu Tüzüğün arkeolojik kazılara ilişkin 15. maddesinde “.....yıkıntılar korunmalı, mimari unsurların ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır. Bundan başka, anıtın anlaşılmasını kolaylaştıracak ve anlamını hiç bozmadan açığa çıkaracak her çareye

başvurulmalıdır. Bütün yeniden inşa işlemlerinden peşinen (*a priori*) vazgeçilmelidir.....” hükmü getirilmiştir. (Ahunbay, 1999). Dolayısıyla arkeolojik mirası dış etkenlere karşı (rüzgâr, yağmur, kar, vandalizm gibi) olabildiğince korumak için koruma çatısı yapılmaktadır.

Bu çatılar, arkeolojik mirasın korunmasını sağlarken, kalıntıların kültürel değerini ön plana çıkararak, alanı ziyaretçiler için anlaşılabilir bir mekâna dönüştüren özel strüktürlerdir. Bu amaçla yapılan koruma çatıları, geçici ya da uzun süreli inşa edilir. Geçici koruma çatıları genellikle kazı aşamasına ilişkindir. İki sistem arasındaki farklılıklar, strüktürün inşasında kullanılan malzeme, sistem tasarımı ve arkeolojik değere uygun çatı tasarımıdır. Bu tür uygulamalara günümüzde yaygınlaşmaktadır. Benzer uygulamalar Türkiye’de de gerçekleştirilmektedir Resim 5.5, Resim 5.6.

Resim 5.5. Koruma çatısı yapılan arkeolojik alan örnekleri

Koruma çatılarının ve gezi platformları kültürel değeri olan bir alanı, ziyaretçilerin kullanımına açmak ve bilgilendirildiği bir alana dönüştürmek, aslında “tarihi süreç içerisinde kentin yitirmiş olduğu yaşantının bir kısmını kente kazandırmak” olarak tanımlansa da bu uygulamalar arkeolojik alanı çağdaş yaşama değil kente kazandıran örneklerdir. Yine de arkeolojik alana yüklenen bu yeni işlevle, toprak altında korunarak günümüze kadar gelebilmiş kültürel değerler, insan etkisi ile kısa sürede yok olabilir (Krizinger, 2000; Tokyay, 2002; Zeren, Uyar, 2010).

Ayrıca, bir alandaki başarı sağlamış bir uygulama modeli, başka bir alana uygulandığında aynı sonuçları vermeyebilir. Mimari özellikleri ve vurgusu ile arkeolojik eserleri ikinci plana iten koruma çatısı düşünülmemelidir (Göbeklitepe Antik Kenti gibi, Resim 3.6). Diğer bir deyişle koruma çatıları olabildiğince abartısız biçimde amaca yönelik tasarlanmalıdır.

Dolayısıyla, asıl olan korunacak değerlerin vurgulanması, sergilenmesi ve gelecek nesillere aktarılmasıdır (Ahunbay, 1999). Uygulanacak çatı strüktürü, kalıntının değerini bozmayan, antik esere zarar vermeyen ve gelecekte yapılacak kazı çalışmalarına da olanak tanıyan niteliklerde olmalıdır.

Gezi platformlarının inşası, ziyaretçi yoğunluğunun da belirleyicidir. Kalıntılar üzerine inşa edilen bu strüktür, ziyaretçiler için tehlike yaratabilecek çevre unsurlarını ve ziyaretçilerin kalıntılar üzerindeki olumsuz etkilerini –özellikle vandalizm gibi- engelleyecek, arkeolojik kalıntıları en etkin biçimde ziyaretçilerle buluşturacak biçimde tasarlanmalıdır.

Resim 5.6. Göbeklitepe Antik kenti koruma çatısı

Arkeolojik mirası bu tür koruma, yaşatma, kente yeniden kazandırma çabaları farkındalıkla ilişkilidir. Anadolu’da birçok arkeolojik yapı kalıntılarının kaderine terk edildiği, dış etkenlerle hatta vandalizmle kaybedilmek üzere olduğu bilinmektedir. Özellikle kent merkezinde konumu nedeniyle bu değerlerin yok olmasını yani parsel ederi ele geçirmeyi bekleyenler de bulunmaktadır (Bolu- Kent merkezinde Roma İmparatorluğu Dönemine tarihlenen Stadyum “*stadium*” gibi, Resim 5.7.

Resim 5.7. Bolu Kent Merkezinde korumasız durumda olan Roma dönemi stadyumu

5.2. Arkeolojik Mirasın Kente Katılımı ve Örnekleri

Arkeolojik miras, geçmişteki insan etkinliklerinin temel belgesidir. Bu kapsamda arkeolojik miras, bulunduğu kentin oluşumunu ve birikimlerini açıklayan, kentliye geçmişini anlama olanağı, tarihiyle yaşama ayrıcalığı, saygınlık ve aidiyet sağlayan kültür değerleridir. Yerel ve evrensel boyutlarda uygarlığın tanıkları ve kanıtlarıdır. Bu değerleriyle arkeolojik alanların insanlığın bilgi ve görüşüne açılması ve bütünleşik, rasyonel ve sürdürülebilir koruma yaklaşımıyla geleceğe aktarılması yaşamsal öneme sahiptir. Bu sürecin başlangıcı arkeolojik mirasın ait olduğu yerde korunması (*in-situ*) ilkesiyle, öncelikle yerel halka sunularak, kökenlerinin ve gelişimlerinin anlaşılmasına aracılık ederek, katılım ve sahiplenme stratejileri üretilmesidir. Böylece, arkeolojik alanlarının atıl ve kentsel gelişmeye (genişlemeye) engel alanlar olarak algılanması önlenerek, bu alanlar kentle bütünleştirilebilir ve kent kimliğine katkı sağlanabilir. Arkeolojik mirasın çağdaş kentsel yaşama katılması, bu değerleri koruma sorumluluğu ve hakkı kadar, tarihi sürekliliğin sağlanarak kentin geleceğinin planlanmasında referans alınacak temel kaynaktır. Ancak, arkeolojik alanların kente entegre edilmesinde, çağdaş yaşamın gerekleriyle birlikte arkeolojik mirasın özgün değerlerine, yapısal durumuna ve potansiyellerine göre fiziksel-görsel, kültürel ve anlam bütünlüğüyle birlikte temsiliyet gücünü ve tanınırlığını artıracak yaratıcı çözüm ve yaklaşımlar geliştirilmelidir. Türkiye’de ve uluslararasıda bu konuda özellikle çok katmanlı kentlerde farklı uygulama örnekleri bulunmaktadır. Kültür endüstrilerinin, rekabet güçlerini artırmak için turizmde bu tür destinasyonlara rağbet etmesiyle uygulama örnekleri giderek artmaktadır.

Küreselleşme sürecinde, yerel kültürü silikleşme çabasına karşın, başta arkeolojik miras olmak üzere yerel değerler, kültür turizmiyle hızla tüketime açılmaktadır. Turizmin, bu değerler üzerinden sosyal, kültürel ve ekonomik faydalar sağlamasına karşın, bu değerlere zarar verme potansiyeli nedeniyle iki yönlü bu ilişki kritiktir. Bu sorunsal, arkeolojik mirası çağdaş kente kazandıracak sunum biçimi ve turizmin talepleri ile bu değerlerin sürdürülebilirliğini uzlaştıracak koruma politikalarıyla aşılmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla, ev sahibi toplulukların miras ve kültür değerlerine saygı gösterecek, geliştirecek ve koruma ile turizm endüstrisinin çıkarlarını uzlaştıracak, arkeolojik tekniklerle birlikte, geniş mesleki ve bilimsel birikim ve becerileri içeren çokdisiplinli, geniş katımlı ve işbirlikçi yöntemler geliştirilmektedir. Türkiye’de bu yaklaşım genellikle yadsınarak, Anadolu coğrafyasında farklı medeniyetlerin izlerini bir arada, katmanlaşma oluşturacak şekilde taşıyan çok sayıda

ve nitelikte yerleşimlerin bulunmasına karşın, kent içi arkeolojik alanlara ilişkin koruma mevzuatının yeterli olmaması, envanter eksikliği, yanlış planlama ve koruma kararları, hızlı kentsel yayılmaya bağlı yapım ve alt yapı faaliyetleri, finansal yetersizlik, farkındalığın gelişmemesi gibi bir çok nedenlerle arkeolojik miras tahrip ya da yok edilmektedir.

Valetta Sözleşmesinin 5. maddesi 5. bendinde tarafların "...Arkeolojik sitlerin halka açılmasının, özellikle çok sayıda ziyaretçi girişi için yapılacak çalışmaların, bu sitlerin ve çevrelerinin arkeolojik ve bilimsel niteliğine zarar vermemesini sağlamak ...", 9. maddesi 2. bendinde de "Taraflardan her biri arkeolojik mirasın önemli öğelerinin ve özellikle sitlerin halka açılmasını, seçilmiş arkeolojik varlıkların sergilenmesini teşvik etmeyi taahhüt eder" hükümleri yer almaktadır. Bu sözleşmenin bu maddeleri doğrultusunda 2000'li yıllarla küreselleşme baskılarının artmasıyla arkeolojik mirasın sürdürülebilirliği yaşamsal önem kazanmaya başlamıştır. Bu ortamda desteklenen birçok çokuluslu araştırmalar ve projeler sonucunda genel ilke ve stratejiler oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmalardan Avrupa Komisyonu, 5. Çerçeve Programında, Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma alt başlığı kapsamında *The APPEAR* olarak kodlanan Erişilebilirlik Projeleri: Kentsel Yeraltı Arkeolojik Kalıntılarının Sürdürülebilir Korunması ve Geliştirilmesi (*Accessibility Projects: Sustainable Preservation and Enhancement of Urban Subsoil Archaeological Remains*) konulu çokuluslu proje (2003-2005) ile öngörülen eylem planı yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu proje ile arkeolojik kalıntıların görülebilir, anlaşılır ve etkileyici duruma getirilmesini sağlayan çalışmaların, bu kalıntıların korunma, bilimsel kullanım ve kentsel doku ile uyum çabalarıyla birlikte yürütülmesini sağlamaya yönelik bütünleşmiş bir eylem planı" önerilmektedir. Önerilen yöntem ise "Değerlendirme, Fizibilite Çalışmaları, Proje Seçenekleri Tanımı, Proje Tasarımı, Eylem, Alan Yönetimi" olmak üzere altı fazlı, sıralı işlemlerden oluşmaktadır. Her faz üç aşamaya ayrılmaktadır (Şekil 3.1) ;

- Planlama: tüm katılımcıları ve onların birbirleriyle olan etkileşimlerini tanımlama, çalışma yapısını belirleme ve kurgulama,
- Yürütme: bilinçli kararlar için gerekli tüm bilgileri sağlamak, önemli eylemleri tanımlamak,
- İnceleme: sonuçların analizi, sentezi ve kararların düzeltilmesidir. 7. çerçeve programına kadar devam ettirilen bu proje ile arkeolojik mirasın sürdürülebilirliği

nitelikleriyle korunması ve sergilenmesi uluslararası başarıyla kabul edilmektedir. Verona Kentinde, antik çağlardan, ortaçağdan ve Rönesans dönemlerinden kayda değer sayıda anıtsal yapı ve olağanüstü bir askeri kalenin örneği bugüne ulaşmıştır.

Şehir, kuzey İtalya'da Adige Nehri üzerindeki Lessini Dağları'nın eteklerinde yer almaktadır. Tarih öncesi dönemlerden kalma M.Ö. 4. ve 3. yüzyıllar arasında gelişen küçük bir birikim alanı, M.Ö. 1. yüzyılda Roma kentine dönüşmüş ve bu dönemde hızla gelişmiştir. 5. yüzyıl boyunca, Verona Ostrogoth Theodoric I, daha sonra Lombards ve 774'te Charlemagne tarafından işgal edilmiş, 12. yüzyılın başlarında bağımsız bir komün haline gelmiştir. Scaliger ailesinin egemenliği altında ve özellikle Cangrande I altında 1405'te Venedik'e bağlanmış, 1797'den itibaren Avusturya İmparatorluğu'na ve 1866'da İtalya Krallığına katılmıştır.

Kentin antik çekirdeği, kuzey İtalya'daki Roma kalıntılarının en zengin koleksiyonlarından birini içeren nehrin halkasına yerleştirilmiş Roma kentinden oluşmaktadır. Bu dönemin bugüne ulaşan kalıntıları arasında, kent kapısı olan Porta Borsari, Porta Leoni'nin kalıntıları, Napolyon döneminde sökülen ve 1930'larda Castelvecchio'nun yanında yeniden inşa edilen Arco dei Gavi, Ponte Pietra, Roma tiyatrosu ve Amfitiyatro Arenadır. Orta Çağ boyunca duvarları yeniden inşa edilen kentin batıda çok daha geniş bir alanı ve nehrin doğu kıyısında bir başka geniş alanı bulunmaktadır. Bu yerleşim alanı, 20. yüzyıla kadar kentin büyüklüğü olarak kalmıştır. Verona tarihi kent merkezi Palazzo del Comune, Palazzo del Governo, Loggia del Consiglio, Arche Scaligere ve tarihi binaları içeren Piazza Delle Erbe (pitoresk meyve ve sebze pazarı ile) ve Piazza dei Signori'den ve Domus Nova, Piazza Bra, gibi farklı dönemlere dayanan çok sayıda tarihi yapıdan oluşmaktadır. Dolayısıyla, kentin hayatta kalan mimarisi ve kentsel yapısı, kentin 2000 yıllık tarihi boyunca gelişimini yansıtan, her bir döneminin yüksek kalitede sanatsal unsurlarını içeren, kesintisiz ve kesintisiz gelişen bir kentin olağanüstü bir örneğidir.

Kentteki arkeolojik kalıntılar Roma İmparatorluğu döneminde 1. yüzyıla tarihlenmektedir. Antik Roma kent kurgusunu, kent kapılarına bağlanan ana ulaşım arterleri kuzey-güney yönünde, kent meydanının (Piazza delle Erbe, eski Roma Forumu) sınırlayarak Romeo-Jülyet evi (*Romeo e la casa di Giulietta*) olarak kabul edilen eve kadar uzanıp Bologna kentine bağlanan bugünkü, Corso Porta Borsari (*Cardo Maximus*, bugünkü Cappello Caddesi) ve antik bu yolu doğu-batı yönünde dik kesen Corso Sant'Anastasia (*Decumanus Maximus*) kenti dört eşit parçaya bölmektedir (Alpan, 2013). Bu yol üzerinde eski kent

surlarının bulunduğu Porta Leoni'nin (*Porta San Fermo* veya *Arco di Valerio*) bölgesinin yakınında, kent yollarının 3 m. altındaki arkeolojik kalıntılar, insanlığın bilgi ve görüşüne açılmaktadır (Resim 5.8, 5.9). Kentin turizm odağı olan bu bölgede bu kalıntıların etrafındaki konut binaları konaklama işleviyle turizme açılmıştır.

Resim 5.8. Verona tarihi kent merkezi Piazza delle Erbe

Resim 5.9. Porta Leoni, Capello Caddesi, antik Roma dönemine ait arkeolojik kalıntıların Sunumu

5.2.2. Ankara tarihi Kent Merkezi Ulus, Türkiye

Ankara Tarihi kent merkezi çok katmanlı bir kent özelliğine sahiptir. Bu katmanlaşma kentin kuruluşuyla Frig medeniyetiyle başlayıp günümüze değin farklı medeniyetin izleriyle okunabilmektedir. Kent tarihinin tanıkları olan bu katmanlar toprak üzerine çıkarılan arkeolojik miras değerleriyle çağdaş kentsel yaşama katılmaları için çabalar süregelmektedir. Bu çalışmaların en belirgin örneği Roma Dönemine tarihlenen *Sütünlü Yolun (Kolonadlı Caddenin)* bulunduğu yerde Ankara Valilik Binasının Bahçesindeki koruma örtüsü ile kentlilere ve tüm insanlığa sunulmasıdır. Bu Yolun miras değerlerini anlamak kentin Roma İmparatorluğu Dönemi aşağıdaki bölümlerde detaylı olarak açıklanmaktadır.

Ankara Tarihi Kent Merkezinin Çok Katmanlı Yapısı ve Arkeolojik Miras Değerleri

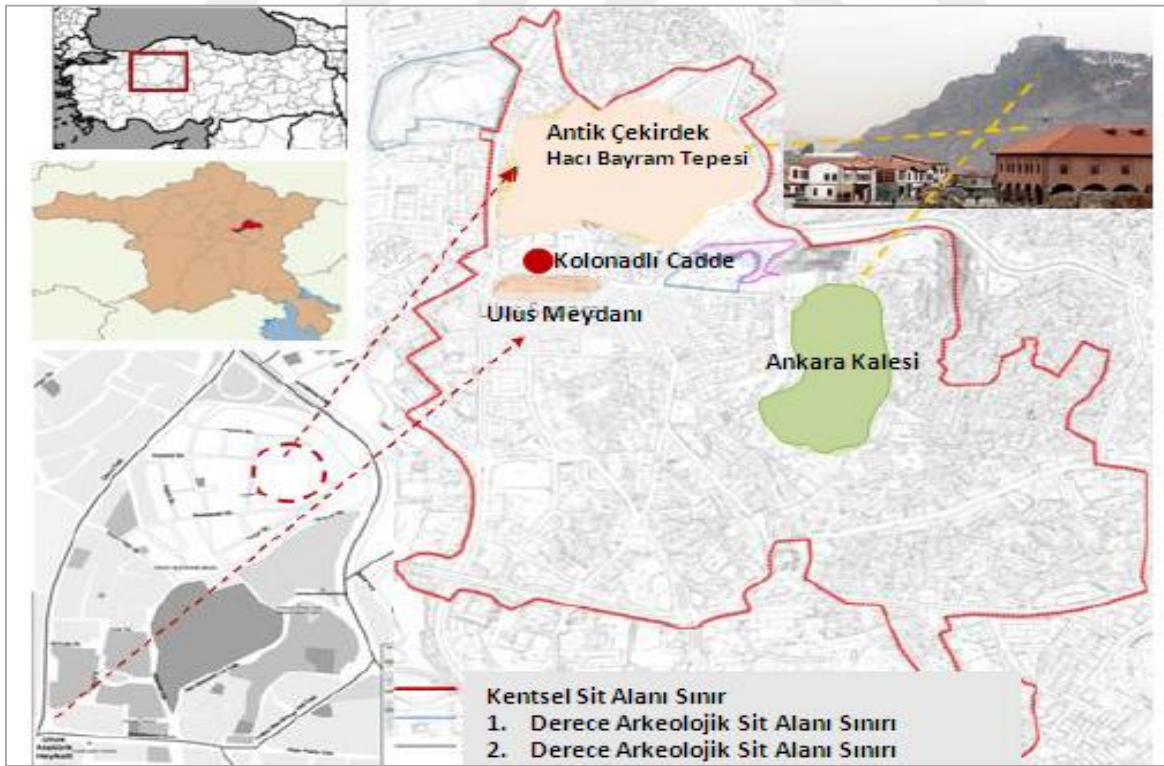
Ankara kentinin kimler tarafından, ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, kentin paleolitik dönemden beri iskân edildiğinin birkaç kanıtı bulunmaktadır. Şöyle ki;

- Ankara, Orta Anadolu'nun kuzeybatısında bulunan Kızılırmak ve Sakarya nehirlerinin kollarının oluşturduğu ovalarla kaplı bir bölgede, Ankara Çayı'nın geçtiği bir ova kenarında verimli tarım toprağına sahiptir. Bendderesi, İncesu ve Çubuk Suyu bu ovada, kente yakın bir noktada birleşirler. Söz konusu ova küçük olmakla birlikte, korunmaya elverişli olduğu için bu dönemde yerleşmeye uygun ekolojik tabana sahiptir.
- Sarp yamaçlarla çevrili Kale'de güvenlik kolaylıkla sağlanabilir. Bentderesi'nin dar vadisi, Ankara Kalesi'nin bulunduğu tepenin Engürü Ovası'nın en doğu ucundaki hâkim dik kenarına bağlanması askeri önemi olan bir mevki oluşturmaktadır.
- Ankara'nın yakın çevresinde zengin su kaynakları bulunması da önemli etkidir. Kızılırmak ve Sakarya Nehri en eski çağlardan beri Anadolu'nun en önemli su kaynaklarından biri olmuştur ve üzerinde hem irili ufaklı şehirlerin ve hem de büyük uygarlıkların kurulmasını sağlamıştır. Kentin kurulduğu yerin çok eski dönemlerden beri Anadolu'nun en önemli ulaşım yolları üzerinde olması da önemli etmenlerdendir. Hititler döneminde, Kızılırmak kıvrımı içindeki, Hitit merkezi Hatuşaş (Boğazköy), batıda Taravişa (Trova), Aşuva (Lidya) gibi Batı Anadolu'daki krallıklarını ülkelerine bağlayan yollar Ankara'dan geçmiştir. Bu yollardan Kral Yolu, Hititler döneminde de varlığı bilinen ve işlek olarak Persler zamanında kullanılan, Anadolu'yu batıdan doğuya doğru uzanan bu yol kral yolu olarak adlandırılmıştır (Akurgal, 1990). Lidya Kralı

Alyattes, Med Kralı Kyaksares'le yaptığı muharebede ordusunu Kızılırmak bölgesine Ankara'dan sevkettiği, Pers döneminde, İran'daki Susa şehrinden başlayarak Sardes şehrine kadar uzanan ünlü Kral Yolu'nun Ankara'dan geçtiği ve şehrin bu yol üzerindeki önemli ticaret merkezlerinden biri haline geldiği bilinmektedir.

- Arazinin durumu itibariyle, Ankara Kalesi'nin bulunduğu tepe yerleşime ulaşan bütün yolları (Batıya Juliopolis'e, Kuzey batıya Pesinus -Balahisar'ın kuzeyi- ve Dorülasyon'a, Güney doğuya Parnassos'a -Parlasan-, Doğuya Taviyon'a -Büyük Nefesköy-, Kuzeye, Kreteya Flaviopolis, Güneye, İkoniyon -Konya-, Kuzey doğuya Gangra'ya -Çankırı-Erzen ve diğerleri, 1946: 31-32), gözetlemeye hâkim bir mevki olmakla birlikte, şehirde bütün istikametlerden gelen sekiz yolun birleşme, yani kavşak noktasıdır.

Bu tespitlere göre, bölgenin Ankara Tarihi Kent Merkezi'nin yerleşim tarihinde kesinti olmadığı anlaşılmaktadır. İlk yerleşiklerinin Frigler olduğu ve kale ile yamaçlarda -bugünkü Hacı Bayram Cami çevresinde- yerleşmiş oldukları ve kentin antik çekirdeğinin bu bölge olduğu anlaşılmaktadır Şekil 5.2.

Şekil 5.2. Ankara kentinin antik çekirdeği ve kolonadlı caddenin konumu Roma İmparatorluk Dönemi (M.Ö. 30-M.S.395)

Ankara kent tarihi Frig dönemine (M.Ö. 9. ve 8. yy.) uzanmasına karşın, kent en zengin ve parlak dönemini Roma İmparatorluk döneminde yaşamıştır. M.Ö. 25 yılından itibaren Galatia'nın Roma İmparatorluk idare sistemi içinde bir eyalet olmasıyla, Ankara (*Ankyra*) Galatia eyaletinin başkenti olmuştur. Eyaletin başkenti olarak seçilmesinde; üç büyük Galat boyuna ait merkezi kale yerleşimleri arasında en merkezi noktada bulunması, antik dönemin bölgesel yol güzergahlarının kavşak noktası ve kuzeyde Pontus-Bithynia Eyaleti olan Nikomedie'ya yakın ve rahat ulaşılabilir olması ve bu konumuna bağlı olarak eyaletin diğer yerleşmelerine oranla daha üstün ekonomik düzeye ve topografyanın kent gelişimine elverişli coğrafi özelliklerine sahip olması (Hatip Çayı'nın sağladığı ekolojik taban gibi) etkili olmuştur (Baz, 2012). Dolayısıyla, Galatia Bölgesi içerisinde iklim ve bitki örtüsünün hayvan yetiştiriciliği uygun olması ve buna bağlı kumaş üretiminin dönemine göre endüstride gelişmiş olması ve coğrafi konumuyla ticari ve askeri önemi Ankara'nın Roma Galatia'sında başkent olmasını sağlamış ve böylece milattan sonra ilk iki yüzyıl yerleşimin en görkemli dönemi olmuştur (Renda ve diğerleri, 2004: 11).

İmparator Augustus ve Roma adına bir tapınak yapılması, kentin önemini daha da arttırmış, Ankara imparator kültürünün merkezi olmuştur. Bu nedenle, bu dönemin haritalarında Ankara "*metropolis*" olarak geçmektedir (Gülekli, 1948: 43, Öney, 1971: 12, Renda, 2004: 7-8). Bu statü, kentin bölgesel ve deniz aşırı yolların kavşak noktasındaki stratejik konumuyla ilişkilidir. Kent, Avrupa'dan doğuya Trakya ve Konstantinopolis (İstanbul), Nicomedia (İzmit), Nicaea (İzmit) ve Cilicia (Kilikya) kapılarından Suriye'ye uzanan ana yolun diğer yollarla bağlantı noktasında konumlanmaktadır. Diğer önemli yollar; Ankara ile Doğu Bithynia ve Nicomedia ile Dorylaum (Eskişehir) ve Propontis (Marmara Denizi) Gangra (Çankırı) ve Plagonia (Kastamonu), doğuda Amasea (Amasya), Pontus (Karadeniz Bölgesi) ve Sebastea (Sivas), Kappadokia'da (Kapadokya), Caesarea (Kayseri) ve Euphrates (Fırat) ile bağlantılıdır. Ticari ve askeri önem taşıyan bu yolların merkezinde yer alan Ankara, 2. ve 3. yüzyıllarda Anadolu'nun savunma sisteminin de merkezi olmuş ve farklı siyasi dönemlerde orduların savaş yolunun kentten geçmesi yerel ekonominin gelişmesinde de etkin olmuştur.

Bu dönemde yerleşim alanının büyütülmesi Augustus Dönemi'nde (M.Ö. 30-M.S. 14) olmuştur. Romalılar tarafından 2. ve 3. yüzyıllarda kentte inşa edilmiş olduğu belgelerle saptanmış kamu yapıları; Augustus Tapınağı, Bouleuterion (Kent Meclisi Binası), Gymnasion (Palaestra), Tiyatro, Amfi tiyatro, Hipodrom ve şenlik yeri (Augustus Tapınağı

yanında), Agora (pazar yeri), Sütunlu yol (Augustus Tapınağı ile Çankırıkapı arasında), Büyük Roma Hamamı Resim 6.1, Zeus Tapınağı, Zeus Taenos Tapınağı'dır. Ayrıca, Men-Kybele'nin, Asklepios'un, Demeter'in, Dionisos'un, Helios'un, Tühe'nin, Serapis'in ve diğer tanrıların da birer tapınakları bulunduğu yazıtlardan ve diğer belgelerden anlaşılmaktadır Resim 6.2. Bu yapıların bir arada Akropolis işlevi olan tepe üzerinde (Hacı Bayram Tepesi ya da Kutsal Tepe) bulunmaları Erken Roma Döneminde bu bölgenin bu işlevini sürdürdüğünü düşündürmektedir (Aktüre, 2000; Akurgal, 1990) (Resim 5.10, Resim 5.11.)

Resim 5.10. Roma Hamamı (2019)

Resim 5.11. Kutsal Tepede Men-Augustus Tapınağı ve Hacı Bayram Veli Cami (2019)

Roma kentinin mekânsal kurgusu, akropol ve tapınak ilişkisiyle bağlantılı olarak kuzey-güney yönünde uzanan “Cardo Maximus” ve doğu-batı doğrultusunda uzanarak Cardo ile merkezde kesişen ana cadde “Decumanus Maximus” esastır. Tapınaklara doğru yönelen bu caddelerin işlevlerinden biri de “Kutsal Yol” olarak kullanılmalarıdır. İki ana cadde bir kapıdan diğer kapıya dek uzanır, bunlar “Forum” olarak adlandırılan (Helen dönemi agoranın Roma uzantısı) meydan, pazar yeri gibi birçok kentsel işlev alanında birbirini dik

açı ile kesmiştir. Sokak sistemi, bu iki ana yolun kesişme noktasını vurgulayacak biçimde olabildiğince dik açılı bağlantılarla oluşturulmuştur (Toramanoğlu, 2006: 38-41).

Bu şemaya göre, Ankara Kentinin mekânsal kurgunun ana ögesi yol sistemi değerlendirildiğinde;

- Temmuz 1931’de Ulus Meydanı’ndan kuzeye doğru açılacak olan caddenin (Çankırı Caddesi) yapımı sırasında, günümüzdeki Yıba Çarşısının yaklaşık 60 m güneyinde antik bir yapı kalıntısına rastlanmıştır. Alanda yapılan kazı çalışmalarında bu kalıntıların büyük hamama ait *palaestra*’nın¹ güneydoğu köşesi ile kuzeybatı-güneydoğu yönlü “sütunlu cadde”² olduğu anlaşılmıştır. 1944’deki kazılarda bu yapının güneyinde, yapıya paralel taş döşeli ikinci cadde “Roma Caddesi” ortaya çıkarılmıştır (Kadioğlu, 2007: 87-92, Kadioğlu, ve diğerleri, 2011: 244). Şekil 5.3.
- Çankırıkapı’daki hamam binasının kısmen doğusunda yer alan Sütunlu Cadde, İlkçağ Ankara’sının hamam tesisine kadar ulaşan ana caddelerinden birinin ucudur. Caddenin güney ucunda karşılıklı iki tarafta sütunlu galeriler ve galerilerin arkasında dükkânlar bulunuyordu. Bu caddenin altındaki kilden su boruları kanalizasyon tertibatının varlığına işaret eder ve bu durum pek çok sütunlu cadde için karakteristiktir. Çankırıkapı ile Augustus Tapınağı arasındaki cadde, kutsal yol olarak da kullanılmaktaydı (Erol, 1992: 18-20). Bu caddenin, her ne kadar tam doğu-batı yönlü olmasa da Roma Dönemi kentinin ana arterlerinden biri olan Decumanus Maximus’u olduğu düşünülebilir (Kadioğlu, ve diğerleri, 2011; Morçül, 2007: 464). Şekil 5.3.
- Bugünkü tarihi kent merkezinin kuzeybatısında Anafartalar Caddesinde 1995’de yapılan kazılarda bulunan taş döşemeli caddenin, kuzey-güney yönlü olması ve bu yönde birçok yapıyı birbirine bağlaması bu caddenin Cardo Maximus olduğunu göstermektedir. Bu caddenin Sütunlu Cadde’den daha farklı bir yönlendirmeye sahip olduğu, büyük olasılıkla Sütunlu Cadde’ye göre farklı planlama ile oluşturulmuş bir kent planına ait olduğu hem M.Ö. 8. yy. kentin boyutlarının, hem kentteki yerleşim sürekliliğinin, hem de antik kentin Roma Dönemi’ndeki cadde-sokak sisteminin

1 Antik gimnazyumların bir bölümüdür. Güreş okulu anlamına gelmesine karşın, daha geniş anlamda da kullanılmıştır. Roma hamamlarında bedensel etkinliğe ayrılmış açık alan, avlu anlamındadır.

2 Roma mimarisindeki en önemli yeniliklerden olan sütunlu caddenin kent planlamasına büyük bir katkısı olmuştur. Kentteki bu ana caddenin iki yanındaki sütunlu galerilerin arkasında dükkânlar yer alırdı. Caddenin üzeri kapatılarak insanlar hem güneşten, hem de yağmurdan korunmuştur. Kenti belirli bir yönde sütunlu caddede çoğu kez kent kapıları ya da anıtsal kapılar yer alırdı (Erol, 1992: 87-92).

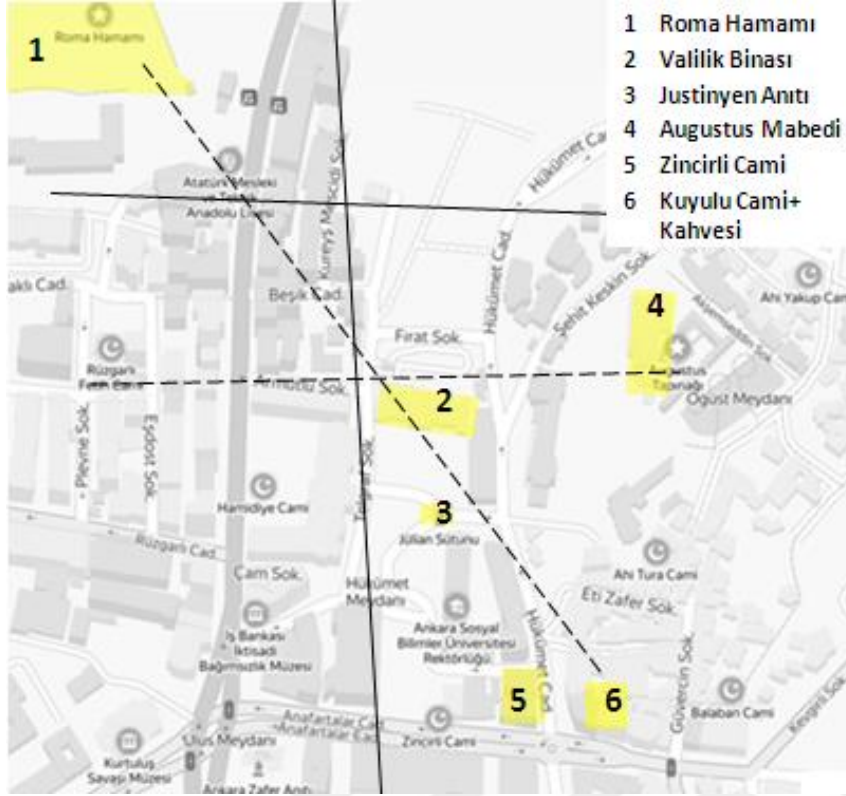
anlaşılması açısından önemlidir (Kadioğlu ve Görkay, 2007: 37-44-48, Kadioğlu, ve diğerleri, 2011: 245). Şekil 5.2, Şekil 5.3.

- Eski Ulus Çarşısı'nın bulunduğu Anafartalar Caddesi üzerinde -6101 ada, 2 nolu parselde- doğuda Zincirli Cami ile batıda Sümerbank Binası, kuzeyinde Julianus Sütunu ve Valilik Binası, güneyde ise Anafartalar Çarşısı arasında kalan alan, eski çarşının yerine yapılması planlanan yeni çarşı binasının temel kazılarında, kuzey-güney yönlü antik bir cadde ve bu caddenin batısında “*Opus Sectile*”³ ve “*Döşeli Stoa*”⁴ ile birlikte bir dükkân sırası ortaya çıkarılmıştır (Kadioğlu ve Görkay, 2007: 37- 44-48, Kadioğlu, ve diğerleri, 2011, Yakışan, 2016). Kuzey-güney yönünde uzanan bu cadde 69 m. uzunluğunda, 5.80 m. genişliğindedir.
- 1995 ve 1996 yıllarında Zincirli Cami ile Sümerbank Binası arasında kalan eski Ulus Çarşısı'nın bulunduğu alanda yapılan kazılarda, modern yerleşimin hemen altından itibaren Osmanlı, Beylikler, Selçuklu, Doğu Roma, Roma, Helenistik Dönemi ve yerli Galat ile Frig katmanı tespit edilmiştir. Friglerden itibaren iskân edilen bu bölgede, küçük buluntularla birlikte en dikkat çekici mimari Roma Caddesi'dir (Z. Özcan, 2006).
- 2007'de Ankara Vali Konağı'nın bahçesinde yapılan kazı çalışmalarında, Roma Caddesi'nin devamı açığa çıkartılmıştır.

Yukarıda açıklanan Ankara Tarihi kent merkezinde yapılan arkeolojik kazı sonuçları, bu alanın çok katmanlı kent olduğunu açıklamakta ve kanıtlamaktadır. Aşağıdaki bölümde bu tez çalışmasında örneklem seçilen Antik Roma Yolunun ortaya çıkarılmasına ilişkin süreç, bu yolun nitelikleri ve çağdaş kente uyumu ve sunumu açıklanmaktadır.

³ Antik dönemde geometrik biçimlerde ya da figürler oluşturmak amacıyla, değişik kalınlık ve renkte kesilmiş mermer türlerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan taban veya duvar dekorasyon türüne verilen addır (Kadioğlu, vd., 2011: 278).

⁴ Üst yapıyı taşıyan sütun dizisidir. Genel olarak üç tarafı duvarla çevrili, bir tarafında sütun dizisi bulunan, agora ve tapınak çevresinde yer alan, uzun dikdörtgen yapı (Kadioğlu ve diğerleri, 2011: 279).

Şekil 5.3. Ankara Tarihi Kent Merkezi ve Antik Roma Yolunun Konumu

Antik Roma Yolu'nun Temsili ve Kente Sunumu

Antik Roma Döneminde, Ankara tarihi kent merkezindeki Antik Roma Yolu, Büyük Hamam kompleksinin ve Palaestra'nın kısmen doğusunda -bugünkü Çankırı Caddesi'nin yaklaşık batısında- yer alan bu sütunlu yolun, antik Ankyra şehrinin kutsal alanı olan Augustus Tapınağı'nın bulunduğu yere kadar uzandığı bilinmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, bugünkü Çankırı Caddesi yapılırken bu sütunlu cadde ortaya çıkmış ve yolun altında kalmıştır. M.S 2-3. yüzyıllarda yapılmış olduğu tahmin edilen sütunlu yolun, sütunları boz renkte damarlı mermerden olup, Korint tipte başlıkları bulunmaktaydı. Literatürde *Çankırıkapı Kazıları*⁵ olarak adlandırılan periyodik kazılarda, sütunlu caddenin bazı bölümleri ve diğer kamusal yapılarla ilişkisi ortaya çıkarılmıştır.

⁵ Çankırıkapı Kazı çalışmalarına Milli Eğitim Bakanlığı adına, İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü Arkeologları Dr. K. Bittel ve Dr. K. O. Dalman tarafından başlanmıştır. Bu çalışmalara, 1938 ve 1939'da Müzeler Müdürü Hamit Zübeyir Koşay'ın nezaretinde, 1940-1943'de Hamit Zübeyir Koşay'ın nezaretinde Arkeolog Necati Dolunay'ın yönetiminde devam edilmiştir. 1944-1947 yılları arasındaki çalışmalara, Arkeolog Mahmut AKOK katılmıştır. 1997-2001 yıllarında Müze Müdürü İlhan Temizsoy başkanlığında, Hamamın Palaestra kısmında açık hava teşhir çalışmaları yapılmıştır. 2000-2006 tarihleri arasında Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü Başkanlığındaki kazılar devam etmiş ve Doğu Roma Dönemine ait Sur duvarı ortaya çıkarılmıştır.

Alandaki Ulus Şehir Çarşısının yıkılmasıyla (1997), bu yapının beton moloz artıklarını ve bunun altındaki dolgu malzemesinden oluşan kalın toprak tabakayı kaldırmak kazı ekibinin işini zorlaştırmış ve kazı çalışmalarını geciktirmiştir. Kazı çalışmaları öncesinde bilimsel danışman Prof. Dr. Cevdet Bayburtluoğlu'nun önerileri ile alanın kuzeydoğu (A açması) ve güneydoğu köşelerinde (B açması) ve batı sınırında (C açması) 5X10 m²'lik üç adet sondaj açılmıştır. A açmasında dolgu malzemesi ile birlikte üst üste binmiş geç dönem duvarları bulunmuştur. Bu açmada ayrıca alt tabakayı tahrip ederek, delerek derinleşen, dış kısmı su yalıtımı için killi toprakla sıvanmış, yuvarlak ağızlı, moloz taşla örülü kuyuya ulaşılmıştır. Bu kuyunun bulunduğu yerde 1960'lı yıllara kadar Hacı Bayram Camii'ne giden yolun (Karaoğlan Caddesi şimdiki Anafartalar Caddesi) başındaki Kuyulu (Hoca Paşa) Cami'nin yanında yer alan Kuyulu Kahve adında bir kahvehanenin bulunduğu bilinmektedir (Öney, 1971, s.83). Şekil 5.4, Resim 5.12. Bu kahve, Hamamönü'deki Tâceddin Dergâhı'ndan sonra Millî Mücadele döneminde Ankara'daki en önemli edebiyat mahfilidir⁶. (Tonga, 2015). Ankara'da buldukları süre zarfında Mehmet Akif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı, Samih Rifat, Nâzım Hikmet, Vâlâ Nureddin, Aka Gündüz, Ruşen Eşref Üney, İsmail Habib Sevük, Enver Bahnan Şapolyo, Mahir İz ve Kemalettin Kamu gibi edipler Kuyulu Kahve'nin müdavimleri olmuşlardır.

Şekil 5.4. Ankara 1924 Haritasında Karaoğlan Caddesi ve Kuyulu Cami ve Kahve'nin konumu (Günel, Kılıcı, 2015).

⁶ Ankara, Cumhuriyet'in ilanını takip eden yıllarda Türk edebiyatına yön veren önemli edebî yerlerden biri olmuş ve bu durumun Ankara'nın başkent seçilmesinin ve devletin bu şehirden yönetilmesiyle ilişkili olduğu söylenmektedir. Bununla birlikte Cumhuriyet öncesinde de Ankara'da belirli bir edebî birikiminin ve Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde kuvvetli bir tasavvuf ve divan edebiyatı geleneğinin olduğu tarih boyunca pek çok divan ve halk edebiyatı şairi yetiştirdiği bilinmektedir. Bu dönemlerde medrese, tekke, cami gibi edebiyat mahfilleriyle (toplanma yeri) birlikte bazı meyhaneler, hanlar, kahvehaneler, konaklar, bağ ve bahçeler de edebiyat mahfili özelliği göstermiştir. Bunların en bilinenleri, Tâceddin Dergâhı, Kuyulu Kahve, Merkez Kırathanesi, Hakimiyet-i Milliye ve Yenigün gazetelerinin idarehaneleri, Anadolu Lokantası, Teceddüt Lokantası, Abdullah Efendi Lokantası, Muallimler Birliği, Şehir Bahçesi, Dayko'nun Tütüncü Dükkânı ve Efe Haydar'ın Meyhanesi'dir.

Kuyulu Kahve, 1938 yılında Ulus semtinde Hükümet Caddesi açılırken, belediyenin tarafından 5.900 Türk Lirası'na istimlak edilerek, yanında duvarına bitişik olduğu Kuyulu Cami ile birlikte yıkılmıştır (Resim 5.12).

Anonim

Sema Kumrulu Arşivi

Yavuz İşcen Arşivi

Resim 5.12. Yıkılmadan önce Kuyulu Cami ve Kuyulu Kahve

Günümüzde yıkılan caminin bulunduğu yerde şimdi Hükümet Caddesi başlamaktadır. Bu alanda 1940-1950 arasındaki yıllarda bazı iş hanları yapılmış ve sonradan yenilenmiştir Resim 5.13.

Resim 5.13. Kuyulu Cami ve Kahvesinin yerinin bugünkü durumu

Kuyulu Kahvenin bulunduğu yerde toprak (sokak) kotunun yaklaşık 3.50 cm. altında büyük taşlarla örülü zemin bulunmuştur. Günümüzde bu taşlar için herhangi bir koruma önlemi alınmamıştır Resim 5.14., Resim 5.15.

Resim 5.14. Kuyulu Kahve bulunduğu yerde üst tabakadaki yol döşemesi (Duygu Yakışan).

Resim 5.15. Antik Roma Yolu (Kuyulu Kahve ve Camii) Arkeolojik Kazısı

B açmasında da üstteki moloz ve dolgu kaldırıldıktan sonra A açması ile yaklaşık aynı kotta benzer döşemeye rastlanmıştır. Bu arada dolgu malzemesi içerisinde çıkan dağınık ve az miktardaki mimari eleman parçaları Roma Hamamına taşınmıştır. Sonuç Olarak bu açmalarla ortaya çıkarılan döşeme kuzey-güney yönünde birleştirilmiştir. Bu döşemenin Roma Dönemine ait bir yol olduğu anlaşılmıştır. Kazı çalışmalarında yol dışında da bazı (yüzük, seramik kap kalıntıları vb.) bazı arkeolojik bulgulara rastlanmış ve Anadolu Medeniyetleri Müzesine teslim edilmiştir. Roma Dönemlerine ait kırmızı (doğu sigillatası)

seramik kaplar, heykeli, M.Ö. 1. - M.S. 1. yüzyıllara ait pişmiş toprak at figürinleri, Erken Osmanlı Dönemi'ne ait sırlı, çok renkli (milet işi) kaplar, çeşitli dönemlere ait pişmiş toprak kandiller, figürin parçaları, sikkeler, cam kap parçaları, kemik aletler önemli buluntulardır. Ayrıca kazı alanının kuzeyinde doğu-batı yönünde uzanan ve kazı alanındaki uzunluğu 31 m. olan bosajlı dikdörtgen bloklardan oluşan Geç Helenistik döneme ait büyük bir duvar daha bulunmuştur.

Antik Roma Yolunun Ankara Valilik Binasının bahçesinde kalan bölümünü Valiliğe gelenlere teşhir edilmesini amaçlayan, kazı çalışmaları 23 Temmuz-21 Eylül 2007 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Ancak, bu yol ve yolun sınırladığı alanda tespit edilen Roma Dönemi'nden 19. yüzyıl sonuna tarihlenen dört katman sergilenmemektedir Şekil 5.5.

Şekil 5.5. Sergilenen Antik Roma Yolunun konumu ve sergilenmesi

6. ANTAKYA TARİHİ KENT MERKEZİNDE ARKEOLOJİK MİRASIN ÇAĞDAŞ KENTSEL YAŞAMA KATILMASI: MÜZE OTEL

Helenistik Dönem'den günümüze çok sayıda medeniyete yerleşim yeri olmuş Antakya tarihi kent merkezi, çok katmanlı ve kültürlü bir kenttir. Antakya tarihi kent dokusu, kentin oluşumuna ve dönüşümüne etki eden medeniyetlere ait izlerin yansımalarına yani katmanlarına sahiptir. Bu katmanlaşma, kentsel mekânda düşey ve yatayda izlenebilmekte ve kentin korunması, yaşatılması gereken değerlerinin tanımlanmasına katkı sağlamaktadır.

Antakya tarihi kent merkezinde, özellikle son on yılda kentsel katmanları ve çok kültürlü toplumsal yapısı ile ilişkili uluslararası ölçekte farkındalık uyandıran projeler geliştirilmektedir. Kentin kuzeyinde ortaya çıkan arkeolojik alan ile birlikte ele alınan müze-otel projesi ve kentin içinde yer alacak teleferik projesinin hafriyatında ortaya çıkan ve ender arkeolojik değerler içeren (Pamir, Sezgin, 2016) alana yönelik hazırlanan müze-teleferik projesi kentin geçmişle bağını koparmadan gelecek katmanının oluşumunu sağlamaya çalışan örnek projelerdir. Bu tez çalışmasının konusu arkeolojik mirasın çağdaş kente katılımı kapsamında Antakya Müze Otelin miras değerlerini tanımlamak için kentin bu değerlerinin tarihlendiği döneme odaklı varlık ve gelişme süreci detaylı biçimde ele alınmaktadır. Böylece, Müze Otelin arkeolojik mirasının sürdürülebilirliğinde güncel koruma yaklaşımlarının uzantısında, bu değerlerin kente katılımına ilişkin yöntem ve süreci uluslararası ilkelere göre sorgulanabilecektir. Arkeolojik mirası korumada, koruma çatısı yerine koruma yapısını örneklediği için Müze Otel çalışma alanı olarak seçilmiştir.

6.1. Antakya Kentinde Çok Katmanlı ve Çok Kültürlü Yapı

Antakya Kenti, Asi Nehri (*Orontes*) kıyısına, Habib-i Neccar Dağı (*Silpius*) eteğinde, Akdeniz'e 28 km. ve denizden 80 m. yükseklikte kurulmuş, Antik dönemde Doğu'nun Kraliçesi (*Queen of the East, Orientis Apicem Pulcrum*) olarak anılan bir kenttir Şekil 6.1. Yerleşime uygun ekolojik tabana sahip bu coğrafyanın prehistorik çağlardan itibaren sürekli yerleşim alanı olduğu bilinmektedir. Antakya bilinen tarihinde yaklaşık 2300 yıl sürekli yerleşim alanı olmuş, ardaşık olarak Makedonlara, Mısırlılara, Romalılara, Arap Müslümanlara, Selçuklulara, Haçlılara, Memluklara ve Osmanlılara ev sahipliği yapmış,

Kudüs Kentinden sonra Hıristiyanlığın yayılma merkezi olarak dünya tarihine yön vermiş, çokkatmanlı bir kenttir.

Şekil 6.1. Antakya tarihi kent merkezinin konumu

MÖ.17. yüzyılın sonlarına kadar Mısır egemenliğinde kalan bölge, bu tarihten itibaren Hurriler ve Hititler tarafından işgal edilmiş ve MÖ. 1200'ler Hitit imparatorluğunun dağılmasından sonra güney doğu Anadolu'da kurulan Samal Beyliğinin, MÖ. 700'lerde Asurluların egemenliğinde kalmıştır (Demir, 1996: 32-40). Ancak, kent Makedonya Kralı Büyük İskender'in komutanlarından Seleucus I. Nikator tarafından, İskenderiye'nin planına referansla Hellenistik kent tipolojisine uygun olarak ızgara plan (grid) düzeninde, babasına atfen "*Antiocheia*" adı ile kurulmuştur. Uzak mesafe ticaret (kervan) yollarının üzerindeki konumu, Asi nehri ile Samandağ'ındaki (*Seleucia*) Limana bağlanmasının sağladığı olanaklarla bu kent her dönemde bölgesel ticaret merkezi ve Asya'ya ve bütün doğuya açılan bir kapıdır. Seleucus Krallığı döneminde on sekiz ayrı milletin (Hititler, Asurlular, Samallar, Suriyeliler, Makedonlar, Atinalılar, Giritliler, Kıbrıslılar, Malalashlılar gibi) yaşadığı kent, surlarla çevrili dört büyük mahalleden oluşmuştur.

Kent, M.Ö. 64'de İmparator Pompeius'un Suriye'yi Roma'nın bir eyaleti haline getirmesiyle daha da varsıllaşmıştır, döneminin Roma ve İskenderiye kentlerinden sonra en büyük kenti ve dünya tarihi açısından da Hıristiyanlığın yayılmasında en önemli ve etkin merkezlerinden biri olmuştur (Turgut, 1986).

Günümüzde Hristiyan tarihinde birçok önemli kutsal olaylara tanıklık eden kent ve dünyadaki ilk mağara kilisesi olan *St. (Petrus) Pierre Kilisesi*, 1963’de Papa tarafından Hristiyanların hac yeri ilan edilerek, 29 Haziran hac günü olarak kabul edilmiştir. Antakya Müze Otel bu kilisenin yakınında ve arkeolojik kalıntıları da bu kilise ile birlikte Roma ve Bizans İmparatorluğu dönemlerine tarihlendiği için bu dönem aşağıdaki bölümlerde detaylı olarak incelenmektedir.

Hristiyanlık aynı yaratıcı Tanrı’ya imanı, aynı kutsal yazıları ve aynı on emrin kabulü inancını koruyarak (Budizmin, Brahminlerin dininden geliştiği gibi) Musevilikten doğmuştur (Fleming ve Honour, 2015: 288). Bu din, MS 1. yüzyılda, Filistin’in Galile Bölgesinde Nasıra’da doğan Hz. İsa’nın öğretileri ile ortaya çıkmış ve havarilerin çabalarıyla yaygınlaştırılmıştır. Ancak Roma İmparatoruna ibadet ve bağlılığı yani onun ilahi gücünü sarsacak bu yeni din, Roma karşıtı ve kanundışı ilan edilmiş, Hz. İsa Golgota tepesinde çarmıha gerilmiş (MS.33), havarileri ile inanan Yahudilere şiddet ve zulüm uygulanmıştır. Bu ortamdan korkan Yahudi Hristiyanlar gizli olan toplantılarını Filistin ve Antakya (*Antiokheia*) başta olmak üzere Kudüs (*Jerusalem*) dışındaki iki merkeze taşımışlardır (Gültekin, Canbolat, 2019). M.S. 35-40 yılları arasında Roma zulmünden kaçan Hz. İsa’nın üç havarisi Pavlos, Barnabas ve Petrus’un (Pierre) kente gelerek Hristiyanlık öğretilerini Paganlara aktarmışlar ve bu dinin şekillendirilmesine ve Antakya Kilisesinin kurulmasına öncülük etmişlerdir (Bahadır, 2010, 2011, 2012). Bu havarilerin Antakya’ya gitmesi ve Hristiyanlığın bu kentte kabul görmesi kentin varıllığı ile açıklanabilir. Böylece Kapadokya, Asya ve Akdeniz’e giriş kapısı olan Antakya, Anadolu’ya, Ege’ye hatta Avrupa’ya Hristiyanlığın yayılmasında merkez olmuş ve ilk havari kilisesi St. Pierre Kilisesi bu kentte kurulmuştur. Bu Kilise Antakya Kent’inin 2 km. kuzeydoğusunda, bugünkü Antakya-Reyhanlı yolu üzerinde, Habib-i Neccar Dağı’nın (*Silpius*) uzantısı olan Haç (*Stauris*) Dağı’nın eteğinde doğal bir mağarada bulunmaktadır Resim 6.1.

Bu kilise ulusal ölçekte 2005’de kültür varlığı olarak tescillenmiş ve 2011’de Dünya Mirası Geçici Listesine alınmıştır (UNESCO, WHC, 2011).

Resim 6.1. Antakya St. Pierre (Petrus) Kilisesi cephesi ve iç mekân görüntüleri

Hıristiyanlığı benimseyenlere muhalifleri tarafından Hıristiyan (Hıristos) adının verildiği, havarilerin ve ilk inananların dini stratejiler geliştirdikleri ilk yer Antakya'dır. Kudüs'te yer alan Yahudi Kilisesi sadece Yahudi asıllı inananları barındırırken, Antakya kilisesi her ırktan insanı kabul eden kilise olduğu bu için bu kent Hıristiyanların sığınma, propaganda ve toplanma merkezine dönüşmüştür. Antakya Kilisesi iki ayrı ırktan; Musevilikten geçen Yahudiler ve Putperestlikten (Pagan) geçen Romalılardan oluşturulmuş, ayrıca kente ekonomik göçle gelenler de Hıristiyanlığı kabul etmiş ve Antakya bu dinin yayılması ve yerleşmesi için çok önemli misyonlar yüklenmiş ve tarih içinde on iki metropolit ve yüz otuz yedi piskoposluk ile bölgenin (Doğu Kilisesinin) en büyük kilisesi olmuştur. Hıristiyanlığın ilk yüzyılında Matta İncili (MS 41), 1. yüzyılın ortalarına doğru St. Petrus'un Roma'ya yerleşmeden önce M.S. 52'den M.S. 60'a kadar Antakya'da yaşamış ve Apokrif Petrus İncili'ni yazmıştır. St. Pavlus, İncil'i putperestlere ilan etmek için giriştiği ilk üç yolculuğa da Antakya'dan başlamış, ilk Havarisel Konsil (*Apostolic Council*) de Antakya'da hazırlanmış, "Kutsal Kitap Okulu" burada açılmıştır. İlk dönem Hıristiyanlığı, Yahudilerin ve Romalıların baskısı altında kalmışsa da İmparator Konstantin'in (272-337) 313'de yayınlayacağı Milan Fermanıyla baskı kaldırılmış, 380'de I. Theodosius'un Hıristiyanlığı resmi dini ilan etmesiyle devletten güç alan bu dinin hızlı yayılışında, Antakya ilk misyonunu sürdürmüştür (Bahadır, 2011; Uygur, 2015).

Antakya, İmparator Augustus döneminden itibaren "diplomatik merkez" ve imparatorun stratejik nedeniyle özel olarak tanıdığı statü ile kent ticaret açısından "*otonom (autonomous) bölge*" olmuş, Kentin idaresine de yalnızca imparatora sorumlu olacak "*procurator*" (finansman patronu- the boss financial officer) unvanı verilmiştir. İmparator Agrippa Postumus (MÖ.12-MS. 14) ve Tiberius (MS. 14-37) dönemlerinde kent, Roma

Suriye'sinin metropolisi düzeyine ulaşmıştır. Roma imparatorluğu döneminde kent en varlıklı ve ihtişamlı dönemini yaşamıştır. Roma İmparatorluğunda Hıristiyanlığın kabul edilmesiyle kentte kutsal yapıların inşasına da önem verilmiştir. Bu yapılardan en ünlüsü, İmparator Büyük Konstantin'in (Constantinus Magnus 306- 337) Antakya' da inşa ettirdiği (inşaatı 327 yılında 341'e kadar süren sekizgen planlı iki katlı büyük kilisedir. Roma döneminde yapıldığı bilinen belli başlı yapılar şunlardır; Cezar (Kosissanon) Bazilikası, Cezar Anfitiyatı, Patheon (Olimpiyat Alanı Girişi), Cezar Hamamı, Olimpiyat Alanı, Augustus Bazilikası, Halk Hamamı (İmparator Agrippa tarafından yaptırılan), Kolonatlı Cadde, Hipodeum, İmparator Justinian (Justinien) Tapınağının Restorasyonu, Drenaj Sistemi, Doğu Kapısı, Tiberius Meydanı, Halk Hamamı, İmparator Tiberius Kent Duvarı, Plaza ve Tiberius Heykeli, Forum, Tiyatro (İmparator Trajan tarafından yaptırılan), Trajan Hamamı, Halep Yolu, Halk Hamamı, Daphne Kapısı, Saray ve Tetraplon (İmparator Diocletion tarafından yaptırılan) Commodus Xystos (Anıtsal Kemer) Valens Bazilikası, Halk Saati, Teodosius Bazilikası Titerius Kanalı Başlangıcı, Köprü (İmparator Diocletion tarafından yaptırılan), Manastır, Büyük (Altın) Kilise. Bu yapıların birçoğunun kentteki büyük deprem ve yangınlarla tahrip olduğu ya da yok olduğu düşünülse de kazılar tamamlanmadıkça bu eserler hakkında kesin bilgilere ulaşılamaz (Temiz, 2002).

Roma İmparatorluğu (MÖ.64-MS.395) sonrasında, kentte Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu (395- 638) ve Arap hâkimiyeti (638-944) sürmüştür. Bu dönemde Türk asıllı Gurgume Aşireti (685- 705) ve Abbasiler (786- 809) kente belli aralıklarla egemen olmuşlardır. Bu tarihten itibaren Müslümanların eline geçen kent, Selçuklu Devleti (1085-1096) Haçlılar (1098- 1268) Memlukların (1268-1516) yönetimine girmiştir. Osmanlı Dönemi (1516- 1918) kentte toprak üzerindeki ilk kültür katmanını oluşturan birçok taşınmaz kültür mirası ile izlenebilmektedir. Fransız Dönemi (1913-1938) ise Hatay Cumhuriyetine (1938-1939) kadar kentin yönetimini ele geçirmiştir. Kent 1939'da tekrar Türkiye Cumhuriyeti Devletine dâhil edilmiştir.

Kentin somut olarak yani yatayda okunabilen, izlenebilen bu çok katmanlı yapısı, dikeyde toplumsal yapının çok kültürlüğünü oluşturan temel etkidir. Kent kurulduğu günden itibaren birçok inanç ve etnik grupların yaşam alanı olmuştur. Çok kültürlü yapısını tarih boyunca korumuş olan Antakya'da aynı ulusa mensup birden fazla dini cemaat bulunmaktadır. Arap Aleviler (Nusayriler), Arap Hıristiyanlar, Sünni Araplar, Sünni Türkler, Ermeniler, Yahudiler, Çerkezler ve Afganistan'dan göç eden Afganlar (Özbek

Türkleri), son yıllarda Suriye'den kaçan Sünniler kentte birlikte yaşamaktadırlar. Etnik grup Sünni Türkler ve Arap Aleviler nüfus yoğunluğu açısından birbirine eşit gibidir. Sünni Araplar ve Ortodoks ve Protestan Hıristiyan Araplar ise azımsanmayacak sayıdadır. Kentte Arapça ve Türkçe konuşulmaktadır. Türk Sünni, Hıristiyanların bir kısmı ile Yahudilerin ana dili Türkçedir. Arap Sünni, Arap Alevi, Arap Hıristiyanların anadili Arapçadır. 70 yaş ve üzerindeki kentliler kendi aralarında Fransızca, Ermeniler de Ermenice konuşmaktadırlar. Ancak tüm grupların ortak kullandıkları dil Türkçe'dir. Yaşayan bu yabancı din ve dil kültürüne sahip insanlar birbirleri ile aynı coğrafyada yaşadıkları için sürekli olarak bir kültür alış-verişinde bulunmaktadırlar (Kaypak, 2010).

Bu çokkültürlü yapı, kentin mekânsal ve mimari yapısının oluşumunda da belirleyici olmuştur. Cami, Kilise ve Havra yan yana varlıklarını ve işlevlerini günümüzde de sürdürmektedir. Çeşitli din ve inançtan insanların yüzyıllardan beri birlikte yaşaması, kültürel bir zenginliğin yanı sıra büyük bir hoşgörüyü beraberinde getirmiştir. Bu kültürel zenginlik ve hoşgörü sosyal yaşamda, ilişkilerde, sanatta, örf, adet ve geleneklerde de okunabilmektedir. Çoğu zaman dinsel öğeler ve gelenekler birbirine karışmış, özde var olanla karışıp yeni bir kültür olarak ortaya çıkmıştır. Farklı etnik gruptan olan yerleşikler birbirlerinin bayramlarını kutlar, kötü gününü paylaşır ve yardımlaşır. Hiçbir Anadolu kentinde böyle bir etnik mozağini görmek mümkün değildir. Türkiye'nin bir kültür kenti olan Antakya, ülkenin en kozmopolit kentlerinden birisidir. Günümüzde de, Ortodoks Kilisesi'ne bağlı dokuz patriklik merkezinden biridir. Çok uzun bir süre boyunca bir arada yaşamayı öğrenmiş, etnik kökenleri, dinleri farklı birçok topluluğa ev sahipliği yapan bu kent UNESCO barış kenti seçilmiştir.

6.2. Arkeolojik Mirasın Çağdaş Kente Katılması: Müze Otel

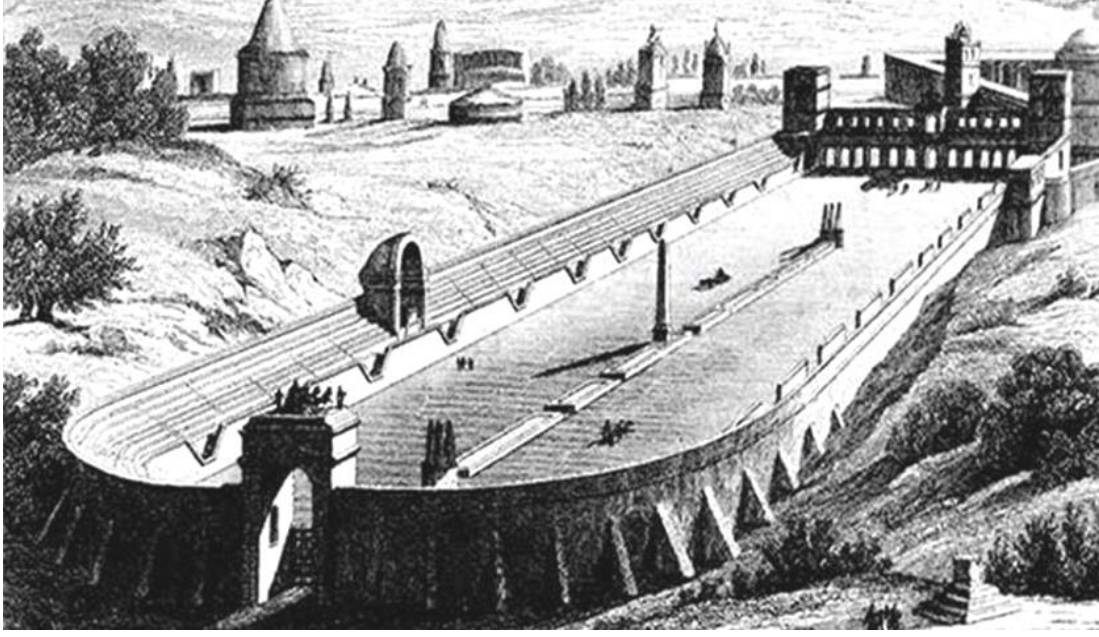
Antakya kentinin çok katmanlı yapısı ve kentin yakın çevresi (surlar, su kemerleri, su toplama rezervuar- alanları gibi) Fransız Dönemi'nden (1912-1938) itibaren araştırılmaktadır. Fransız Dönemi'nde yüzey araştırmaları ve kazıları ve kent monografileriyle kentin antik dönem fiziksel-mekânsal yapısını bilimsel verilerle ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalarla çok katmanlı kentin, kent içi yol strüktürü ve uzak mesafe yollarına bağlantıları bulunmuştur. 1928'de başlatılan kazılarla, Harbiye (*Daphne*) ve Halep yollarını birleştiren ve Kışla-Dörtayak yolu (bugünkü Kurtuluş Caddesi) tanımlanmıştır (Türkoğlu, 2006). Antakya ve yakın çevresinden elde edilen tarihi eserler

depolanmış ve yerinde değil Asi Nehrinin batı yakasında, Roma Köprüsünün ucunda 1934'da başlanan 1939'da tamamlanan ve 1948'de ziyarete açılan Arkeoloji Müzesinde sergilenmeye başlamıştır. Bu eserler buldukları yerde sergilenememişse de bu müzenin arkeolojik kalıntılara göre hazırlanmış olması müzecilik ve teşhir biçimi açısından dönemdeki anlayışın çok ilerisindedir. 1935'de yapılan Antakya Uzun Çarşının arazi çalışması, ticari fonksiyonlar kadar çarşının Osmanlı Dönemine tarihlenen yapısal özelliklerini tanımlaması açısından önemlidir (Turgut, 1986:102). 2004 yılından itibaren kentin arkeolojik değerleri üzerindeki çalışmalar yoğunlaştırmıştır.

2013 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi tarafından, başlanan kazı çalışmaları birbirinden 160 m. uzaklıktaki hipodrom ve tapınakta devam etmesi bu çalışmaların önemli bir örneğidir. Her iki anıtsal yapı hem boyutları, hem de Helenistik ve Roma dönemlerine ait buluntuları ile dönemlerinin en önemli örnekleri arasında yer alıyor. Yaklaşık 500 m. uzunluğunda ve 75 m. genişliğindeki hipodromun MÖ. 1. yüzyıl'da inşa edildiği ve 80 bin kişilik seyirci kapasitesine sahip olduğu düşünülmektedir. Hipodromun iç arena uzunluğunu 492 metre, yani yaklaşık bir atlı araba 1 kilometrelik bir tur yapabiliyor demektir Resim 6.2 Şekil 5.2). Dolayısıyla, bu hipodromdan yaklaşık bir yüzyıl sonra MS. 80'lere tarihlenen Roma'daki Circus Maximus'tan daha görkemli ve büyük bir yapı olduğunu anlaşılmaktadır.

Resim 6.2. Antakya Kentinde Roma İmparatorluğu dönemine tarihlenen hipodrom ve tapınağın kazı alanı

Şekil 6.2. Antakya Kentinde Roma İmparatorluğu dönemine tarihlenen hipodrom ve tapınağın rekonstrüksiyon çizimi (Çelik, 2017)

Kazı başkanı Prof. Dr. H.Pamir'e göre; antik kaynaklardan hipodrom yapısı, tapıntan daha önce (M.Ö. 67) Seleucus döneminde yapılmıştır. 1932-35 yılları arasında Princeton Üniversitesi'nden bir ekibin burada kazı yapmasına karşın yayın yapmadığı için kalıntılar hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Kazılan bölgelerde iki katlı tribünün temelleri, arenayı bölen '*spina*' adlı, kuzey-güney doğrultulu, 8 m. genişliğindeki mimari bir elemanı ortaya çıkarılmıştır. Kazı çalışmaları sonunda bu alanın arkeolojik park olarak kente katılması planlanmaktadır (Çelik, 2017).

6.2.1. Müze otelin kentsel konumu ve sergilenen arkeolojik kalıntılar

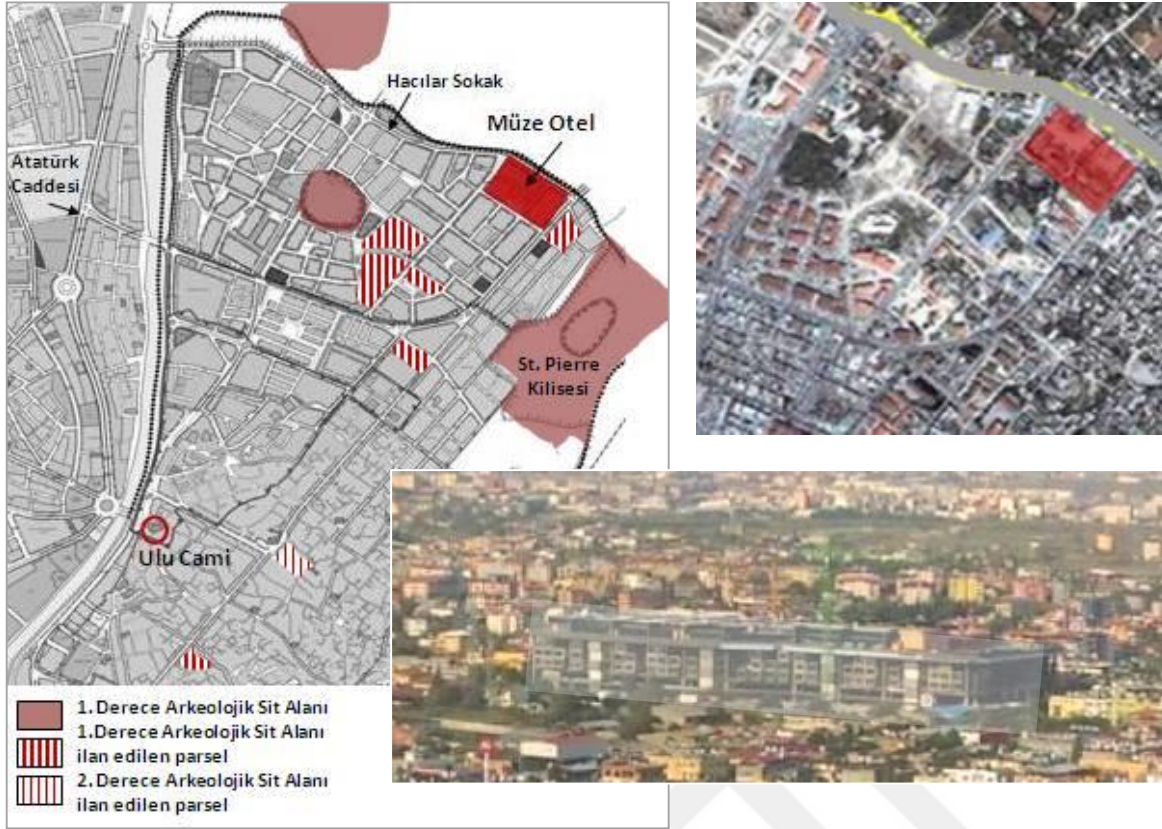
Yürürlükteki koruma amaçlı imar planında, genel olarak 1987 tarihli ilk plan sınırları içerisinde Asi Nehri'nin doğusunda, 1. derece arkeolojik sit alanı (höyükler ve St. Pierre Kilisesi ve çevresi) dışındaki alanın tamamı 3. derece Arkeolojik Sit Alanı olarak belirlenmiştir. Plan kararlarıyla arkeolojik miras alanlarında koruma mevzuatı hükümleriyle sadece yapılaşma yasağı ya da koşulları tekrarlanmış ve böylece bu değerlerin kente katılmasına ilişkin karar üretilmemiştir. Antakya tarihi kent merkezinde kentin arkeolojik mirasına ilişkin olarak 2008'den itibaren 3. derece arkeolojik sit alanı içerisindeki Arkeoloji Müzesi tarafından yirmi altı adet parselde sondaj çalışması yapılmıştır. Bu parsellerden sekiz adet taşınmaz kültür varlığı bulunan parselden, altı adet parsel 1. derece, bir adet parsel 2.

derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiştir. Bu süreçte Adana Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu, Müze Otelin inşa edildiği (kentnin kadastral planında 5. mntıka 4642 no'lu) parselde yapılan sondaj çalışmaları sonrasında kurtarma kazısı yapılması ve kazı sonrasında bulunan kültür varlıklarının üzerinde inşa edilecek otel binası ile birlikte sergilenmesine karar vermiştir (Ulusoy, vd., 2015).

Alandaki kazı çalışmaları Antakya'da ilk kez Türk ekip tarafından sondaj, kurtarma ve Müze Otel inşaatının temel kazıları elle yapılmıştır.

2010'te Antakyalı yatırımcı Afsuroğlu Otelcilik'in akıllı otel olarak başlattığı bu projenin konsepti, milattan önce ve sonraki dönemlere ait çok sayıda mimari parçalar, mozaik eserler, sikkeler, metal ve pişmiş topraktan objeler, sur kalıntıları, hamam kompleksi ve cam atölyesi olmak üzere yaklaşık 30 bine yakın arkeolojik obje ortaya çıkarılmasıyla müze otel olarak değiştirilmiştir. Kazı alanında taşınabilir kültür varlıkları olarak 2 binden fazla arkeolojik eserin (eroslar, aslanlar gibi) incelendiği, envanterlerin hazırlandığı ve müzeye teslim edildiği bilinmektedir. Sur kalıntılarının ve iki havuz ve dört külhanın bulunduğu hamam kompleksinin Helenistik döneme, cam atölyesinin geç Bizans dönemine ait olduğu düşünülmektedir. Arkeolojik bu kalıntıların Helenizm, Roma, İslam ve Osmanlı dönemlerine tarihlendiği konusunda farklı bilgiye de rastlanmıştır. Ayrıca, yazılı medyada arkeolojik bu kalıntıların MÖ. 2. yüzyıla, Antakya'nın ilk kurulduğu döneme ait olduğu ve beş katmanda on üç uygarlığın izlerinin bulunduğuyla ilişkin bilgi de yaygındır. Dolayısıyla, bilimsel verilere dayanmayan ve çelişen bu bilgilerin tamamı, kültürel mirasa verilen önemi, değeri, farkındalığı ve umarsızlığı göstermektedir. Türkiye'de kamunun ve özellikle yerel yönetimin bu konuda duyarlı olması, Uluslararası sözleşmelere taraf olarak yüklediği görevler arasındadır.

Arkeolojik kalıtın bulunduğu alan, 34.000 m² büyüklüğünde Asi Nehrinden St. Pierre Kilisesine doğru yaklaşık dik bir açıyla uzanan yol (bugünkü Hacılar Sokak) üzerinde, St. Pierre Kilisesinin görüş alanı içerisinde, günümüzde konut alanı olarak yapılaşmış kentsel alanda yer almaktadır. Müze Otel alanının güneyinde 1732 m² büyüklüğünde park alanı ve açık otopark alanı yer almaktadır (Şekil 6.3., Resim 6.3).

Şekil 6.3. Antakya Müze Otelin kentsel konumu

Resim 6.4. Antakya Müze Otelin kentsel konumu

Bu parselde yapılan kazı sonucunda Resim 6.5. yaklaşık 200 m² alanda orjinalinde bazı villaların ya da dükkanlara ait olduğu düşünölen çeşitli taban mozaikleri ve orjinalinde Roma Hamamına ait olduğu tahmin edilen 850 m² alan büyüklüğündeki dünyanın tek parça en büyük mozaiği Resim 6.5 ortaya çıkarılmıştır.

Resim 6.5. Müze Otel yapılan parselde inşaat öncesi arkeolojik kalıntılar

Döneminin yaşam biçimi, kıyafeti, faunası ve kutsal atfedilen obje ve canlılar hakkında ipuçları veren tek parça mozaikte, sanat değeri mozaiklerde 18 renge rastlanılırken, yaklaşık 50 renk bulunmaktadır. Bu mozaik eserde sanatçının imzasının bulunması döneminde de sanat eseri olduğunu göstermektedir Resim 6.6.

Resim 6.6. Müze Otel parselinde ortaya çıkarılan tek parça mozaik taban

Diğer mozaik parçalar da (çeşitli figürler, bordürler gibi) tek parça olan mozaik tabana eşdeğer estetik ve sanat değeri taşımaktadır (Resim 6.7).

Resim 6.7. Müze Otel parselinde ortaya çıkarılan bazı mozaik taban parçaları

Arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan mozaik eserlerin, kabaca bir değerlendirme ile dönemin kentsel yaşamıyla birlikte bazı mitolojik olayları ya da inanç öğelerini de aktardığı için sanat ya da kültür değeri kadar belge niteliğindedir (Resim 6.8). Süreç içerisinde uzmanlar tarafından yapılacak inceleme ve değerlendirmelerle bu eserlerin yapım dönemine ilişkin birçok bilginin elde edileceği kesindir.

Resim 6.8. Döneminin yaşam ve inanç biçimini aktardığı düşünülen mozaik eser

Ortaya çıkarılan mozaiklerde insan (Resim 6.8) ve hayvan figürleri (Resim 6.9) ve ya da bu figürlerin tinsel veya mitolojik motiflerle yorumlanması kabaca bir değerlendirmeye dayanmaktadır Bu yorum geometrik desenli mozaik eser için de geçerlidir (Resim 6.10).

Resim 6.9. Hayvan figürlerinin işlendiği mozaik eser

Resim 6.10. Geometrik formların kullanıldığı mozaik eser

6.2.2. Müze otelin proje ve inşaat süreci

Mozaik arkeolojik eserler ve mimari kalıntılar nedeniyle özel mülkiyete ait bu parselin (1. derece arkeolojik sit alanının) mülkiyeti, müze işlevi koşulu ile Kültür ve Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Ancak, yapının zemin ve bodrum katını oluşturan müze kısmı anılan Bakanlığın mülkiyetinde iken üst katların yani otel işlevindeki yapının müze katları üzerindeki katların mülkiyeti, parsel sahibine yani özel mülkiyete bırakılmıştır. Ancak Müze Otel Binası bütüncül bir yaklaşımla tasarlanmıştır.

Müze Otelin konumlandığı parselin yapı taban alanı (inşaat hakkı) 30.837 m²'dir. Başlangıçta 400 yataklı olan otel projesi, arkeolojik mirasın bulunduğu yerde korunması ilkesiyle proje müze otele dönüşünce, gabarisi St. Pierre Kilisesi aşmayacak biçimde 250 yataklı olarak Mimar Emre Arolat tarafından tasarlanmıştır.

Bu ilkeler doğrultusunda yapılaşma hakkının tamamı kullanılarak, olabildiğince yalın cephe düzeninde Müze Otelin masif bir kitle olarak tasarlandığı söylenebilir. Cephede en üst kat cephenin mimari karakteriyle farklılaşması yapının kolay algılanmasına olanak tanımaktadır. Cepheden müze katları ile otel katları okunabilmektedir (Resim 6. 11).

Binanın zemin katta yani müzenin giriş katında kazı alanının yani mozaik eserlerin sergilendiği alanın üzerindeki köprü ve rampalar ile düzenlenen açık alan parkuru ile arkeolojik park oluşturulmuştur. Müzeye girişi otel girişinden ayrılmış bilgilendirme ünitesi (*info-box*) müze parkurunun başlangıcında yer almıştır.

İlk (zemin) kat sokak kotundan 7 metre yukarıda, kalıntılar ise bu kattan 6 metre aşağıda yer almaktadır. Zemin kat üzeri üç katta yatak üniteleri, çatı katında otelin diğer sosyal mekânları (cafe, restoranlar, gece kulübü, fitness, açık yüzme havuzu, toplantı salonları) bulunmaktadır. Çatı katının bu tasarımıyla, yatak katlarına göre daha sık ve kalabalık kullanılan mekânlar arkeolojik alandan uzaklaştırılmış hem de kentlinin iklim gereği açık hava teras kullanım alışkanlıklarını devam ettirilerek bu ziyaretçilere de yaşatma olanağı sunulmuştur (Şekil 6.4).

Resim 6. 11. Kentsel dokuda Müze Otelin görünüşü

Şekil 6.4. Müze Otel Binasının kesiti ve ön cepheden perspektifi (EAA, 2014)

Müze Otelin tasarım ilkesi zemin kat ve alt kotta kalan arkeolojik alanın otelden bağımsız olarak müze olarak kamuya açılmasıdır. Binanın mekân kurgusunda da arkeolojik alan, geleneksel mimarinin ve yaşam alanının en belirgin mekânsal oylumu avluya (*havuş*) gönderme yapmaktadır. Bu yaklaşımla yaşam katlarında sirkülasyon (ana koridorlar), en alt kottaki arkeolojik alanın görünmesini engellemeyecek biçimde avluya açık galeriler olarak tasarlanmıştır Şekil 6.5, Resim 6.12 Zemin kattaki çelik konstrüksiyon platformun geçirgen yüzeyinde belli aralıklarla açılan yarıklar ve üst platform olarak tasarlanan saçak yüzeyindeki yarıklar, her katta avluya bakan ana koridorların ve avlunun ışık almasını ve otelin her katından arkeolojik alanın algılanmasını sağlamaktadır Şekil 6.5. Otel

acentelerinin reklamlarına göre, lobi, lounge gibi birimlerin zemin katta kamuya açık alanlara yakın noktada konumlandırılmıştır. Zemin üstü katlar tekil kompartımanlar biçimindeki prefabrike yatak odası ünitelerinin istiflenmesiyle oluşmaktadır. Binanın çelik konstrüksiyon sistemle taşınması, arkeolojik alanı yani avluyu kapatmayacak tasarıma aracılık ederken, kendine özgü tasarımı güçlü ve işlevsel kılmış ve eski/yeni diyalektiğiyle her iki dönemsal farklılığı vurgulamıştır Şekil 6.5 ve Resim 6.11. Sonuç olarak otel binasının mimari tasarımı, mekân standartlarına uyararak, arkeolojik değerlere ve yer'in özelliklerine özgü tasarım yapılabileceğini kanıtlamaktadır.

Şekil 6.5. Zemin kattan üst (yatak) katlara ve zemin altındaki arkeolojik alan bakış

Resim 6.12. Müze Giriş Katından arkeolojik alana bakış

Resim 6.13. Arkeolojik eserlerin sergileniş biçimi

Yatırımcının ifadesine göre yapım sürecinin ilk aşamasında, bilimsel ekibi oluşturan 35'i aşkın arkeolog ve teknik insan ile yaklaşık 120 çalışanla 7 ay sürede arazinin tamamı 25-26 metre derinliğe kadar kazılmış, (hafredilen toprak 103.000 m³) bulunan eserlerden taşınabilir küçük objeler müzeye teslim edilmiştir. Yapı elemanlarının prefabrike üretimiyle, inşa edilmeyi değil yerinde kurulma tercihiyle arkeolojik alana zarar verme olasılığı en aza indirilmiştir.

Yapının ana taşıyıcısı münferit kazıklı temel üzeri kompozit kolonların yeri, kazı alanının ortasından geçen Hacı Kürüş (Parmenius) Deresi'nin yatağı ve alanın çeperlerinde, kalıntılara olabildiğince zarar vermeden tasarlanmıştır. Arkeolojik kalıntının olmadığı 66 noktaya, makine kullanmadan açılan çukurlara demir kazıklar üzerine 26 adet 7 m. yükseklikte kompozit kolonlar, özel ve hassas vinçlerle bilimsel ekibin ve koruma kurulunun denetiminde yerleştirilmiştir. 2012 yılı itibariyle binada tüm teknik hizmetlerin yer aldığı betonarme bloğun kaba inşaatı ve 312 adet imal edilen prekast istinat duvarları yerine monte edilmiş, yalıtım ve dolgu işleri de tamamlanmış, çelik imalatların montajına başlanmış, tüm kaba ve ince iş imalatları da 2016'de yılında bitirilmiştir. 2017'de arkeolojik alanı imleyen üst örtü ve sosyal mekânlar ve peyzaj ile zenginleştirilmiş üst platform, kolonların taşıdığı ana saçağın kaba inşaatı tamamlanmıştır. 2018'de yatak katlarında modüler sistemde, konteynir gibi olan yatak üniteleri bu yapıya özgü kirişleme sistemiyle oluşturulan ara platformlara (katlara) yerleştirilmiştir Şekil 6.6., Resim 6.14. Yatak ünitelerinden yatay bağlantı yolları ve köprüler ile ana dolaşıma ve şeffaf duvarla çevrili merdivenle ve asansörle diğer katlara ulaşıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 6.6. Müze Otel'in ön cephesinden konteynır biçimli modüler yatak ünitelerinin görünüşü (EAA, 2014)

Resim 6.14. Müze Otele yan cepheden bakış (EAA, 2014)

Müze Otel, rezervasyon sitelerinde Hilton Antakya Museum olarak açık görünüyorsa da Mayıs 2019 tarihinde henüz açılmamıştır. Otelin, Hilton zincirinden ayrıldığı ve “The Museum Hotel Antakya” adı ile Temmuz 2019’da açılmasına gayret gösterildiği bilinmektedir. Yapının koruma amaçlı tasarlanması, Türkiye’de taşıyıcı sistemi çelik konstrüksiyon olan en büyük yapı olması ve inşaat maliyetinin konvansiyonel inşaat maliyetine göre yaklaşık 3 katına artmasının, inşaat sürecindeki gecikme nedenleri olduğu anlaşılmaktadır. Gecikmeye karşın, mimari tasarımın ve uygulamanın arkeolojik mirasın - çağdaş kente entegrasyonu ile sağlanan- sürdürülebilirliği ile birlikte çevre dostu ve enerji tasarruflu akıllı bina tasarımında başarılı olduğu söylenebilir.

Bu projenin başarısı, 2014’de İspanya’da düzenlenen ve 700 projenin yarıştığı Dünya Mimarlık Festivalinde (*World Architecture Festival-WAF*) ilk 15’te yer alması ve aynı yıl Singapur’da düzenlenen WAF-Geleceğin Yapıları kategorisinde birincilik ödülü alması ve 28 Mayıs-27 Kasım 2016 tarihlerinde Venedik’te Palazzo Bembo’da The 15. Uluslararası Mimarlık Sergisinde (*15th International Architecture Exhibition*) Time Space Existence sergisinde yer almasıyla, uluslararasıda da tescil edilmiştir (Türk, Gültekin, 2019).

6.3. Antakya Müze Otelin Çağdaş Kente Katılma Yönteminin Değerlendirilmesi

Arkeolojik yapılar ya da yapı kalıntıları hatta izleri ulusal ve uluslararası taşınmaz kültür mirası olarak değerlendirildiğine göre; sürdürülebilir koruma politikalarının öngördüğü biçimde diğer kültür mirası türlerinde olduğu gibi kendi özdeğerlerine, yapısal durumuna ve potansiyellerine uygun yöntemlerle korunmalı, yaşatılmalıdır. Bu tez çalışmasının kapsamında arkeolojik mirası etkin olarak koruma yöntemi olarak bu miras değerlerinin “çağdaş kente katılımı ve sunumu” Antakya Müze Otel üzerinden sorgulanmıştır. Bu sorgulamada GZFT analizinin kullanılmasıyla, bu yöntemin uygulama sonuçları kentsel koruma ilkelerine göre olumlu (sağlanan olanaklar ve bu uygulama ile gelecek adına yaratılan fırsatlar) ve olumsuz (özellikle miras değerinin somut değerlerini tehdit eden ya da anlamını zedeleyen uygulama biçimi) yönleriyle değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmede dışsal faktörler ve içsel faktörler bütüncül bir yaklaşımla eşdeğer olarak önemsenmiştir. Böylece arkeolojik mirası çağdaş kentsel yaşama katılmasını sağlayarak koruma-yaşatmaya ilişkin yöntem ve teknikleri ve uygulamanın ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel boyutlardaki etkileri tanımlamanın sonraki uygulamalarda yönlendirici olacağı düşünülmüştür.

6.3.1. Güçlü Yönler /Olanaklar

Arkeolojik mirasın çağdaş kente katılımını güçlü ve etkin olup-olmadığı, miras yönetim sistemi ve uluslararası kabul gören uygulama teknikleri esas alınarak belirlenmelidir. Kente ve kentliye sağladığı olanaklar ise sunum yöntemleriyle birlikte yüklendiği işlemlere göre sorgulanmıştır.

Çizelge 7.1. Antakya müze otelin güçlü yönleri, potansiyelleri

Miras Yönetimi	Yönetim alanının belirlenmesi	Değer Odaklı Tanımlama	---
		Geleneksel Yöntem	Koruma Mevzuatına göre Koruma Bölge Kurulu Kararı
	Yönetim planının hazırlanması	Mevcut Durum	I. Derece Arkeolojik Sit Alanı
		Alan Analizi	---
		Vizyon	Arkeolojik mirasın çağdaş kente katılımı
		Politikalar	Karma Kullanım: Müze Otel
		Çalışma Programı	---
		İzleme	---
		Değerlendirme	---
		Eğitim	---
		Uygulama süreci	Değerlendirme
	Proje Çalışmaları		---
	Proje Seçenekleri		---
	Eylem		---
	Alan Yönetimi		---
Ulusal Koruma Mevzuatı	Koruma Amaçlı İmar Planı	<ul style="list-style-type: none"> - Plan müellifi ve uzman grubu ile yerel müze işbirliği - Arkeolojik mirasın çağdaş kente katılım olanağı sağlayacak plan revizyonları - Müze Otel yapımına olanak sağlayacak mülkiyete ilişkin hükümler 	
	Alana Özgü (Mimari) Proje	<ul style="list-style-type: none"> - Tarihsel/Güncel diyalektiği - Karma kullanım: Müze, Otel işlevleri - Arkeolojik mirasa duyarlı tasarım - Yerel-geleneksel mimariye atıf - Kamusal-Toplumsal ve Bireysel kullanım olanağı - Kamu/Özel Mülkiyet ortaklığı - Kamu-Yatırımcı işbirliği 	

Çizelge 7.1. (devam) Antakya müze otelin güçlü yönleri, potansiyelleri

Ulusal Koruma Mevzuatı	Alana Özgü (Mimari) Proje Uygulaması	<ul style="list-style-type: none"> – Uzman İşbirliği – Arkeolojik mirasa duyarlı taşıyıcı sistem ve malzeme seçimi – Arkeolojik mirasa duyarlı inşaa süreci – Arkeolojik mirasın çağdaş kente katılımında ulusal ve uluslararası ölçeklerde öncü ve başarılı örnek olması
	Kente, Kentliye katkıları	<ul style="list-style-type: none"> – Kentin tanınırlığını destekleme – Kentlinin aidiyetini güçlendirme ayrıcalık ve prestij kazandırma – Yatırımcıları yönlendirme, cesaretlendirme – Kentin kimliği, tarihi konusunda belge oluşturma – Ekonomik katma değer yaratma

6.3.2. Zayıf Yönler/Tehditler

Antakya Müze Otel arkeolojik mirasın çağdaş kente katılımını sağlamada öncü ve örnek bir uygulama olmasına karşın güncel koruma yaklaşımlarının öngördüğü miras yönetimi bağlamında sorgulandığında aşağıdaki zayıf yönler ve tehditler tespit edilmiştir.

Çizelge 7.2. Antakya müze otelin zayıf yönleri, tehditleri

Miras Yönetimi	Yönetim alanının belirlenmesi	Değer Odaklı Tanımlama	<ul style="list-style-type: none"> – Kentlinin sürece dâhil edilmemesi – Paydaşları bilinçlendirme ve farkındalığını sağlamaya yönelik ortamların oluşturulmaması – Arkeolojik mirasın yerel ve uluslararası benzeş değerlerle birlikte değerlendirilmemesi
		Geleneksel Yöntem	<ul style="list-style-type: none"> – Planlama ve Proje alanının belirlenmesinin kamu inisiyatifine bırakılması – Tampon Bölge belirleme gerekliliğinin yadsınması

Çizelge 7.2. (devam) Antakya müze otelin zayıf yönleri, tehditleri

Miras Yönetimi	Yönetim alanının belirlenmesi	Değer Odaklı Tanımlama	<ul style="list-style-type: none"> – Kentlinin sürece dâhil edilmemesi – Paydaşları bilinçlendirme ve farkındalığını sağlamaya yönelik ortamların oluşturulmaması – Arkeolojik mirasın yerel ve uluslararası benzeş değerlerle birlikte değerlendirilmemesi
		Geleneksel Yöntem	<ul style="list-style-type: none"> – Planlama ve Proje alanının belirlenmesinin kamu inisiyatifine bırakılması – Tampon Bölge belirleme gerekliliğinin yadsınması
	Yönetim planının hazırlanması	Mevcut Durum	– Miras Yönetiminin ön gördüğü mevcut duruma ilişkin farklı boyutlardaki analizlerin yadsınması
		Alan Analizi	– Arkeolojik Miras değerleri dışındaki değerlerin (sosyal, kültürel vb.) yadsınması
		Vizyon	Türkiye’de ilk örnek olması
		Politikalar	Yönetim Planının yadsınması
		Çalışma Programı	<ul style="list-style-type: none"> – Çalışma programının sadece finansmana bağlı kalması ve kamusal desteğin sağlanmaması, – Uluslararası işbirliğinin yadsınması
		İzleme	<ul style="list-style-type: none"> – İzleme ve denetimin sadece kamuya bırakılması – İzlemeyi ve denetlemeyi yaygınlaştıracak yani her türlü paylaşımı sağlayacak sistemin oluşturulmaması – Tanınırlığı destekleyecek yöntemlerin ret edilmesi

Çizelge 7.2. (devam) Antakya müze otelin zayıf yönleri, tehditleri

Miras Yönetimi	Yönetim planının hazırlanması	Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> – Kullanım sürecini denetleyecek, yönlendirecek yöntemlerin yadsınması – Ekonomik katma değer yaratacak ve paydaş ortaklıklarını geliştirecek programlamanın yapılmaması – İletişim teknolojisinin tanınırlığa yönelik kullanılmaması
		Eğitim	<ul style="list-style-type: none"> – Paydaşlara yönelik eğitim programlarının düşünülmemesi – Arkeolojik değerlerin kente katılımını anlatacak eğitim araçlarının kullanılmaması – Proje ve inşaa ekibinin edindiği deneyim ve bilgiyi paylaşacak ortamların hazırlanmaması
	Uygulama süreci	Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> – Finansman ve teknik desteğin sağlanmaması – Sürecin yatırımcının ve uygulama ekibinin sorumluluğuna bırakılması – Paydaş katılımının yadsınması
		Proje Çalışmaları	<ul style="list-style-type: none"> – Proje ekibinin ve uzman katkısının bilinmiyor olması – Ekonomik nedenlerle sürecin aksaması ya da uzatılması
		Proje Seçenekleri	<ul style="list-style-type: none"> – Yatırımcının inisiyatifiyle sipariş yöntemiyle müellif seçimi – Alternatif projelerin hazırlanmamış olması ya da bu bilginin paylaşılmamış olması
		Eylem	Konu hakkında bilginin yaygınlaştırılmamış olması
		Alan Yönetimi	Yadsınması, gereksiz görülmesi
	Ulusal Koruma Mevzuatı	Koruma Amaçlı İmar Planı	Paydaş Katılımının sağlanmaması
		Alana Özgü (Mimari) Proje	Seçeneklerin geliştirilmemesi ya da seçeneklerin nasıl değerlendirildiği konusunda paydaşların bilgilendirilmemesi

Çizelge 7.2. (devam) Antakya müze otelin zayıf yönleri, tehditleri

Ulusal Koruma Mevzuatı	Alana Özgü (Mimari) Proje Uygulaması	<ul style="list-style-type: none">– Süreci izleme olanağının sağlanmaması– Örnek ve öncü bu uygulamanın paylaşılmaması– Uygulamanın belge ve eğitim değerinin önemszenmemesi
	Kente, Kentliye katkıları	Kentlinin, Sivil Toplum Örgütlerinin önemszenmemesi dolayısıyla sahiplenme, kollama, bilinçlenme konularının yetersizliği ya da sürdürülebilirlik açısından tehdit oluşturması

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Antakya- Müze Otel, arkeolojik mirasın çağdaş kentsel yaşama katılımı sağlanarak korunması-yaşatılmasında, ulusal ve uluslar arası ölçekte ilk, öncü ve örnek olabilecek başarılı bir projedir. Yürürlükteki koruma mevzuatının, uygulama yöntem ve araçlarının çok iyi değerlendirildiği bu projenin, özel mülkiyetteki statüsüne ve kamunun akçalı desteği olmadan bedeli yatırımcı tarafından karşılanmış ve uygulama süreci başarıyla tamamlanmıştır. Ancak, UNESCO'nun 2000'li yıllarla arkeolojik mirası da kapsayan yeni(lenen) koruma yaklaşımları, kültür mirasının genişletilen içeriğine ve değer odaklı alan tanımlaması özellikle miras yönetimi ile öngörülen uygulama sürecinin yadsınmış olması, söz konusu yapının parselinde ortaya çıkarılan arkeolojik miras değerlerinin tanımlanması kadar sosyal, kültürel hatta ekonomik etkileri önemsenmeden gerçekleştirilmiştir. Diğer bir deyişle bu ölçek ve içerikteki koruma ile birlikte gelişmeyi yönlendirecek miras yönetiminin dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır. Günümüz koşullarında bu değerlerin sunum biçimi yani çağdaş kente entegrasyonu arkeolojik mirasın yeniden kazanımı açısından uygun olsa da geleceğe yönelik planların olmayışı, uygulamanın izlenmemesi, denetlenmemesi ve bu konuda eğitim programlarıyla farkındalığın, bilincin ve sahiplenmenin yadsınması, hem uluslararası sözleşme, yönetmelik ve ilkelerine uygun olmadığı gibi gelecek adına endişe vericidir. Türkiye'nin kültürel mirasın korunması-yaşatılmasına ilişkin uluslar arası sözleşme, tüzük ve ilkeleri kabul etmiş olmasına karşın bu konuların önemsenmemiş hatta gerektiğinde dayatılmamış olması, bundan sonraki uygulamalar açısından doğru değildir. Bu noktada arkeolojik miras alanına ilişkin yönetim ve ziyaretçi planının olmayışı, bu değerlerin sürdürülebilirliği açısından tehlikeli bir durumdur.

Antakya Müze Otel projesi üzerinden elde edilen bilgi ve deneyim sonucunda, arkeolojik miras alanlarının korunması ve yaşatılmasında miras değerlerinin öznitelikleri dikkate alınarak olabildiğince, çağdaş kentsel yaşama entegrasyonunu sağlayacak ilkeler geliştirilmeli ve uygulanmalıdır. Bu ilkeler şöyle tanımlanabilir;

- Arkeolojik miras değerleri bulunduğu yerde korunmalı-yaşatılmalı,
- Arkeolojik miras değerlerinin sürdürülebilirliğine yönelik süreçler mutlaka miras yönetimi ile belirlenmeli,
- Arkeolojik mirasın korunması-yaşatılmasına ilişkin her türlü müdahale paydaş işbirliğiyle hazırlanacak yönetim planı dâhilinde yapılmalıdır. Müdahale süreci,

miras yönetiminin öngördüğü biçimde mutlaka halkın katılımıyla planlanmalı ve her aşaması yönetim planı ile programlanmalı, izlenmeli ve denetlenmelidir.

- Miras yönetim planı mutlaka ziyaretçi yönetimini de kapsamalıdır.
- Arkeolojik alanların planlanmasında koruma amaçlı imar planları yerine miras yönetiminin öngördüğü mekanizmalara işlerlik kazandırılmalı ve bu konunun mevzuata alınması için gerekli çalışmalara ivedilikle başlanması gerekmektedir.
- Teknik konularda mutlaka uzman işbirliği sağlanmalıdır. Özellikle plancılar ve arkeologlar arasındaki ortaklaşa çalışma zorunluluğu yönetim birimlerince sağlanmalıdır. Örneklenecek olursa, plancıların yapım ve geliştirmeden, arkeologlar araştırma, keşif, sınıflandırma ve korumadan sorumlu olması değil bu iki grup arasındaki diyalogun kurulması gerekmektedir.
- Bu tür uygulamalarda kamunun ve uluslar arası kuruluşların finansman desteği mutlaka sağlanmalıdır.
- Arkeolojik alanların korunmasına ilişkin her türlü yapının tasarımında paydaş ortaklıkları kurulmalı, sipariş yöntemi ret edilmelidir. Bu süreçte, uluslararası yaygınlaştırılmaya çalışılan Avrupa Komisyonu, 5. Çerçeve Programında, Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma alt başlığı kapsamında *The APPEAR* olarak kodlanan Erişilebilirlik Projeleri: Kentsel Yeraltı Arkeolojik Kalıntılarının Sürdürülebilir Korunması ve Geliştirilmesi (*Accessibility Projects: Sustainable Preservation and Enhancement of Urban Subsoil Archaeological Remains*) konulu çokuluslu proje (2003-2005) ile öngörülen eylem planı örnek alınabilir. Önerilen yöntem ise Değerlendirme, Fizibilite Çalışmaları, Proje Seçenekleri Tanımı, Proje Tasarımı, Eylem, Alan Yönetimi olmak üzere altı fazlı, sıralı işlemlerden oluşmaktadır.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (1999). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 9, 21-23.
- Akurgal, E. (1990). Augustus tapınağı ve yazıtlar kraliçesi. *Ankara Dergisi*, 1(1), 16-35.
- Aktüre, S. (2000). 16. yüzyıl Ankarası üzerine bilinenler., A.Yavuz (Editör). *Tarih içinde Ankara*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Basım İşliğı , 66-72.
- Alakuş, A.O. (2004). Kültür tanımlamalarına ilişkin bir analiz. *Milli Eğitim Dergisi*, 164, 1-3.
- Alpan, A. (2013). *Integration of urban archaeological resources to everyday life: An Investigation on the Historic Town Centers: Tarragona, Verona and Tarsus*. London: LAP Lambert Academic Publishing, 19-20, 76-78.
- Bayraktar, S. (2010). *Kentsel Alanda Arkeolojik Park Tasarımı: Küçükalyalı ve Saraçhane Arkeolojik Parklarının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 56-60.
- Bahadır, G. (2012). *İslam Fethinden Haçlılara Kadar Antakya (M.S. 636-1098)*. Antakya: Belediyesi Kültür Yayınları, 26-30.
- Bahadır, G. (2011). Farklı medeniyetlerin ve kültürlerin bir arada yaşamasında örnek olarak Antakya. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (38),397-322.
- Bahadır, G., (2010). Kuruluşundan IV. yüzyıla kadar Antakya. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (13), 349-372.
- Baz, F. (2012). *Galatia eyaletinin Roma devlet teşkilatı içerisindeki yönetimine ilişkin gözlemler*, Tarihte Ankara Sempozyumu Bildirileri (25-26 Ekim 2011), Ankara. 577-598.
- Carr, E.H. (2018). *What is History*. London, UK: Penguin, 3-4.
- Çelik, H.(2008). Çok kültürlülük ve Türkiye'deki görüntüsü. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (9), 319-332.
- Demir, A. (1996). *Çağlar İçinde Antakya*. İstanbul: Akbank Yayınları, 23-27.
- Demir, Z.S. (2013). Halk bilimi müzeciliğinde deneysel yaklaşımlar: yaşayan müze. *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (9), 1111-1125.
- Bayraktar, S. (2010). *Kentsel Alanda Arkeolojik Park Tasarımı: Küçükalyalı ve Saraçhane Arkeolojik Parklarının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 56-60.

- Emre, B. (2017). *Çok Katmanlı Kentte Mekânsal Süreklilik ve Sürdürülebilir Planlama Yaklaşımları: tarihi Yarımada-Tahtakale, İstanbul*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 21.
- Erol, A. (1992). *Roma Döneminde Anadolu'daki Sütunlu Caddeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 18-20.
- Feilden, B.M. and Jokilehto, J. (1993). *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites*. Rome: ICCROM, 13-14.
- Gencer, Z. T. (2011). Çok kültürlü toplumlarda iletişim örneği: Divriği örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, (1), 186-205.
- Gülekli, N.C. (1948). *Ankara, Tarih- Arkeoloji*. Ankara: Doğu Matbaası, 33-36.
- Gültekin, N., Canbolat, A.N. (2019, Nisan). *Kültürel Bağlamıyla Kutsal Mirasın Mimari - Sembolik- Değerleri; Antakya Saint Pierre Kilisesi*, 5. Kültür ve Medeniyetler Sempozyumu, Antakya, 69-85.
- Gültekin, N. (2010a). Kültürel miras alanlarının yönetimi., T. Çalgüner. (Editör). *Yasal ve Yönetimsel boyutlarıyla planlama*. Ankara. Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama, 258- 269
- Gültekin, N., (2010b). *Kültür Mirasını Korumada Alan Yönetimi ve Kent Planlama*. Dünya Şehircilik Günü 34. Kolokiyumu Bildiriler, Kitabı: Planlamanın Dili (8-10 Kasım 2010), Kayseri, 237-250.
- Günel, G., Kılıcı, A. (2015). Ankara Şehri 1924 haritası: eski bir haritada Ankara'yı tanımak. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 3 (1):78-104.
- İnternet: Altınöz, B.G. (2006). Çok Katmanlı Kentteki Tarihsel Katmanlaşmayı Çözümlemek: Kent Arkeolojisi. URL: <http://www.metropolistanbul.com>, Son Erişim Tarihi: 18.07.2018.
- İnternet: Cultural Heritage Division (2002). Archaeological Heritage. URL: http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/resources/Publications/Archaeology_brochure_EN.pdf , Son Erişim Tarihi: 17.06.2018.
- İnternet: Çelik, R. Antakya'daki Roma hipodromu Arkeopark Olacak. URL: <https://www.evrensel.net/haber/332626/antakyadaki-roma-hipodromu-arkeopark-olacak>, Son Erişim Tarihi: 18.07.2018.
- İnternet: EAA (2014) Emre Arolat Architecture. URL:<http://emrearolat.com/gallery/antakya-museum-hotel-2/>, Son Erişim Tarihi: 18.06.2019.
- İnternet: ICOM. (2006) International Council of Museums Code of Ethics. URL: <http://archives.icom.museum/ethics.html>, Son Erişim Tarihi: 18.06.2019.

- İnternet: ICOMOS. (2017). Thematic Studies for the World Heritage Convention. URL:<https://www.icomos.org/en/component/content/article?id=198>, Son Erişim Tarihi: 18.06.2019.
- İnternet: ICOMOS. (2009). Advisory Committee 2009, Scientific Symposium, Changing World, Changing Views of Heritage. URL: <https://www.icomos.org/adcom/malta2009/symposium.htm>, Son Erişim Tarihi: 18.06.2019.
- İnternet: ICOMOS.(1999). Burra Charter. URL: https://australia.icomos.org/wpcontent/uploads/BURRA_CHARTER.pdf, Son Erişim Tarihi: 18.06.2019.
- İnternet: ICOMOS. (2008). The ICOMOS Charter for the Interpretation the Presentation of Cultural Heritages Sites, Quebec, Canada. URL: http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS_Interpretation_Charter_ENG_04_10_08.pdf, Son Erişim Tarihi: 18.07.2018.
- İnternet: UNESCO, (2012). 5E: World Heritage Tourism Programme. URL: https://whc.unesco.org/archive/2012/whc12-36_com-5E-en.pdf, Son Erişim Tarihi: 12.06.2019.
- İnternet: UNESCO. (2011). World Heritage Tentative List. URL: <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5613/>, Son Erişim Tarihi: 18.06.2019.
- İnternet: UNESCO. (2005). Meetings Referring to the Global Strategy. URL: https://www.icomos.org/world_heritage/gapsa-nnexes.pdf, Son Erişim Tarihi: 11.04.2018.
- İnternet: UNESCO. (2004-a).World Heritage List: Filling the Gaps - An Action Plan for the Future. URL: <https://whc.unesco.org/archive/2004/whc04-28com-13e.pdf>, Son Erişim Tarihi: 18.06.2019.
- İnternet: UNESCO. (2004-b). World Heritage Committee Twenty-eighth Session-China. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001346/134684e.pdf>, Son Erişim Tarihi: 18.06.2019.
- İnternet: UNESCO. (1994). Global Strategy. URL: <https://whc.unesco.org/archive/global94.htm>, Son Erişim Tarihi: 17.08.2019.
- İnternet: UNESCO. (1972) Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. URL: <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>, Son Erişim Tarihi: 18.06.2019.
- İnternet: WHL. (2000). World heritage List. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/797/>, Son Erişim Tarihi: 18.06.2019.
- Kadioğlu, M., Gökay, K. (2007). Yeni arkeolojik araştırmalar ışığında Ankyra. *Anatolia / Anadolu*, (32), 12 -130,

- Kadioğlu, M., Gorkay, K., ve Mitchell, S. (2011). *Roma Döneminde Ankyra*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları, 36-37.
- Kaypak, Ş. (2010). Antakya'nın kent kimliği açısından irdelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 373 – 392.
- Krizinger, F. (2000). The terrace houses in Ephesos: the new shelter. In Z. Ahunbay and Ü. İzmirliğil (Eds.), *Management and preservation of archeological sites*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 36-39.
- Kervankıran, I. (2014). Dünyada değişen müze algısı ekseninde Türkiye'deki müze turizmüne bakış. *Electronic Turkish Studies*, 9 (11), 345-369.
- Keleş, V. (2003). Modern müzecilik ve Türk müzeciliđi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (1-2), 36-43.
- Morçül, Ç. (2007). Cumhuriyetin ilk otuz yılında arşiv belgelerinde, Ankara'da yapılan arkeolojik kazı çalışmaları. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2006 Yıllığı*, 459-495.
- Nasser, N. (2013) Planning for urban heritage places: reconciling conservation, tourism, and sustainable development. *Journal of Planning Literature*, 17 (4), 467-79.
- Opperman S. T. (1999). *Postmodern tarih kuramı: tarih yazımı, yeni tarihselcilik ve roman*. Ankara: Evin Yayınları, 28.
- Öney, G. (1971). *Ankara'da Türk Devri Yapıları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları, 91.
- Öğün, B. (1990). Arkeoloji ve tarih. *Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kolokiyumu* (21-27 Mayıs 1984), Elazığ, Fırat Üniversitesi, 55-58.
- Özcan, Z. (2006). Planlamada disiplinler arası ilişkiler ve kentsel arkeolojinin yeri. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 21(4), 681-687.
- Pamir, H., Sezgin, N. (2016). The sundial and convivium scene on the mosaic from the rescue excavation in a late antique house of Antioch. *Adalya*, (19), 251-281.
- Renda, G., Durukan, A. (2004). *Ankara Başkentin Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*. Ankara: Ankara Enstitü Vakfı Yayınları, 27.
- Temiz, F.M. (2002). *XIX. Yüzyıl ve Sonrasında Antakya'nın Kentsel Mekân Oluşumunda Meydana Gelen Değişiklikler ve Kurtuluş Caddesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi , Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 34.
- Thomas, L., Middleton, J. (2003). *Guidelines for Management Planning of Protected Areas*. Switzerland, Cambridge, IUCN Press, 41-44.
- Tokuyay, V. (2002). Tarihi kentlerde kentsel mekân Verona-müze şehir. *Ege Mimarlık*, 44, 37-41.

- Tonga, N. (2015). Cumhuriyet Ankarası'nın devraldığı edebî miras: Cumhuriyet dönemine kadar Ankara'daki edebiyat hayatı ve edebiyat mahfilleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2 (2):184-202.
- Toramanoğlu, S. (2006). *Anadolu'da Antik Çağ Şehir Planları*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 38-40.
- Turgut, N. (1986), *Antakya Tarihi Ticaret Merkezi Mekânsal Yapı Değişim ve Gelişim Sürecinin Kent Ticaret Merkezi Planlamasına Etkinliği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 26, 102.
- Türk, E., Gültekin, N. T. (2019). *Arkeolojik Mirasın Çağdaş Kente Kazandırılması: Antakya Müze Otel Örneği*, 5. Kültür ve Medeniyetler Sempozyumu (12-14 Nisan 2019), Antakya, 570-588
- Türkoğlu A. E. (2006). *Geçmiş ve Günümüzde Antakya'da Hıristiyanlık*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 28.
- Ulusoy, B., Çengil, A., Özalp Konyar, H., Alpman, A., Açıkbay, Ö, Türkölmez, E., ve Ezber, G. (2015). Hilton Antakya müze otel, dilek yarımadası, travel Turkey İzmir, gençlik turizmi, *TÜRSAB Dergisi*, (355),10-18.
- Uralman, N.H. (2006). 21. yüzyıla girerken bir bilgi kurumu olarak müze. *Bilgi Dünyası*, 7(2), 250-266.
- Uygur, G. (2015). *Kültürel Doku içinde Mardin Süryanilerinin Kutsal Mekân Efsaneleri*. Doktora Tezi, Hacettepe Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 62.
- Wilson, A. (2005). *Appear: A Method for the Integration of Archaeological Sites in Towns*. Proceedings of International and Interdisciplinary Symposium: Urban Pasts and Urban Futures: Bringing Urban Archaeology to Life Enhancing Urban Archaeological Remains (4-5 October 2005) Brussels, 26-29.
- Yakışan, Sönmez, D. (2016). *Ankara Tarihi Kent Merkezi Örneğinde Taşınmaz Kültürel Miras Yönetim Modeli*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 62-64.
- Zeren, M.T., Uyar, O. (2010). Arkeolojik Alanlarda Koruma Çatıları Ve Gezi Platformlarının Düzenlenmesi Kriterleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 12 (2), 56-64.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : TÜRK, Erdal
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 17.07.1971 – Ermenek
Medeni hali : Evli
Telefon : 0533 325 99 22
e-mail : erdal@pusulaimar.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Şehir ve Bölge Planlama	Devam Ediyor
Lisans	Şehir ve Bölge Planlama	1992

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
1992-2004	Serbest Sektör	Şehir Plancısı
2004-2019	Pusula İmar Ltd. Şti	Genel Müdür
2019	ANFA Genel Müd. / Ankara B.Ş.B.	Genel Müdür
2019	PORTAŞ Genel Müd. / Ankara B.Ş.B	Genel Müdür

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

-

Hobiler

Golf oynamak.

GAZİ GELECEKTİR..